

Ο Κωνσταντίνος Χ. Παπαϊωάννου γεννήθηκε στην Αλευράδα Αιτωλ/νίας.

- Τελείωσε το Γυμνάσιο Αμφιλοχίας.
- Φοίτησε στη Μαράσλειο Παιδαγωγική Ακαδημία Αθηνών και διορίστηκε δάσκαλος στην περιφέρεια Αμφιλοχίας.
- Μετεκπαιδεύτηκε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Μαράσλειο Διδασκαλείο
- Πτυχιούχος Παντείου Πανεπιστημίου (Τμήμα πολιτικών επιστημών)
- Υπότροφος του Ι.Κ.Υ. για μεταπτυχιακές σπουδές στην Αγγλία
- Διπλωματούχος του Πανεπιστημίου Kingston Upon Hull Αγγλίας και κάτοχος του μεταπτυχιακού τίτλου Master of Education του ίδιου πανεπιστημίου
- Διευθυντής του 133ου 12/θεσίου Δημ. Σχολείου Αθηνών (1986-1992)
- Σχολικός Σύμβουλος Π.Ε. (1992-2001)
- Υποδιευθυντής Π.Ε.Κ.Αθηνών
- Έλαβε μέρος σε πολλά παιδαγωγικά σεμινάρια στην Ελλάδα και στο εξωτερικό
- Συγγραφέας 25 και πλέον παιδαγωγικών άρθρων σε διάφορα περιοδικά και εφημερίδες

Κώστας Χριστοφ. Παπαϊωάννου

Α Λ Ε Υ Ρ Α Δ Α

Λαογραφική έρευνα
(Ήθη, έθιμα, παραδόσεις)

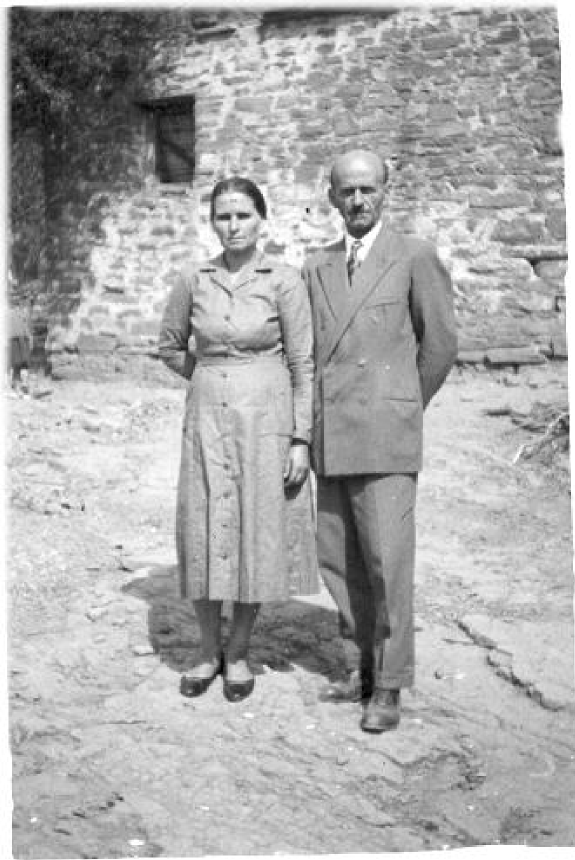
Αθήνα 2007

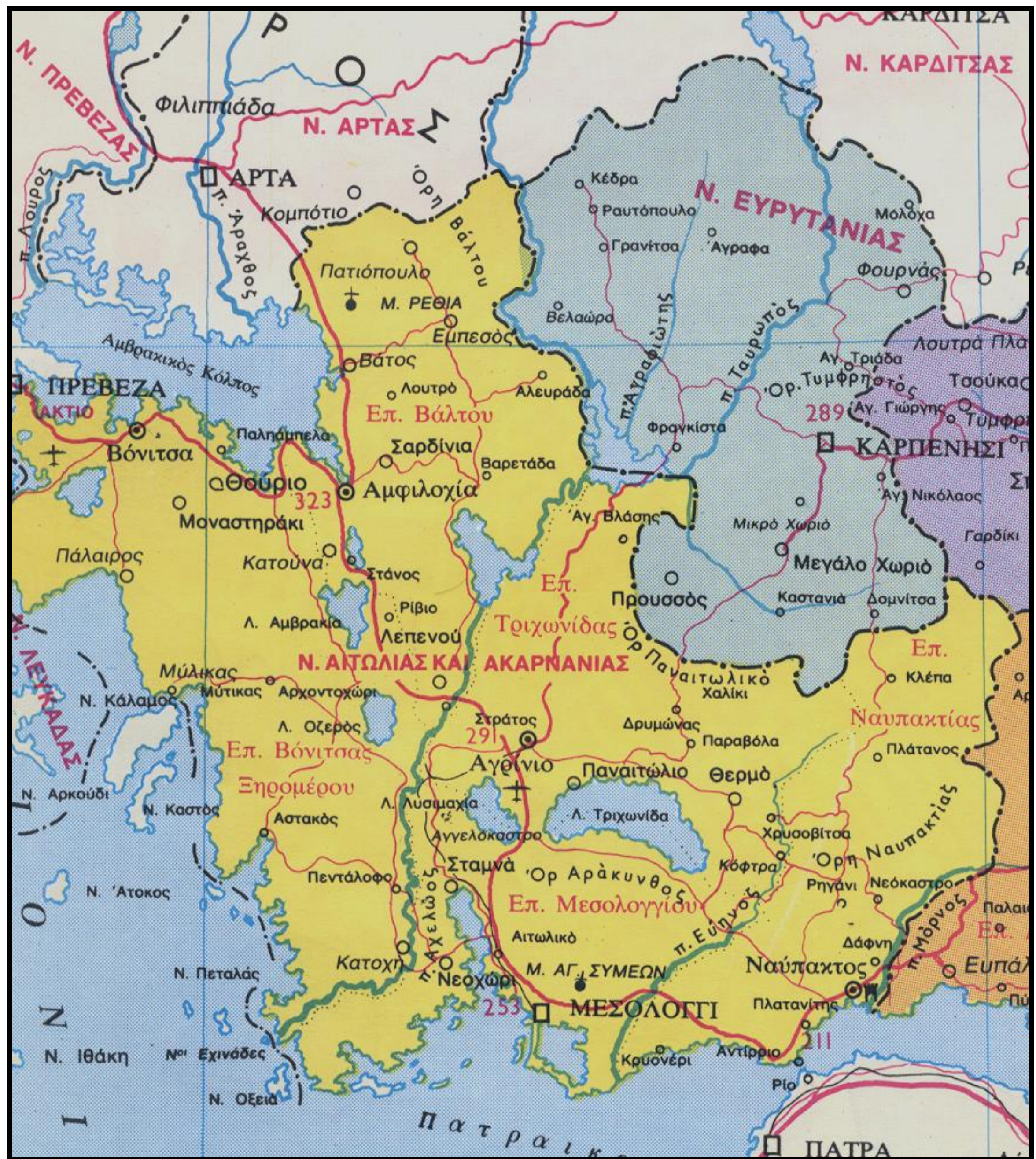
Στην ιερή μνήμη

Των

Γονιών μου

Χριστοφόρου και Θεοδώρας Παπαϊωάννου

ΚΑΡΔΙΤΣΑ
Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ
Ν. ΠΡΕΒΕΖΑΣ
Φιλιππιάδα
Ν. ΑΡΤΑΣ
ΑΡΤΑ
Κομπότιο
Όρη Βάλτου
π. Λούρος
π. Άραχθος
Πατιόπουλο
Μ. ΡΕΘΙΑ
Εμπεσός
Βάτος
Λουτρό
Αλευράδα
Αμβρακικός Κόλπος
ΠΡΕΒΕΖΑ
ΑΚΤΙΟ
Βόνιτσα
Παλαιόμπελα
Επ. Βάλτου
Σαρδίνια
Βαρετάδα
Θύριο
323
Αμφιλοχία
Μοναστηράκι
Πάλαιρος
Κατούνα
Στάνος
Ρίβιο
Λ. Αμβρακία
Λεπενού
Ν. ΑΙΤΩΛΙΑΣ ΚΑΙ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ
Ν. ΛΕΥΚΑΔΑΣ
Μύτικας
Ν. Κάλαμος
Αρχοντοχώρι
Λ. Οζερός
Επ. Βόνιτσας Ξηρομέρου
Ν. Αρκούδι
Ν. Καστός
Αστακός
Ν. Άτοκος
Πεντάλοφο
Κατοχή
Ν. Πεταλάς
Ν. Ιθάκη
Νοι Εχινάδες
Ν. Οξειά
Ι Ο Ν Ι
Πατραϊκ
Ν. ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ
Κέδρα
Ραυτόπουλο
Γρανίτσα
Άγραφα
Μολόχα
Φουρνάς
Βελαώρα
π. Αγραφιώτης
π. Ταυρωπός
Λουτρά Πλ
Αγ. Τριάδα
Όρ. Τυμφρηστός
Τσούκα
289
Αγ. Γιώργης
Φραγκίστα
ΚΑΡΠΕΝΗΣΙ
Αγ. Νικόλαος
Αγ. Βλάσης
Μικρό Χωριό
Μεγάλο Χωριό
Γαρδίκι
Επ. Τριχωνίδας
Προυσσός
Καστανιά
Δομνίτσα
Όρ. Παναιτωλικό
Χαλίκι
Επ. Ναυπακτίας
Κλέπα
Στράτος
291
Δρυμώνας
Παραβόλα
Πλάτανος
Αγρίνιο
Παναιτώλιο
Θερμό
Λ. Λυσιμαχία
Λ. Τριχωνίδα
Αγγελόκαστρο
Χρυσοβίτσα
Όρη Ναυπακτίας
Σταμνά
Όρ. Αράκυνθος
Κόφτρα
Ρηγάνι
Νεόκαστρο
Επ. Μεσολογγίου
π. Εύηνος
π. Αχελώος
Αιτωλικό
Δάφνη
π. Μόρνος
Ευπάλ
Νεοχώρι
Μ. ΑΓ. ΣΥΜΕΩΝ
Ναύπακτος
253
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ
Πλατανίτης
211
Κρυονέρι
Αντίρριο
Ρίο
ΠΑΤΡΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Αντί προλόγου

Το 1972, κατά τη διάρκεια της μετεκπαίδευσής μου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και συγκεκριμένα στο μάθημα της Λαογραφίας (καθηγητής Σπυριδάκης), είχα εκπονήσει λαογραφική έρευνα για τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις του χωριού, όπως μου τα είχε διηγηθεί η μητέρα μου και από όσα ο ίδιος είχα βιώσει κατά τα παιδικά μου χρόνια. Η έρευνα υποβλήθηκε στο Πανεπιστήμιο και υπάρχει καταχωρημένη στο Φροντιστήριο Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών (αριθμός εισαγωγής 1618/1972).

Ύστερα από τόσα χρόνια θεώρησα σκόπιμο και απαραίτητο το υλικό αυτό, συμπληρωμένο και με άλλα στοιχεία, που αφορούν το χωριό μας, να δει το φως της δημοσιότητας ώστε να γίνει γνωστό κυρίως στους νεώτερους συγχωριανούς μας..

Είναι αλήθεια ότι τα παιδικά χρόνια μάς αφήνουν τις πιο έντονες αναμνήσεις. Ορισμένα πράγματα χαράσσονται ανεξίτηλα στη μνήμη μας και περισσότερο, όταν αυτά βιώνονται σε χώρους οικείους και με πρόσωπα αγαπημένα.

Ο κόσμος των παιδικών μου χρόνων δεν ξεπερνούσε τα όρια του μικρού μου χωριού. Το σχολείο, η εκκλησία, το ένα, δύο ή τρία, κατά καιρούς, καφενεία, η βρύση, τα λιγοστά και πάντα ανοιχτά σπίτια, η καθημερινή βιοπάλη των ανθρώπων του χωριού, οι γιορτές και τα πανηγύρια, οι βαφτίσεις, οι γάμοι αλλά και οι αρρώστιες και οι θάνατοι μας έδεναν όλους κι ένιωθες πως όλοι ανήκαμε στην ίδια οικογένεια. Όλοι χαρούμενοι στις χαρές κι όλοι περίλυποι στις λύπες και στις αναποδιές της ζωής. Ίσχυε αυτό που λέει τόσο εύστοχα ο ποιητής:

Για βρέχει σ' όλο το χωριό για σ' όλο είναι λιακάδα

Βέβαια δεν ήταν όλα πάντα ρόδινα. Η φτώχεια περίσσευε και οι σχέσεις μεταξύ των χωριανών δεν ήταν πάντοτε ιδανικές. Όπως τα ζιζάνια φύτρωναν καμιά φορά εκεί που δεν τα έσπερνες, έτσι κι οι μικροδιαφορές, οι μικροκαβγάδες και οι μικροπαρεξηγήσεις έκαναν κάπου κάπου την εμφάνισή τους αλλά στο τέλος επικρατούσε η αγάπη και η καταλλαγή.

Τα πράγματα όμως έχουν αλλάξει. Το σημερινό χωριό ελάχιστα θυμίζει αυτό των παιδικών μου χρόνων. Κάποιες φορές, όταν βρίσκομαι στο χωριό, έχω την ψευδαίσθηση ότι, βγαίνοντας από το σπίτι μου, θα συναντήσω γνωστά πρόσωπα από το παρελθόν. Περιδιαβαίνοντας τα στενά σοκάκια θαρρώ πως θα συναντήσω τους παιδικούς μου φίλους. Το σχολείο, η εκκλησία, η ζωή στο χωριό, είναι ακόμα συνδεδεμένα στη μνήμη μου με το δάσκαλο πατέρα μου, τους χωριανούς, το καφενείο του γείτονα και κουμπάρου μας Θανάση Κοντοκώστα. Εκεί ήταν και το στέκι των περαστικών, των υπαλλήλων και αστυνομικών, που επισκέπτονταν για υπηρεσιακούς λόγους το χωριό. Ήταν οι μουσαφιραίοι που στο τέλος γινόταν «διαβούλευση» για το ποιος θα τους φιλοξενήσει.

Στη βρύση νομίζω πως θα βρω τα άλλα παιδιά του χωριού για να παίξουμε με τα νερά, να «μπλιτσιανίσουμε». Να καταβραχούμε δηλαδή με τα νερά από τις δυο πέτρινες γούρνες, κυρίως τις μεσημεριανές ώρες του καλοκαιριού. Να σκαρφαλώσουμε στο γέρικο πλάτανο και στους τοίχους της τότε ερειπωμένης εκκλησίας της Παναγίας. Ν' ανέβουμε μέχρι το Κεχρί ή τη «Γαλάνη». Να σκαρφαλώσουμε στο Ψηλό Τσουγκάρι και να κυλίσουμε πέτρες, να μαζέψουμε αγριολούλουδα και γαλατσίδες για τον επιτάφιο, να περάσουμε από τις σπηλιές με τις φωλιές των χελιδονιών και να φτάσουμε μέχρι τις «τρύπες».

Περνώντας έξω από το σχολείο έχω την εντύπωση ότι θα ακούσω παιδικές φωνές, θα δω τους συμμαθητές μου, θα παίξουμε κυνηγητό στον κήπο του σχολείου ή θα σπρωχτούμε κατά μήκος του τοίχου, παριστάνοντας τους Αθηναίους και τους Σπαρτιάτες, φθείροντας έτσι τα «ούτως ή άλλως» φθαρμένα ρούχα μας. Μετά μέσα στην αίθουσα τρεις τρεις στα θρανία, με τα φθαρμένα αναγνωστικά μας, τα δωδεκάφυλλα τετράδια, τις πέννες μας και τα μελανοδοχεία αραδιασμένα στο παράθυρο, τις πλάκες και τα πλακοκόντυλα για τους μικρότερους της Πρώτης και της Δευτέρας. Όλοι με αφοσίωση στο μάθημα και στο δάσκαλο, τη μοναδική πηγή γνώσεων αλλά και αυστηρό κριτή και τιμωρό μας για κάθε παρεκτροπή μας στην τάξη και εκτός.

Τις Κυριακές όλοι στην εκκλησία, μικροί και μεγάλοι. Ο καθένας στη θέση του έτσι που η οποιαδήποτε απουσία γινόταν αμέσως αισθητή. Ήταν η μέρα που εμφανίζονταν στο χωριό οι περισσότεροι «εξοχίτες» και το χωριό άλλαζε όψη και ρυθμό. Με το σχόλασμα της εκκλησίας, το προαύλιο γέμιζε με μικρούς και

μεγάλους. Οι γυναίκες έφευγαν βιαστικές για τις Κυριακάτικες προετοιμασίες ή όποιες άλλες δουλειές είχαν και οι άντρες ανηφόριζαν για το καφενείο. Σε λίγο έβλεπες παντού ανθρώπους να συζητούν, να χαριεντίζονται, να φωνασκούν. Στο μικρό καφεπαντοπωλείο του Κοντοκώστα γινόταν το αδιαχώρητο μέσα και έξω. Γυναίκες συνήθως αντάλλασσαν τα προϊόντα τους (αυγά, τυρί, βούτυρο, σιτάρι, καλαμπόκι, φασόλια κλπ) με διάφορα ψώνια. ΄Αλλοι καθισμένοι στα λιγοστά καθίσματα ή πάνω στα αμπάρια, γύρω από τα δύο τρία τραπέζια, έπαιζαν ξερή ή έπιναν καφέ ή κανένα ουζάκι με λίγα σταφιδοστράγαλα. ΄Αλλοι απέξω στα πέτρινα πεζούλια, έστριβαν τσιγάρο, έστηναν συζητήσεις για τα προβλήματά τους ή διηγούνταν ιστορίες από τα παλιά. ΄Ανθρωποι με σκαμμένα πρόσωπα, με ροζιασμένα χέρια, φτωχοί αλλά περήφανοι, αφοσιωμένοι οικογενειάρχες, νέοι σεβαστικοί, γέροντες σοφοί μέσα από την πείρα της ζωής, σ' αυτή την ανάπαυλα της Κυριακής έδιναν το παρόν για να ξανασάνουν για λίγο πριν συνεχίσουν το σκληρό και καθημερινό αγώνα της ζωής.

Κατά καιρούς τα καφενεία γινόταν δύο ή τρία αλλά το μόνιμο κι ακλόνητο ήταν του Κοντοκώστα και πολύ αργότερα του Γιάννη Μουλαρογιάννη. Φυσικά μιλάμε για τα καφενεία μέχρι το 1960.

Τα χρόνια όμως πέρασαν, τα πράγματα άλλαξαν και το χωριό ερήμωσε, αν και τα σπίτια έγιναν περισσότερα και πιο σύγχρονα. Η βρύση έπαψε πια να είναι το κέντρο του χωριού. Οι δυο λαξευμένες στην πέτρα γούρνες πετάχτηκαν. Τις μπουγάδες και τα σταχτόπανα στο πλυσταριό του χωριού αντικατέστησαν τα πλυντήρια και την αλισίβα οι σύγχρονες σκόνες πλυσίματος. Οι γάμοι δεν έχουν πια συμπεθερικό, άλογα και φανταχτερές μαντανίες. Ξεχάστηκαν τα προζύμια, τα κανίσκια, τα προικιά. Γι' αυτό όσα περιγράφονται σ'αυτό το βιβλιαράκι, για κάποιους νεώτερους μπορεί να φαντάζουν περίεργα, παράξενα κι απόμακρα. Για όσους μεγαλώσαμε όμως με τα παλιά ήθη και έθιμα, τα πράγματα είναι εντελώς διαφορετικά. Αποτελούν μια γλυκιά ανάμνηση ενός μακρινού κόσμου, ανόθευτου και γνήσιου, εμποτισμένου με αξίες παραδοσιακές, με συνέπεια και προσήλωση στα πατροπαράδοτα.

Αθήνα Δεκέμβριος 2006

Κώστας Παπαϊωάννου

Φωτ. 1 Η Αλευράδα προπολεμικά

Α΄ Γ Ε Ν Ι Κ Α

Α λ ε υ ρ ά δ α

Χωριό του Δήμου Ινάχου, άλλοτε κοινότητα της επαρχίας Βάλτου, του νομού Αιτωλ|νίας, συνολικής σήμερα έκτασης 54000 στρεμμάτων περίπου. Βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα του νομού, πλησίον της συμβολής του Αχελώου και των παραποτάμων του Μέγδοβα και Αγραφιώτη και όπου σήμερα εκτείνεται η τεχνητή λίμνη του φράγματος Κρεμαστών Αχελώου. Κατά την απογραφή του έτους 1991, ο πληθυσμός έφτανε τους 301 κατοίκους. Πριν κατασκευαστεί το φράγμα Κρεμαστών, ο πληθυσμός ανερχόταν στους 684 κατοίκους (απογραφή 1961) και η συνολική έκταση της κοινότητας ήταν περίπου 60 τ.χ. Η πιο εύφορη κοιλάδα του χωριού, γνωστή ως «Βροχολή», κατακλύστηκε από τα νερά της τεχνητής λίμνης και αυτό ήταν η κύρια αιτία, που ανάγκασε τους περισσότερους κατοίκους να εγκαταλείψουν το χωριό και να εγκατασταθούν σε άλλα μέρη, ξεκινώντας μια καινούρια ζωή. Πολλοί κάτοικοι εγκαταστάθηκαν σε Αθήνα, Αγρίνιο (κυρίως στον οικισμό Τριαντέικα του δήμου Νεάπολης, όπου παραχωρήθηκαν οικόπεδα και αρκετοί έκτισαν νέα σπίτια) και σε άλλα μέρη της Ελλάδας.

Φωτ. 2^{α}. Μερική άποψη του χωριού

Φωτ. 2β. Το κέντρο του χωριού με το σχολείο και την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου

Φωτ. 3. Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, όπως είναι σήμερα

Η Αλευράδα είναι κτισμένη στους πρόποδες ενός γυμνού και γεμάτου σπηλιές βουνού, γνωστού με το όνομα «Ψηλό Τσουγκάρι» ή «Λημέρι του Πρέτζπα». Την τελευταία ονομασία μού την είχε αναφέρει η συχωρεμένη η μάνα μου, που την είχε ακούσει να την λένε οι παλιότεροι. Κάποιος Πρέτζπας(;), φυγόδικος εγκληματίας, είχε καταστήσει λημέρι του το δύσβατο, κακοτράχαλο κι απόκρημνο βουνό, που αποτελεί προέκταση του όρους Σιμίνικο (σλαβική ονομασία προφανώς). ΄Ολοι αυτοί οι ορεινοί όγκοι αποτελούν συνέχεια των βουνών του ορεινού Βάλτου. Το χωριό είναι κτισμένο σε υψόμετρο 573 μέτρων.

Πρέπει εδώ να αναφέρουμε πως το «Ψηλό Τσουγκάρι» ήταν κατάφυτο από πουρνάρια και βελανιδιές αλλά μια μεγάλη πυρκαγιά κατέστρεψε το δάσος και οι βροχές παρέσυραν το χώμα με αποτέλεσμα να απογυμνωθεί το βουνό από τη βλάστηση. Το βουνό ήταν κατάφυτο από πουρνάρια και βελανιδιές αλλά μια μεγάλη πυρκαγιά κατέστρεψε το δάσος και οι βροχές παρέσυραν το χώμα με αποτέλεσμα να απογυμνωθεί το βουνό από τη βλάστηση. Η προγιαγιά της μητέρας μου διηγούνταν, όπως κι εκείνη είχε ακούσει από τους παλιότερους, ότι μεγάλος σεισμός[1] (οι κορυφές των δέντρων άγγιξαν τη γη από το ταρακούνημα) προκάλεσε κατολίσθηση βράχων από το Ψηλό Τσουγκάρι, που σταμάτησαν πάνω από το σημερινό χωριό. Δείγματα τέτοιων βράχων υπάρχουν και σήμερα πάνω από την πηγή και άλλοι διάσπαρτοι στο επάνω μέρος του χωριού προς την τοποθεσία Γαλάνη. Ένας απ' αυτούς τους βράχους αποκολλήθηκε σχετικά πρόσφατα ύστερα από ολονύκτια καταρρακτώδη βροχή και, αφού πέρασε δίπλα από την παλιά εκκλησία της Παναγίας, σταμάτησε στον κήπο του Ανωγιάτη.

Φωτ. 4. Η παλιά εκκλησία της Παναγίας και η βρύση στον πλάτανο, όπως ήταν το 1937

Στην κορυφή του χωριού, στη ρίζα ενός αιωνόβιου πλατάνου (φωτ.3), βρίσκεται η μοναδική πηγή δροσερού νερού, που παλιότερα εξυπηρετούσε όλους τους κατοίκους και ήταν σημείο συνάντησης των ανθρώπων του χωριού κυρίως των γυναικών και των παιδιών. Οι βαρέλες και τα βαρελάκια πηγαινοέρχονταν για να γεμίσουν και να καλύψουν τις καθημερινές ανάγκες. Μαζί και τα άλογομούλαρα, για να ποτιστούν στις δυο πέτρινες γούρνες. Στο πλυσταριό ετοιμάζονταν η αλισίβα για το πλύσιμο των ρούχων και γινόταν και το σχετικό «κουτσομπολιό» γύρω από τα γεγονότα της μικρής κοινωνίας. Σήμερα οι πέτρινες γούρνες δεν υπάρχουν. Το πλυσταριό έκλεισε και το μικρό υδραγωγείο, που κατασκευάστηκε, δεν επαρκεί για τις ανάγκες ύδρευσης όσων έχουν απομείνει, ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες, που οι ανάγκες είναι μεγαλύτερες. Έτσι μεταφέρεται νερό και από άλλες πηγές, όπως Πιστιανά και Κουρίτα. Τελευταία έγινε και γεώτρηση στην είσοδο του χωριού.

[1] *Ίσως πρόκειται για το μεγάλο σεισμό του 1743. Για το σεισμό αυτό υπάρχει «ενθύμηση» σε έντυπο παλιό ευαγγέλιο του μοναστηριού της Τατάρνας, την οποία καταγράφει στο βιβλίο του «Το μοναστήρι της Τατάρνας» ο Πάνος Βασιλείου (1970), εκδόσεις Πάπυρος. Συγκεκριμένα στην ενθύμηση αναφέρεται: «Εν έτει από Χριστού γεννήσεως Ιησού Χριστού χιλίους επτακοσίους σαράντα τρεις, εν μηνί Φεβρουαρίου εις τας εννέα εν ημέρα Τετράδη προς εσπέραν έγινε μεγάλος σεισμός, ώστε από τον μεγάλον σεισμόν που έγινεν, έπεσαν σπίτια και εκκλησίες και εκινδύνευσαν άνθρωποι να γίνουν φονικά. Και ποτέ τοιούτον σεισμόν δεν τον ενθυμείται κανείς να μεταγίνει. Εν έτει 1743 Φεβρ.9»* .

Φωτ. 5. Το ιστορικό μοναστήρι της Τατάρνας ή Τετάρνας, που δυστυχώς κατέρρευσε

Ανατολικά του χωριού διακρίνεται το χωριό της Τατάρνας, όπου το ιστορικό μοναστήρι της Παναγίας της Τεταρνιώτισσας(φωτ. 5) και στο βάθος ξεπροβάλλει με τον όγκο του το ξακουστό και χιλιοτραγουδισμένο **Βελούχι**.[2]

Νότια του χωριού η περιοχή είναι λοφώδης με εξαίρεση τη «Μουτσιάρα ή Μουτσιάρες», το μοναδικό κάμπο σήμερα αλλά μικρής έκτασης και χωρίς διαφαινόμενη προοπτική αξιοποίησης, λόγω έλλειψης νέων αγροτών αλλά και της χαμηλής παραγωγικότητας του εδάφους. Πάνω από τη Μουτσιάρα υψώνεται επιβλητική η «Ψηλή ράχη». Πίσω της κυλούσε άλλοτε τα νερά του ορμητικός ο **Αχελώος**,[3] που, σύμφωνα με τη μυθολογία, πάλεψε με τον Ηρακλή. Στο βάθος του ορίζοντα φαντάζει επιβλητικό το όρος Παναιτωλικό και στις πλαγιές του διακρίνονται τα χωριά της Τριχωνίδας ΄Αγιος Βλάσιος και Χούνη.

Στη θέση Κρεμαστά η κοίτη του Αχελώου στένευε πολύ και το ποτάμι, αναγκασμένο να περάσει μέσα από τη βαθιά, στενή κι απότομη χαράδρα, καθώς κλωθογύριζε ορμητικό, αφρολογούσε και βούιζε σαν στοιχειωμένο θεριό. Σ' ένα σημείο μάλιστα το άνοιγμα της κοίτης του ποταμού περιορίζονταν σε λίγα μέτρα. Από το σημείο αυτό, σύμφωνα με μια τοπική παράδοση, κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας, ο διάσημος κλέφτης Κατσαντώνης διέφευγε προς τ' ΄Αγραφα, πηδώντας το στενό πέρασμα, κάθε φορά που τα τούρκικα αποσπάσματα τον κυνηγούσαν στο Βάλτο. ΄Ετσι η τοποθεσία έμεινε γνωστή ως «*πήδημα του Κατσαντώνη*».

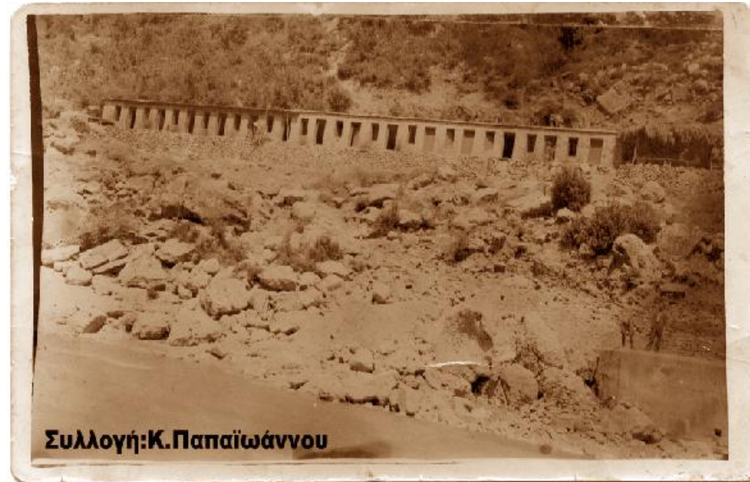
Λίγο πιο πάνω από το πήδημα του Κατσαντώνη, στο ύψος των ιαματικών πηγών, είχαν οι κάτοικοι εγκαταστήσει το «καρέλι», ξύλινο κιβώτιο ανοιχτό από τα δύο άκρα, που κυλούσε με καρούλια σε συρματόσχοινο στεριωμένο στις απέναντι βραχώδεις όχθες του ποταμού. Επικίνδυνο αλλά και συνάμα εξυπηρετικό για τους λουόμενους των ιαματικών πηγών Αλευράδας και Χούνης αλλά και τον περαστικό ταξιδιώτη και ταυτόχρονα συναρπαστικό, όταν το καρέλι έσερναν επιδέξια και έμπειρα χέρια. Ήταν εξάλλου και ο μοναδικός τρόπος να περάσει κανείς το ποτάμι σ' εκείνο το σημείο. Στο ίδιο ακριβώς μέρος έγινε (1962-1965) το μεγάλο υδροηλεκτρικό γαιόφραγμα των Κρεμαστών, ύψους 160 μέτρων και δημιουργήθηκε μια τεράστια τεχνητή λίμνη έκτασης 81 τ.χ., η λίμνη των Κρεμαστών.

Με την κατασκευή του φράγματος καταστράφηκαν και οι θερμές θειούχες ιαματικές πηγές των Κρεμαστών, όπου υπήρχαν εγκαταστάσεις (φωτ.6) για τη διαμονή των λουομένων και λουτήρες. Οι θεραπευτικές ιδιότητες των νερών, κυρίως για ρευματικές και δερματικές παθήσεις, ήταν γνωστές ανά το Πανελλήνιο. Το ιαματικό νερό όμως δε μπόρεσε να το συγκρατήσει το φράγμα και σήμερα αναβλύζει χαμηλότερα σε απόκρημνη τοποθεσία γνωστή ως «γριά Μαριά». Εδώ η κοινότητα είχε κατασκευάσει λουτήρες. Σήμερα υπάρχουν 18 λουτρομπανιέρες και λειτουργούν ξενώνες με 130 περίπου κρεβάτια, που σήμερα διαχειρίζεται ο νέος Δήμος Ινάχου. Τα λουτρά λειτουργούν τους θερινούς μήνες από τέλη Ιουνίου και μετά.

---

[2] Η φράση «**βλέπει ψύλλο στο Βελούχι**» ήταν χαρακτηριστική στο χωριό για όσους είχαν οξεία όραση.

[3] **Αχελώος**: Ποτάμιος θεός της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας, γιος του Ωκεανού και της γης και πατέρας των Σειρήνων. Η κόρη του Αχελώου, Καλλιρρόη, παντρεύτηκε τον Αλκμέωνα και γέννησε τον Ακαρνάνα

Φωτ. 6. Οι παλιές εγκαταστάσεις διαμονής λουομένων στα Κρεμαστά Αλευράδας

Ανατολικά του χωριού, κατά μήκος της κοίτης του ΄**Ασπρου**,[4] σχηματίζονταν εύφορη προσχωσιγενής κοιλάδα, γνωστή ως Βροχολή ή Τρίκλινος. Μέρος της κοιλάδας αρδεύονταν από τα νερά του Αχελώου και καλλιεργούνταν στις παραποτάμιες λογγές κυρίως καλαμπόκι. Χάρη στη Βροχολή το αλεύρι, έστω και από καλαμπόκι, δεν έλειπε από τους χωριανούς. Είναι μια εκδοχή για την ονομασία «Αλευράδα». Μια άλλη εκδοχή, όχι τόσο πειστική, είναι πως εδώ πρωτοεγκαταστάθηκε κάποιος με το επώνυμο Αλευράδας, (όπως εξηγείται, για παράδειγμα, η ονομασία της κοινότητας Μαλεσιάδα). Επώνυμο Αλευράδας όμως δεν υπάρχει ούτε έχει εντοπιστεί στην περιοχή ούτε καν το επώνυμο Αλευράς. Άλλη άποψη δικαιολογεί την ονομασία από τους νερόμυλους, που υπήρχαν κατά μήκος της κοίτης του ποταμού, αν και αυτή ελέγχεται για την ακρίβειά της.

Δυτικά, σε απόσταση 4 χιλομέτρων, το χωριό συνορεύει με την κοινότητα της Πετρώνας, παλιά ονομασία Μπουνίκεβο, όπως διασώζεται και στο δίστιχο:

«Στο Κάστρο βγαίνει ο αυγερινός και στο Καμπί η πούλια.

στη Ρούγα στο Μπουνίκεβο βγαίνει η Αργυροπούλα».

(Φ.Ε.Κ. μετονομασίας από Μπουνίκεβο σε Πετρώνα 81/12-3-1928 τ.Α΄).

Η Αλευράδα βορειοανατολικά συνορεύει με την κοινότητα Τρικλίνου (παλιότερα Πριάντζα), από την οποία απέχει 6 περίπου χιλιόμετρα. Η Αλευράδα μαζί με τον Τρίκλινο αποτελούσαν για ένα διάστημα ενιαία κοινότητα.

Κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας το χωριό ήταν χτισμένο 2 περίπου χιλιόμετρα ανατολικότερα, στην τοποθεσία «*Παλιχωράκι*», όπου διακρίνονταν ίχνη από παλιά κτίσματα και τα ερείπια της εκκλησίας του Αϊ-Γιάννη. Οι λιγοστοί κάτοικοι του μικρού χωριού ασχολούνταν κυρίως με την κτηνοτροφία. Σύμφωνα με μια παράδοση οι λιγοστοί αυτοί κάτοικοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις στάνες τους και τα φτωχικά τους σπίτια για να αποφύγουν την εκδικητική μανία των Τούρκων, όταν οι τελευταίοι είχαν πληροφορίες ότι οι κάτοικοι πρόσφεραν βοήθεια στους κυνηγημένους κλέφτες και ιδιαίτερα στους κλέφτες του Δίπλα και του Κατσαντώνη.

Η προγιαγιά της μάνας μου (η γιαγιά «Παπα-Τσιούφου») διηγούνταν ότι αποσπάσματα Τουρκαλβανών περνούσαν από τις στάνες του χωριού και ζητούσαν πληροφορίες, συνήθως με απειλές και αγριάδες, για τα…κλέφτια. Πονηροί …..οι βλάχοι ρωτούσαν με τη σειρά τους: Ποια κλέφτια; τον Κατσαντώνη; Κι

---

[4] **Ασπρο** ονόμαζαν οι κάτοικοι τον Αχελώο. Η Φράση: «**Δε σε ξεπλένει ούτε ο ΄Ασπρος**», ακούγονταν συχνά για κάθε σοβαρό παράπτωμα, που έκαναν μικροί ή μεγάλοι.

εκείνοι, που στο άκουσμα και μόνο του ονόματος του φοβερού κλέφτη τους έπιανε σύγκρυο, απαντούσαν: Όχι τον Κατσαντώνη, άλλα κλέφτια.

Η ίδια η προγιαγιά της μητέρας μου διηγούνταν ακόμα ότι από τα μέρη εκείνα πέρασε και ο Κοσμάς ο Αιτωλός (1714 -1779), ο παππλάκης (Παππουλάκης), όπως χαρακτηριστικά τον έλεγε. Πολλές από τις προφητείες του τις διηγούνταν η μητέρα μου, όπως ακριβώς τις είχε συγκρατήσει από διηγήσεις της προγιαγιάς της, που κι αυτή τις είχε ακούσει από τη γιαγιά της. Όπως: «*Θα έρθει εποχή που θα πετούν πουλιά με σιδερένιες μύτες» ή «Θα έρθει η μέρα που ο κόσμος θα καταστραφεί. Θα περπατάς μέρες για να συναντήσεις άνθρωπο. Τυχεροί όσοι θα έχουν βρει καταφύγιο στην Καλάνα». ΄Η «Το ξανθό γένος θα μπει στην Πόλη. Θα γίνει μεγάλη σφαγή, που στο αίμα θα κολυμπάει "πενταΐτικο" δαμάλι*».

Στη σημερινή του θέση το χωριό αναπτύχθηκε αμέσως μετά την απελευθέρωση. Εμφανίζεται το 1836 επί ΄Οθωνα (ΦΕΚ 80 28/12/1836 ως οικισμός Αλευράδα του Δήμου Φυτείας της Διοίκησης Βάλτου και το έτος 1840 (ΦΕΚ 22 της 18/12/1840) ως οικισμός Αλευράδα ή Αλεμβράδα του Δήμου Ιδομένης της Διοίκησης Βάλτου. Με το Νόμο ΚΕ΄ της 5/12/1845 ο οικισμός αναφέρεται ως οικισμός του Δήμου Ιδομένης της επαρχίας Βάλτου χωρίς το πρόσθετο όνομα Αλεμβράδα. Ως αυτόνομος συνοικισμός αναγνωρίστηκε και αποσπάστηκε από την κοινότητα Τρικλίνου το έτος 1911 με το Β.Δ. της 31-8-1911 (Φ.Ε.Κ. 261/12, τ.Α΄). Το 1919 αναγνωρίζεται ως αυτόνομη κοινότητα με το Β.Δ. της 22 -5 -1919 (Φ.Ε.Κ. 112, τεύχος Α΄). Το έτος 1929 η κοινότητα της Πετρώνας καταργείται και προσαρτάται ως συνοικισμός στην κοινότητα Αλευράδας (Φ.Ε.Κ. 428/26-11-1929, τεύχος Α΄). Το έτος 1933 ο συνοικισμός της Πετρώνας αναγνωρίζεται και πάλι ως αυτόνομη κοινότητα με το Διάταγμα της 1-12-1933 (Φ.Ε.Κ. 378, τεύχος Α΄).[5]

΄Οπως ομολογούσαν οι παλιότεροι, στην τοποθεσία του σημερινού χωριού υπήρχε αδιάβατο δάσος από πουρνάρια και βάτους. Μόνο εκεί που κτίστηκε το εκκλησάκι του Αϊ-Γιώργη υπήρχε, όπως έλεγε η προγιαγιά της μάνας μου, μια μικρή «ξαθρούλα», ένα μικρό άνοιγμα δηλαδή. Η πρώτη οικογένεια που έχτισε σπίτι ήταν η οικογένεια του παπα-Τσιούφη. Το έτος 1877 κτίστηκε στη θέση μικρού εξωκκλησιού, δίπλα στην μοναδική πηγή, εκκλησία αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου, που ήταν πολιούχος του χωριού ως το 1917, όταν έπεσε η στέγη και ο ναός καταστράφηκε. Αιτία της πτώσης της στέγης ήταν ο βαρύς χειμώνας και ένα σαπισμένο μαδέρι. Μια γειτόνισσα είχε ένα μαδέρι και οι κάτοικοι τής το ζήτησαν για να αντικαταστήσουν το σαπισμένο και της υποσχέθηκαν καινούργιο, μόλις ο καιρός θα το επέτρεπε. Εκείνη όμως αρνήθηκε κι έτσι η στέγη κατέρρευσε ένα βράδυ από την κακοκαιρία. Από τις τύψεις της η γυναίκα εκείνη έβλεπε στον ύπνο της την Παναγία να είναι θυμωμένη και να της παραπονιέται γιατί άφησε το σπίτι της να πέσει.

Μετά την πτώση της στέγης οι κάτοικοι μετέφεραν το τέμπλο (που φέρει χρονολογία Απρίλιος 1878) και τα ιερά σκεύη στην εκκλησία του Αϊ-Γιώργη, που είχε κτιστεί το 1912 και ο ναός του έγινε έτσι ο νέος πολιούχος και προστάτης του χωριού. Το τέμπλο είχε δύο σειρές μικρές ξύλινες εικόνες. Τις εικόνες του παλιού εκείνου τέμπλου τις έβλεπα τα χρόνια που ήμουνα μικρός και γνώριζα κάθε γωνιά και αντικείμενο της εκκλησίας απέξω κι ανακατωτά. Ο πατέρας μου ήταν ψάλτης κι εγώ συνήθως μόνιμο παπαδάκι. Μερικές από τις παλιές εικόνες φυλάσσονταν μέσα στο ιερό, αφού το 1933 οι μεγάλες εικόνες του τέμπλου αντικαταστάθηκαν με νέες που είχε ζωγραφίσει ο Μάτσικας. Δεν ξέρω τι απέγιναν εκείνες οι εικόνες, όπως και οι μικρές που αφαιρέθηκαν από το τέμπλο αργότερα τη δεκαετία του 1970. Θυμάμαι πως σε μια από τις εικόνες που φυλάσσονταν στο ιερό υπήρχε μισοσβησμένη μια επιγραφή με το όνομα Κλεφτοθανάσης. Δεν ήταν αρκετά ευανάγνωστο το όνομα και η ηλικία μου τότε δε μου επέτρεπε να αξιολογήσω τη σημασία που μπορεί να είχε αυτή μου η ανακάλυψη. Τι απέγινε αυτή η εικόνα δεν ξέρω. Πιθανώς χάθηκε ή καταστράφηκε.

Τελευταία, σε έρευνα που έκαναν στα αρχεία των αγωνιστών του 21 1) ο αείμνηστος φίλος και συνάδελφος Παύλος Καρακώστας[6] από το Περδικάκι και 2) ο επίσης φίλος και πρώην Δήμαρχος Αμφιλοχίας Νίκος Τέλωνας, βρήκαν καταχωρημένο σε κατάσταση απονομής αριστείων για συμμετοχή στην επανάσταση του 1821 και το όνομα Γ. Κλεφτοθανάσης από την Αλευράδα, του Δήμου Ιδομένης.

[5] Σχετικά στοιχεία παρατίθενται στο τέλος του βιβλίου. Τα στοιχεία μου παρέδωσε η Άρτεμις Χολή-Καρκάνη, Δ/ντρια στο Υπουργείο Εσωτερικών και σύζυγος του ξαδέλφου μου δικηγόρου Ευάγγελου Καρκάνη

[6] Ο Καρακώστας, πιθανώς εκ παραδρομής, αναφέρει Παλιοθανάσης αντι του ορθού Κλεφτοθανάσης.

(Βλέπε: α) Τέλωνα Νικολάου: Οι Πρόμαχοι της Πατρίδος Βαλτινοί Αγωνιστές του ’21.΄Έκδοσση «Κυρηναίος», Αμφιλοχία 2004, σελ. 119 και Παύλου.Καρακώστας: Το Σακαρέτσι, Αθήνα 1999, σελ. 279)

Για χρόνια πάντως βάραινε τις καρδιές των πιστών χωριανών να βλέπουν ερειπωμένο το σπίτι της Παναγιάς και αλειτούργητο για πολλές δεκαετίες. Η πρώτη κίνηση ήταν να γίνεται τουλάχιστον στις 15 Αυγούστου, ανήμερα της γιορτής, αμέσως μετά τη θεία λειτουργία, λιτάνευση της εικόνας της κοίμησης της Θεοτόκου από την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου μέχρι την ερειπωμένη εκκλησία και ακολούθως πανηγύρι. Αυτό έγινε με πρωτοβουλία του παπα-Σαγρή (φωτ.7) και του μακαρίτη του πατέρα μου, αν θυμάμαι καλά το έτος 1948 ή 1949.

Φωτ. 7 Ο παπα Σαγρής και η οικογένειά του

Αργότερα, τη δεκαετία του 1970, με εράνους και δωρεές των κατοίκων και πρωτοβουλία του παπα-Θανάση Σάνη, αποκαταστάθηκε η στέγη και σταδιακά ανακαινίστηκε το γκρεμισμένο εκκλησάκι.

Φωτ. 8. Η ανακαινισμένη εκκλησία της Παναγίας, όπως είναι σήμερα

Το χωριό έχει τρία ακόμα ξωκκλήσια:1) Του Αγίου-Γεωργίου στη «Μουτσιάρα», όπου κάθε χρόνο γινόταν υπαίθριο πανηγύρι με τη συμμετοχή όλων των κατοίκων του χωριού αλλά και κατοίκων γειτονικών χωριών, 2) το εξωκκλήσι της Αγίας Παρασκευής, που βρίσκεται πάνω από τα Κρεμαστά και ανακαινίσθηκε πρόσφατα. Ήταν άλλοτε μετόχι του μοναστηριού της Τατάρνας και καταφύγιο των καλογήρων και των ζώων του μοναστηριού κατά την εποχή της Ελληνικής Επανάστασης και 3) το εξωκκλήσι του Αϊ-Γιάννη, που κτίστηκε πρόσφατα στη θέση που υπήρχαν τα ίχνη παλιάς εκκλησίας στο «Παλιχωράκι».

Η Αλευράδα συνδέεται οδικώς και εξυπηρετείται με λεωφορείο από το Κ.Τ.Ε.Λ. Αιτωλ/νίας, τόσο με το Αγρίνιο όσο και με την Αμφιλοχία. Τελευταία (1998) εγκρίθηκε πίστωση για την κατασκευή του δρόμου

από Αλευράδα μέχρι τη νέα γέφυρα της Τετάρνας (φωτ.9), που έχει βραβευτεί για τον τρόπο κατασκευής της (αρχιτέκτονας – σχεδιαστής Αρίσταρχος Οικονόμου).

Φωτ. 9. Η νέα γέφυρα Τατάρνας

Η παλιά γέφυρα της Τετάρνας (φωτ.10) έχει μείνει στη μνήμη μου, όπως και η Μαρδάχα, η μεγαλύτερη πηγή του Αχελώου. Η γέφυρα, πραγματικό θαύμα τεχνικής, ήταν μονοκάμαρη. Κάθε Σεπτέμβριο πηγαίναμε στην εμποροπανήγυρη στη θέση Μαγούλα, μια έκταση, που ήταν μετόχι του μοναστηριού της Τατάρνας. Ήταν από τις μεγαλύτερες εμποροζωοπανηγύρεις της Δυτικής Στερεάς και διαρκούσε μια εβδομάδα. Συνέρρεαν χιλιάδες έμποροι και επισκέπτες από όλη τη Δυτική Στερεά αλλά κυρίως από το Βάλτο και την Ευρυτανία. Η περιοχή βούιζε από το πλήθος των ανθρώπων και των ζώων. Οι αγοραπωλησίες έδιναν και έπαιρναν και τα χρήματα άλλαζαν χέρια σ' ένα αλισβερίσι ελεύθερης συναλλαγής και ανταλλαγής προϊόντων. Μεγάλο μερίδιο έπαιρναν και οι οργανοπαίχτες. Ήταν χαρακτηριστική η δικαιολογία των χωριανών. «Μη τα ρωτάς, γυναίκα. Φέτος το κορκάρι ήταν πανάκριβο» κι αυτό γιατί, αντί για χρήματα, γύριζαν με «κανα δυο οκάδες κορκάρι».Τα χρήματα τα είχαν ξοδέψει στα κλαρίνα και τις τραγουδίστριες!!

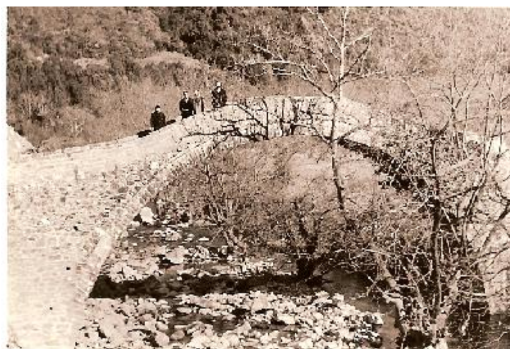

Φωτ. 10. Η παλιά γέφυρα της Τατάρνας

Ο δρόμος από Αλευράδα μέχρι τη νέα γέφυρα της Τετάρνας έχει διανοιχτεί κατά το μεγαλύτερο μέρος του, τα τεχνικά έργα σχεδόν ολοκληρώθηκαν και απομένει η κατασκευή ενός μικρού τμήματος και η ασφαλτόστρωσή του. Χωματόδρομος συνδέει επίσης το χωριό με τα Κρεμαστά και τα λουτρά της «Γρια-Μαριάς», που μόνο τους θερινούς μήνες μπορεί κάποιος να χρησιμοποιήσει, αν αντέχει τη σκόνη.

Μέχρι τη δεκαετία του 60 το χωριό ήταν οδικά αποκομμένο από συγκοινωνία. Για να πάει κάποιος μέχρι Αγρίνιο ή Αμφιλοχία έπρεπε να διανύσει όλη τη διαδρομή των 50 και πλέον χιλιομέτρων με τα πόδια. Υπήρχε υποτυπώδης οδική αρτηρία (χωματόδρομος) από Αγρίνιο και Αμφιλοχία προς Εμπεσό. Το

χειμώνα η συγκοινωνία ήταν σχεδόν αδύνατη. Ειδικά αυτοκίνητα, που οδηγούσαν με χίλιες δυσκολίες έμπειροι οδηγοί, κατόρθωναν να φτάσουν στον τελικό προορισμό τους ύστερα από 6 – 10 ώρες. Οι επιβάτες, άλλοι στιβαγμένοι στο εσωτερικό και άλλοι κρεμασμένοι απέξω ή στην οροφή του αυτοκινήτου, μαρτυρούσαν μέχρι να φτάσουν στον προορισμό τους. Οι κάτοικοι της Αλευράδας έπρεπε να βαδίσουν διαδρομή 11 χιλιομέτρων μέχρι τη γέφυρα της Βέργας για να συναντήσουν τον «καρνάβαλο» και, αν ήταν τυχεροί, να βρουν μια θέση. Από το 1964 άρχισαν να κατασκευάζονται οι δρόμοι από Αγρίνιο και από Αμφιλοχία προς τον ορεινό Βάλτο, όταν Υπουργός Δημοσίων Έργων ήταν ο αείμνηστος Στυλιανός Χούτας.

Φωτ. 11. Η γέφυρα της Βέργας (φωτογραφία Μάρτιος 1967. – Επί της γέφυρας ο αείμνηστος δικηγόρος Μπίνας Ηλίας,, ο δάσκαλος Στάθης Κόκκαλης και ο δάσκαλος Παπαϊωάννου Κώστας)

Α! Υλικός βίος

1. Κατοικία

α. Κατασκευή της κατοικίας

Η κατασκευή κατοικίας αποτελούσε σημαντικό γεγονός. «΄Οποιος δεν πάντρεψε κορίτσι και δεν έχτισε σπίτι» δεν ήταν δυνατό να κατανοήσει τις δυσκολίες. Οι προετοιμασίες κρατούσαν καιρό. Έπρεπε να βρεθούν οι μαστόροι, να κοπούν και να κουβαληθούν οι πέτρες. Για τη μεταφορά της πέτρας έβαζαν ένα χεράκι οι συγγενείς, οι φίλοι και οι χωριανοί. Έκοβαν τα ματέρια και τα άλλα ξύλα που χρειάζονταν από το κοντινό δάσος (υπάρχει ακόμα τοποθεσία με το όνομα Ματέρια) αλλά απέφευγαν να το κάνουν το μήνα Μάρτη για να μην σαρακώνονται. Στο άνοιγμα των θεμελίων έσφαζαν ένα κόκορα και καλούσαν τον παπά να κάνει αγιασμό. Ο νοικοκύρης κερνούσε τον παπά και τοποθετούσε τέσσερα μπουκαλάκια αγιασμό στις τέσσερις γωνιές του σπιτιού. Η νοικοκυρά έφτιαχνε γλυκά και φίλευε τους καλεσμένους. ΄Οταν το κτίσιμο του σπιτιού ολοκληρώνονταν με την τοποθέτηση της στέγης, οι μάστοροι τοποθετούσαν ένα καλάμι και κρεμούσαν τα μαντήλια ή άλλα δώρα που δώριζε ο νοικοκύρης και άλλοι φίλοι και γειτόνοι, για «να κρίνουν τ' όνομά τους».-«Ω, καλώς όρισε το δώρο του…. (ακολουθούσε το όνομα του δωρητή), που δώρισε στους μαστόρους και τίμησε το νοικοκύρη». Στο τέλος γινόταν το «ζιαφέτι», το τραπέζι που ετοίμαζε ο νοικοκύρης για τους μαστόρους, τους φίλους, τους συγγενείς και τους γειτόνους και όλοι έδιναν τις ευχές τους για να ΄ναι καλοστέριωτο το σπίτι και πάντοτε γεροί οι ένοικοι.

Τα σπίτια ήταν συνήθως ισόγεια ή με ένα όροφο, που επικοινωνούσε με το ισόγειο με εξωτερική σκάλα. Ανεξάρτητα από το μέγεθος του σπιτιού η εσωτερική διαρρύθμιση ήταν σχεδόν ίδια. Η οικογένεια κοιμούνταν στο ίδιο δωμάτιο, στρωματσάδα στο δάπεδο, δεξιά και αριστερά από τη γωνιά (τζάκι). Στο ένα μέρος οι γονείς και στο άλλο τα παιδιά. Ταβάνια ελάχιστα σπίτια διέθεταν και από τα ματέρια της σκεπής κρέμονταν συνήθως διάφορα προϊόντα (πλεξούδες από σκόρδα και κρεμμύδια, ρόκες, ρόδια, ρίγανη, κλπ.).

Στο μπροστινό μέρος του τζακιού, που προεξείχε, έβαζαν κεντητή τζακοποδιά και στο γείσο του τζακιού φωτογραφίες της οικογένειας. Δεξιά και αριστερά από το μπ(ου)χαρί πολλά σπίτια είχαν ορθογώνιες εσοχές στον τοίχο, τις μπολίτσες. Ελάχιστα σπίτια διέθεταν κρεβάτια (με καβαλέτα και σανίδες και σπάνια σουμέδιες), που τις πιο πολλές φορές χρησιμοποιούνταν για τους μουσαφίρηδες.

Όσα σπίτια διέθεταν κατώγια, τα χρησιμοποιούσαν ως αποθήκες και για το σταυλισμό των ζώων. Όσοι είχαν την τύχη να διαθέτουν δεύτερο δωμάτιο αυτό ήταν συνήθως διαθέσιμο τις μεγάλες γιορτές και για τους μουσαφίρηδες, ενώ το υπόλοιπο διάστημα παρέμεινε συνήθως κλειστό.

β. Έπιπλα και σκεύη

Είχαν λίγα έπιπλα εκείνα τα χρόνια. Το χωριό ήταν ιδιαίτερα φτωχό και τεχνίτες επιπλοποιοί δεν υπήρχαν. Αλλά και αν είχε κανένας την οικονομική δυνατότητα να αγοράσει έπιπλα, ήταν αδύνατο να τα μεταφέρει, αφού συγκοινωνία δεν υπήρχε. ΄Ετσι τα λιγοστά έπιπλα που χρησιμοποιούσαν ήταν οι κασέλες (φουρτσέρια) για να βάζουν κυρίως τα ασπρόρουχα και άλλα ρούχα, γιατί τα κλινοσκεπάσματα τα στοίβαζαν στο γιούκο ή γήκο. Πολλά σπίτια είχαν εντοιχισμένα ντουλάπια. Σήμερα όλα αυτά μας ξενίζουν, επειδή και το τελευταίο σπίτι διαθέτει τα στοιχειώδη έπιπλα.

Το λιτό φαγητό το μαγείρευαν σε τεντζερέδες ή κακάβια, όπως συνήθως τα έλεγαν. ΄Αλλα σκεύη απαραίτητα ήταν το τηγάνι, για τα τηγανητά φαγητά και το καζάνι για να πλένουν τα σκουτιά τους με την αλυσίβα ή να πλένουν το σιτάρι ή να βγάζουν το λίπος από τα χοιρινά που έσφαζαν τα Χριστούγεννα. ΄Ολα ήταν χάλκινα και «γανωμένα» δηλαδή επικασσιτερωμένα. Κατά διαστήματα περνούσαν γι' αυτό το σκοπό από το χωριό οι καλατζήδες ή γανωματήδες. Απαραίτητο σκεύος ήταν και το τσουκάλι. Χρησιμοποιούνταν για να πίνουν νερό αλλά και να βράζουν τα όσπρια, γιατί πίστευαν ότι γίνονταν νοστιμότερα. Για το νερό είχαν και μαστραπάδες.

Σε κάθε σπίτι απαραίτητη ήταν και η σκάφη από μονοκόμματο ξύλο επιδέξια σκαλισμένο. Στη σκάφη ζύμωναν ή ανακάτευαν τα υλικά για πίτες και γλυκά. ΄Αλλη σκάφη χρησιμοποιούσαν για το πλύσιμο των

ρούχων, αν δεν τα έπλεναν στο πλυσταριό του χωριού. Για να απλώνουν τα φύλλα της πίτας χρησιμοποιούσαν το πλαστήρι (συνήθως από πλατανόξυλο) και τον πετρόβεργο (από ξύλο κρανιάς). Για τις λειτουργιές (πρόσφορα) είχαν τη σφράση ή βλόγυρο, είδος ξύλινης σφραγίδας με ειδικά σύμβολα (Ι-Χ ΝΙ-ΚΑ). Με τη σφράση σφράγιζαν τις λειτουργιές που πήγαιναν στην εκκλησία και ο παπάς αφαιρούσε τη «βασίλισσα» και ένα μέρος από τα «9 τάγματα». Σε μια γωνιά του σπιτιού είχαν δυο ξύλα, τα κουντούρια, όπου έβαζαν το ψωμί τυλιγμένο. Τα κουτάλια ήταν ξύλινα και τα έλεγαν χουλιάρια. Για το νερό είχαν ξύλινες βαρέλες, βαρελάκια, ασκιά και πιο σπάνια μπότια. Τις βαρέλες τις έφτιαχναν με δούγες δρύινες. Οι γυναίκες τις ζαλιγκώνονταν. Στη βρύση του χωριού υπήρχε μάλιστα ειδικό πεζουλάκι για να διευκολύνονται οι γυναίκες στο ζαλίγκωμα της βαρέλας.

΄Αλλα απαραίτητα σκεύη ήταν η γάστρα, για να ψήνουν το ψωμί αλλά και τις πίττες . Το ψήσιμο και το μαγείρεμα στη γάστρα απαιτούσε ειδική διαδικασία. Για το μαγείρεμα στην τέντζερη απαραίτητη ήταν η πυροστιά. Η μάσια και η τσιμπίδα συμπλήρωναν τα εργαλεία της νοικοκυράς στο τζάκι.

Δίπλα στο μπουχαρί ήταν πάντα κρεμασμένο το τσαντήλι με τ' αλάτι, το αλατοτσάντηλο.

2. Ενδύματα

α) Καθημερινή και επίσημη ενδυμασία

Οι άνδρες τα παλιά χρόνια φόραγαν φουστανέλες με πισλιά που αργότερα αντικαταστάθηκαν από τους ντουλαμάδες και πάνω απ' αυτές φόραγαν τα κουντουτάμπουρα (μακριές πατατούκες, που έρχονταν ίσα με το μήκος του ντουλαμά (φωτ 12, 13) ή της φουστανέλας).Τη θέση της φουστανέλας και του ντουλαμά πήραν οι μπουραζάνες (παντελόνια πλατιά δίμιτα ή μονόκλωνα άσπρα, που το ύφασμά τους το έστελναν στο μαντάνι. Ήταν ψιλογνεσμένα και από καλής ποιότητας μαλλί). Στο επάνω μέρος φορούσαν φανέλες πλεχτές με το βελονάκι κι απέξω φορούσαν σακάκι δίμιτο ή κοντοκάπι. Για τις δουλειές στο χωράφι οι άντρες φορούσαν πουκαμίσες.

Φωτ. 12.

Φωτ. 13

Οι γυναίκες φορούσαν επίσης πουκαμίσες και πάνω απ' αυτές έβαζαν τ' ασπροφούστανα, που ήταν μεσωτά. Τελικά πάνω απ' όλα αυτά φορούσαν τα φουστάνια. Το καλοκαίρι το επάνω μέρος του σώματος το κάλυπταν με γιλέκα από πανί, κεντημένα με διάφορα σχέδια και αρκετά μακριά και πλατιά και που κατέληγαν πίσω σε ουρά. Το χειμώνα χρησιμοποιούσαν και τις μπέρτες ή σακάκια δίμιτα, κοντοκάπια και όσες είχαν τον τρόπο τους φορούσαν και μπελαρίνες. Τα φουστάνια ήταν όλα υφασμένα στον αργαλειό με κορδέλες στο κάτω μέρος, με κούδες (σούρες) στη μέση και ζώνη κολλητή μ' ένα κουμπί ή κόπιτσα. Στα πόδια φορούσαν τσουράπια λευκά από βαμβακερό ή μάλλινο γνέμα (νήμα) και πολλά ξόμπλια (κεντίδια).Εσωτερικά φορούσαν φανέλες πλεχτές με το βελονάκι ή γιλεκάκια που τα έσφιγγαν στο στήθος και τα έλεγαν μπουστάκια.

β) Υποδήματα

Τα υποδήματα είτε τα αγόραζαν έτοιμα είτε τα κατασκεύαζαν μόνοι τους από δέρματα κυρίως χοίρου. Παλιότερα οι άντρες αλλά και οι γυναίκες φόραγαν τσαρούχια με φούντες ή χωρίς φούντες. Τις καθημερινές οι περισσότεροι φορούσαν τσιούχια ή σγαρόνια που τα έφτιαχναν με δέρμα χοίρου (γουρνοπέτσι) και γύρω τα έπλεκαν με λουριά από επεξεργασμένο (αργασμένο) δέρμα. Οι γυναίκες για τις δουλειές φορούσαν χοντροπάπουτσα με πρόγκες (προγκιαστά) και αρκετές φορούσαν τσιούχια.

γ) Μαντήλια, καλύμματα κεφαλής

Όλες οι γυναίκες, νέες ή ηλικιωμένες, φορούσαν μαντήλια πολύχρωμα (παρδαλά) με μπίλιες καφέ ή μαύρες και οι πιο νεώτερες έβαζαν και κορδέλα χρωματιστή στα μαλλιά. Οι πολύ ηλικιωμένες γυναίκες φορούσαν πάντα μαύρα μαντήλια με κλάρες άσπρες. Οι άντρες φορούσαν σκούφιες από ατλάζι. Ο γύρος γίνονταν με γαζιά για να είναι σκληρός και να στέκεται καλύτερα ο σκούφος στο κεφάλι και προς την κορυφή τον μάζευαν με πιέτες στη μέση. Εκεί που σούρωνε το ύφασμα τοποθετούσαν χωριστό κομμάτι πανιού σαν αφαλό. Οι νέοι συνήθως φορούσαν το σκούφο στραβά ως κάτω στο αυτί.

δ) Κόμμωση

Οι γυναίκες έφτιαχναν συνήθως τα μαλλιά τους πλεξάδες ή κοτσάνες και τις έδεναν με κορδέλες μάλλινες, στενές και χρωματιστές. Όσες γυναίκες δεν είχαν μακριά μαλλιά χρησιμοποιούσαν ξένες πλεξάδες. Σύνηθες ήταν επίσης να κάνουν χωρίστρα στη μέση των μαλλιών ή στραβοχωρίστρα. Οι περισσότερο ηλικιωμένες γυναίκες (όχι όλες) έφτιαχναν τα μαλλιά τους κότσο και φορούσαν επάνω ή κάτω από τον κότσο χτένες. Οι νεώτερες, βλέποντάς τες, τις περιγελούσαν:«Τώρα βγήκαν τα δυο κεφάλια» Και όταν αργότερα κυκλοφορούσαν με ομπρελίνα, οι άντρες σχολίαζαν ειρωνικά: «Τώρα οι γυναίκες γινήκαν μασκαράδες με τα μπαστούνια στα χέρια».

Στ' αυτιά κρεμούσαν σκουλαρίκια. Από πολύ μικρά τα κορίτσια τρυπούσαν τ' αυτιά τους με βελόνι χοντρό και για να παραμείνει η τρύπα ανοιχτή περνούσαν στο άνοιγμα ένα ξυλάκι από ρίγανη. Τα σκουλαρίκια συνήθως είχαν μεγάλο μήκος και φτάνανε ως τους ώμους: «Βάργανε στα νώμια». Στο στήθος κρεμούσαν την «κουταπέτα», είδος καρφίτσας σε σχήμα μακρουλό και αρκετά μεγάλη με διάφορα σκαλίσματα (λουλουδάκια κ.α.). Στα δάχτυλα των χεριών φορούσαν βεργέτες ή δαχτυλίδια, οι παντρεμένες στο δεξί και οι ελεύθερες στο αριστερό χέρι.

ε) Ρουχισμός

Ο ρουχισμός απαιτούσε ιδιαίτερη φροντίδα, αφού ήταν και αναπόσπαστο κομμάτι της προίκας των κοριτσιών. Με τη γέννηση ενός κοριτσιού άρχιζε ουσιαστικά και η ετοιμασία της προίκας. Όλα φυσικά γίνονταν στο σπίτι. Κάθε κορίτσι έπρεπε από μικρό να μαθαίνει να ξένει τα μαλλιά, να γνέθει στη ρόκα και στο τσικρίκι, να πλέκει, να υφαίνει, να ράβει, να κεντάει, να μαγειρεύει, να ζυμώνει και να βοηθάει σ' όλες τις δουλειές στο σπίτι, στη στάνη και στο χωράφι.

Υπήρχαν διάφορα είδη ρουχισμού ανάλογα με τη χρήση για την οποία προορίζονταν. Τα χεράμια τα χρησιμοποιούσαν για στρώσιμο στο δάπεδο του σπιτιού. Για τις μεγάλες γιορτές είχαν τη μεγάλη στρώση. Κατασκευάζονταν από μαλλί προβάτου και είχαν σχέδια υφασμένα με το χέρι στον αργαλειό. Τις βελέντζες ή απλάδια τις χρησιμοποιούσαν για κλινοσκεπάσματα. Ήταν χοντρόρουχα από μαλλί προβάτου, που το έγνεθαν σε χοντρό νήμα και το ύφαιναν. Για ένα καλό απλάδι χρειάζονταν 5-8 οκάδες μαλλί. Η βελέντζα έπρεπε να πάει οπωσδήποτε στη νεροτριβή για να γίνει χοντρή και μαλακή. Η διαδικασία από το μαλλί ως την ύφανση στον αργαλειό ήταν μακρά κι επίπονη. Τα μαλλιά πλένονταν προσεκτικά και μετά τα έξαιναν με τα χέρια ή τα πέρναγαν στο τσικρίκι. Μετά τα πέρναγαν στα λανάρια, τα έκαναν τουλούπες και τα έγνεθαν στη ρόκα ανάλογα: στημόνι ή υφάδι. Το στημόνι γνέθονταν στη ρόκα προς τα κάτω. Το υφάδι το χρησιμοποιούσαν για το ύφαμα και το ίδιαζαν. Έβαζαν παλούκια κάτω στο έδαφος και στο κοντοπάλουκο άρχιζαν να μετράνε σε οργιές. Από το άλλο άκρο έπιαναν τη σταύρωση και μετά στην τυλίχτρα έβαζαν τ' ανάλογα δεμάτια και άρχιζαν να μαζεύουν το υφάδι στο «αντί». Στη συνέχεια στον αργαλειό περνούσαν το υφάδι από τα «μιτάρια» και από το «χτένι». Κομπόδιαζαν και ύφαιναν με το «μπροστάντι». Το νήμα το είχαν σε μασούρια και το περνούσαν στη «σαΐτα». Για να παραμένει στη θέση του το αδράχτι της σαΐτας το στέριωναν μ' ένα φτερό. Ένα άλλο είδος υφαντού ήταν οι «μαντανίες».

Αυτές υφαίνονταν όπως και τα χεράμια με τη διαφορά πως κατά την ύφανσή τους δε χρησιμοποιούσαν σαΐτα αλλά πεδιλόγες επειδή είχαν διάφορα σχέδια που έπρεπε να κεντηθούν. Η εργασία στον αργαλειό ήταν από τις πιο δύσκολες, Αυτό μας λέει και το σχετικό δίστιχο:

Το κέντημα είναι γλέντημα κι η ρόκα είναι σεργιάνι

κι αυτός ο δόλιος αργαλειός είναι σκλαβιά μεγάλη.

Πολύ χρησιμοποιούσαν και τα «τσόλια». Τα τσόλια κατασκευάζονταν από γίδινο μαλλί (τραγόμαλλο) και στέλνονταν στη νεροτριβή. Με τραγόμαλλο υφαίνονταν και οι κάπες. Τις κάπες τις έρραβαν ραφτάδες (συνήθως Ηπειρώτες)[7] με στρίμματα βαμβακερά. Οι κοντόκαπες είχαν μανίκια και τις έζωναν με το ζωστήρα.

Τις μαξιλαροθήκες (ντιμέλλες) για τα προσκέφαλα τις έπλεκαν με το βελονάκι και τις κεντούσαν. Οι πετσέτες (μπόλιες) ήταν υφαντές στον αργαλειό και κατασκευάζονταν συνήθως με νήμα από το εμπόριο και στις άκρες πρόσθεταν κορδέλλες μπλε ή κόκκινες. Τα τραπεζομάντηλα (μισάλια) ήταν χειροποίητα. Παλιότερα έφτιαχναν το «πισκίρι» για τους γάμους. Ήταν υφαντό «βλάρι» και το άπλωναν στα πόδια των καλεσμένων για να μη λερώνονται κατά τη διάρκεια του φαγητού. Οι ποδιές έπρεπε επίσης να είναι κεντημένες. Το ίδιο και οι τζακοποδιές.

Τα νήματα τα έβαφαν μόνες τους οι νοικοκυρές, χρησιμοποιώντας φυσικές βαφές. Με το ριζάρι έβαφαν τα πράσινα και με σκλήθρο (ένα είδος δέντρου που φύτρωνε στο Νησί, μια τοποθεσία στο ποτάμι) ή καραμπογιά έβαφαν τα μαύρα νήματα. Τα κίτρινα τα έβαφαν με καρδιά πουρδαλιάς ή με σιμιτζέλα. Με κούπες βελανιδιών έκαναν το βελανιδί χρώμα ή καφέ. Το μπεζ χρώμα το έκαναν με τσόφλια από αμύγδαλα.

3. Φαγητά, ειδικά εδέσματα, άρτος

Οι κάτοικοι ζούσαν φτωχικά και λιτά. Τα φαγητά τους ήταν κι αυτά απλά από προϊόντα της γης, που οι ίδιοι καλλιεργούσαν και από τα ζώα που έτρεφαν. Περίπλοκες συνταγές μαγειρικής δεν υπήρχαν. Το κρέας ήταν σπάνιο, παρόλο που όλοι σχεδόν είχαν κάποιο μικρό ή μεγάλο κοπάδι. Τις Κυριακές (κι όχι όλες) έσφαζε κάποιος κανένα βετούλι, καμιά γίδα στέρφα ή προβατίνα ή κανένα ζωντανό που έσπαζε το πόδι του και φρόντιζε προηγουμένως να «ντύσει» το κρέας δηλαδή να το προπωλήσει, αν φυσικά δεν το μοίραζε σε συγγενείς και φίλους. Η εξήγηση είναι δύσκολη για σήμερα αλλά προφανής για όσους έζησαν εκείνα τα χρόνια. Ψυγεία δεν υπήρχαν και το κρέας δε μπορούσε να διατηρηθεί για πολύ, ιδιαίτερα το καλοκαίρι. Έπρεπε να καταναλωθεί το γρηγορότερο. Το πιο προσιτό κρέας ήταν το κοτόπουλο.

Θα αναφερθούν εδώ τα πιο απλά αλλά πιο συνηθισμένα καθημερινά φαγητά. Αυτό δε σημαίνει ότι οι νοικοκυρές δεν ήξεραν να μαγειρεύουν άλλα φαγητά. Αυτό μπορούσε να το διαπιστώσει κάποιος, όταν υπήρχε κάποια επίσημη γιορτή ή γεγονός (αρραβώνας, γάμος, βάφτιση, μουσαφίρης κ.λπ.). Οι πίτες επίσης ήταν πολύ συνηθισμένο φαγητό, ανάλογα με την εποχή, όπως: λαχανόπιτες, κολοκυθόπιτες, τραχανόπιτες, μυζηθρόπιτες, χλωρόπιτες , κρεατόπιτες κ.α.

Πολύ συνηθισμένα ήταν και τα όσπρια: φασόλια, ρεβίθια, κουκιά χλωρά ή ξερά και λίγες φακές.

Καθημερινά φαγητά

α. Τραχανάς. Ο τραχανάς είναι και σήμερα γνωστός και πουλιέται ακόμα και στα σουπερμάρκετ. Τα παλιότερα χρόνια ήταν ένα από τα πιο διαδεδομένα εδέσματα ιδίως στις αγροτικές περιοχές. Το μαγείρεμα του τραχανά δεν είχε τίποτε το ιδιαίτερο γι' αυτό θ' αναφερθούμε στην παρασκευή του. Διάλεγαν το σιτάρι και το έπλεναν σχολαστικά. Το έστελναν στο μύλο με την παραγγελία να το χοντροαλέσει. Το χοντροαλεσμένο σιτάρι το ζεματούσαν με βραστό γάλα και το περνούσαν από τον αρέλεγο για να γίνει ο τραχανάς. Το νωπό τραχανά τον ήλιαζαν μέχρι να στεγνώσει καλά.

β. Ζεματούρα. Έβαζαν ψωμί από καλαμπόκι μέσα σε ζεματιστό νερό και μετά το έβραζαν. Στη συνέχεια έβαζαν κλωτσοτύρι και το ζεματούσαν με βούτυρο.

---

[7] Θυμάμαι έναν κοντόσωμο, συμπαθητικό γεράκο, που ερχόταν κάθε χειμώνα από την Ήπειρο στο χωριό μας και έρραβε τις κάπες . Δεν ξέρω ποιο ήταν το όνομά του αλλά όλοι τον έλεγαν «Ραφτάκι».

γ Πλαστός ή λαχανόψωμα. Έκοβαν τα λάχανα, τα αλάτιζαν και τα έβαζαν στο σκαφίδι και τα ζύμωναν με λίγο αλεύρι από καλαμπόκι. Λάδωναν το ταψί και το πασπάλιζαν με λίγο καλαμποκίσιο αλεύρι. Μετά άπλωναν ομοιόμορφα στο ταψί τα κομμένα λάχανα. Σε ένα καπάκι κατσαρόλας ζύμωναν αλεύρι καλαμποκίσιο με λίγο τυρί και το μίγμα το άπλωναν ομοιόμορφα επάνω από τα λάχανα ώστε να σχηματιστεί μια ενιαία κρούστα (πέτσα). Έβαζαν λάδι και το έψηναν στη γάστρα.
δ. Παπάρα. Έπαιρναν καθάριο ψωμί, συνήθως μπαγιάτικο, και το έκοβαν σε φέτες. Έβραζαν νερό και το έριχναν στο ψωμί και από πάνω έτριβαν τυρί. Παπάρωνε το ψωμί με το τυρί και τότε το ζεματούσαν με βούτυρο.
ε. Ξεροκαμμένη κουρκούτι. Καλαμποκίσιο ή καθάριο αλεύρι με λίγο λάδι το ανακάτευαν στο τηγάνι μέχρι να ροδίσει το αλεύρι. Το κατέβαζαν από τη φωτιά, πρόσθεταν νερό και το έβραζαν και, όταν έβραζε, το μοίραζαν, ανάλογα με τα άτομα, στα σαγάνια ή το έτρωγαν όλοι μαζί από το τηγάνι.
στ. Ζυμαρόπιτα. ΄Εξυναν την ψίχα από ένα ώριμο κολοκύθι και το έβραζαν για λίγο. Πρόσθεταν αλεύρι καλαμποκίσιο και το ανακάτευαν για να γίνει ένα ομοιόμορφο μίγμα. Καβούρδιζαν κρεμμύδι στο λάδι, το έριχναν στο μίγμα, το ανακάτευαν και το άπλωναν στο ταψί. Στη συνέχεια το έψηναν στη γάστρα.
ζ΄ Φασολάδα
΄Εβαναν τα φασόλια στην κατσαρόλα να βράσουν και, μόλις έπαιρναν λίγες βράσεις, τα σούρωναν. ΄Εκοβαν μέσα ένα κρεμμύδι και τα ξανάβαζαν στη φωτιά για λίγες ακόμα βράσεις. Στο μεταξύ έβαζαν στο καπάκι μια κουταλιά αλεύρι και πρόσθεταν λίγο ζουμί από την κατσαρόλα και το ανακάτευαν και το έριχναν στη φασολάδα για να πήξει. Όταν έβραζαν τα φασόλια τα κατέβαζαν από τη φωτιά. ΄Εκοβαν κρεμμύδι στο τηγάνι με λίγο λάδι, τα τσιγάριζαν και τα έριχναν στη φασολάδα.
η΄ Μπαζίνα
Βάζανε στη φωτιά βαθύ τηγάνι με χοιρινό λίπος ή λάδι μέχρι να κάψει και ξανθαίνανε ψιλοκομμένο ξερό κρεμμύδι. Το τσιγαρισμένο κρεμμύδι το μεταφέρανε σ' ένα άλλο δοχείο (π.χ. ένα πιάτο). Στο ίδιο τηγάνι βράζανε νερό και στη συνέχεια ρίχνανε καλαμποκίσιο αλεύρι. Το ανακατεύανε πολύ καλά μέχρι να βράσει και να γίνει πηχτός χυλός. Όταν ήταν έτοιμο, έριχναν το τσιγαρισμένο κρεμμύδι. Συνήθιζαν να ρίχνουν και τσιγαρίδες από το χοιρινό, όσοι είχαν. Πιο νόστιμο μέρος της μπαζίνας ήταν η…. τσούκνα, η οποία στα παιδιά ιδιαίτερα άρεσε.

Κυριακάτικα φαγητά

α. Καπαμάς. Αν το κρέας ήταν από μικρό ζώο (αρνί ή κατσίκι), το έκαναν καπαμά. ΄Εκαιγαν το κρέας με βούτυρο. Κατόπι στο βούτυρο πρόσθεταν λίγο καθάριο αλεύρι και το έκαιγαν για λίγο μαζί. Μετά έρριχναν το κρέας και το άφηναν να βράσει. Τον καπαμά οι παλιότεροι δεν τον αυγόκοβαν.
β΄ Κρέας γιαχνί. Αν το κρέας ήταν από μεγάλο ζώο το έκαναν γιαχνί με κόκκινο πιπέρι. ΄Εκοβαν τα κρεμμύδια και τα έβαζαν μαζί με το κρέας και λίγο νερό ώσπου να βράσει το κρεμμύδι και να σωθεί το νερό. Στη συνέχεια το γιάχνιζαν, ανακατεύοντάς το με ξύλινη κουτάλα., πρόσθεταν το κοκκινοπίπερο και νερό και το άφηναν μέχρι να βράσει το κρέας.

Ειδικά εδέσματα για τις διάφορες γιορτές

Την Πρωτοχρονιά δεν έφτιαχναν γλυκά. ΄Επαιρναν ζεστό καλαμποκίσιο αλεύρι και έλιωναν χοιρινό λίπος. ΄Απλωναν στο ταψί τριμμένο το ψωμί και το περιέχυναν με το λίπος. Μέσα έβαζαν επιδέξια, ώστε να μην διακρίνονται, ένα φυλλαράκι από φελίκι, ένα φύλλο από πουρνάρι, ένα κομματάκι άχυρο και μια δεκάρα. ΄Ετρωγε όλη η οικογένεια μαζί, χρησιμοποιώντας μόνο τα δάχτυλα. Σε όποιον τύχαινε το φελίκι θα «του ΄τρεχαν» τα πρόβατα, σε όποιον τύχαινε το πουρνάρι θα «του ΄τρεχαν» τα γίδια. Σε όποιον το άχυρο, τα άλογα και σε όποιον η δεκάρα, τα χρήματα.

Τις Αποκριές έφτιαχναν πίτες (τυρόπιτες, τραχανόπιτες, ζυμαρόπιτες κ.α.). ΄Οταν περνούσαν οι μασκαράδες ή όποιοι άλλοι, τους φίλευαν από ένα κομμάτι πίτα. Κρέας δεν έτρωγαν ολόκληρη την εβδομάδα της Τυρινής γιατί ο παπάς δεν τους μεταλάβαινε των Αγίων Θεοδώρων.

Το Πάσχα ακολουθούσαν τη Ρουμελιώτικη παράδοση με ψητά αρνιά, κοκορέτσια, φρέσκο γιαούρτι, κόκκινα αυγά, παραδοσιακά γλυκά (ραβανί, κουραμπιέδες, μπακλαβά κλπ.).

Παρασκευή άρτου

α. Καλαμποκίσια κουλούρα. ΄Εβραζαν πρώτα το νερό και ζεματούσαν το αλεύρι μέσα στη σκάφη. Ανακάτευαν με ξύλινη κουτάλα και πρόσθεταν κρύο νερό και το ζύμωναν. ΄Εστρωναν φύλλα κουτσουπιάς στο πλαστήρι και έπλαθαν το ψωμί. ΄Εκαιγαν τη γωνιά και τη γάστρα, καθάριζαν τη χόβολη, έβαζαν το

ψωμί στη γωνιά, το σκέπαζαν με τη γάστρα και γύρω-γύρω άπλωναν τη χόβολη. Το άφηναν να ψηθεί τον ανάλογο χρόνο.
β. Μπομπότα. Η μπομπότα γινόταν με προζύμι και ζυμώνονταν μαλακότερα. Την άφηναν «να γίνει» στην κατσαρόλα και, όταν ξάφριζε, την έψηναν.

Το καθάριο ψωμί δεν νομίζω ότι χρειάζεται να περιγράψω πως γίνονταν. Το αλεύρι του σιταριού ήταν σχετικά σπάνιο και το χρησιμοποιούσαν για τις λειτουργιές. Γενικά πίστευαν πως το ψωμί είναι ευλογημένο και δεν ματιάζεται. Μόνο οι λειτουργιές ματιάζονταν, πριν πάνε στην εκκλησία, γι' αυτό και τις έκρυβαν να μην τις δει ξένο μάτι. ΄Οταν αλώνιζαν το σιτάρι και το ξανέμιζαν, έφτιαχναν ένα σταυρό, έμπηγαν το φτυάρι στο σωρό του σιταριού και γέμιζαν μια καρδάρα, (που έπιανε μισό κάδο, δηλαδή 15 οκάδες) δυο φορές κι έτσι έβαζαν στην άκρη 30 οκάδες για τις λειτουργιές. Αν τυχόν πέθαινε κάποιος, έπλαθαν μια κουλούρα καθάρια και την έψηναν στη θράκα. ΄Εβραζαν σιτάρι και μαζί με την κουλούρα τα πήγαιναν στην εκκλησία και τα μοίραζαν, πριν γίνει η κηδεία. Στις σαράντα έφτιαχναν τα ψυχούδια (μικρά ψωμάκια), έβραζαν φασόλια ή κουκιά στεγνά, τα έβαζαν σε ταψιά με λάδι και τα μοίραζαν στην εκκλησία μαζί με ρεβανί.

Ποτά

Τα κυριότερα ποτά που έφτιαχναν στο χωριό ήταν το τσίπουρο από σταφύλια ή κουμαράκι (από κούμαρα), κρασί και ρώμ'(ι) που το έφτιαχναν από βρώμη.

Γλυκά

α. Γλυκά ταψιού
Τα σπουδαιότερα γλυκά ταψιού είναι τα γνωστά και σήμερα: κουραμπιέδες, μπακλαβάς, ραβανί, παντεσπάνι, σαπουντιέ (είδος χαλβά).
β. Γλυκά κουταλιού

Το πιο συνηθισμένο γλυκό του κουταλιού ήταν το κυδώνι: ΄Εβραζαν το κυδώνι και το έστυβαν σε τουλοπάνι. Το στυμμένο κυδώνι το ξανάβραζαν. Πρόσθεταν ζάχαρη για να δέσει και λίγο χρώμα φυτικό και γινόταν σαν μαρμελάδα. Κατά τον ίδιο τρόπο έφτιαχναν και γλυκό από κράνια. Επίσης το γλυκό καρυδάκι ήταν πολύ συνηθισμένο.

4. Φυτικός κόσμος

α. ΄Αγρια χόρτα

αγριομάραθο, αγριομάρουλο, αγριοσέλινο, βαθρακοκοίλες, βοϊδόγλωσσες, βρούβες, γουργουρένια, γουρνάκια, ζόχια, κοντοτσίπες, κουφολαχανήθρες, λαναράκια, λάπατα, λαψάνες, λυκοπατσιές, ραδίκια, ρεπανίδες, σγατζίκια, σπαράγγια, ψωρίλια, κ.α.
β. ΄Ημερα χόρτα

Αντίδι, κραμπολάχανο, λαγάφτια, λουβουδιές,, μαρούλι, ραδίκι, σινάπι, σπανάκι κ.ά.
γ. Μυρωδιές

Άνηθος, δυόσμος,, μαϊντανός, ρίγανη, σέλινο, φύλλα δάφνης. Τα φύλλα δάφνης τα έβαζαν στο στιφάδο, στις φακές και στις ελιές.

δ. Δέντρα

Τα σπουδαιότερα δέντρα της περιοχής του χωριού είναι τα εξής:
αγραπιδιά, αγριλιά, αγριοσυκιά, αριά, αφροξυλιά, γαύρος, δέντρο (μιράδι, πλατίτσα), δάφνη, ελαφοκουμαριά, κέδρο, κουκουρευτιά, κουμαριά, κουτσουπιά, κρανιά, μελέα (μέλεγος), πικραμυγδαλιά, πλατάνι, πουρδαλιά, πουρνάρι, ρείκι, σφένδαμο, φελίκι, κ.ά

ε. Θάμνοι

Οι σπουδαιότεροι θάμνοι που υπάρχουν στο χωριό είναι:

αγριοκλήματα, βάτα, καναπίτσες, κουρουγκάτσες, μαυραγκαθιές, μετζίνες ή κνούκλες, μιράτσες, πατουλιές, ρείκια, σμύρτα, σουρούπια, σπάρτα, σχοινάρες, κ.α.

στ. Λουλούδια του δάσους

αγριομάρουλα, αρμένια, γαλατσίδες, δεντρομολόχες, ίτσια ή βοστίνες(=ζουμπούλια), κοκκαλόχορτα, κοκοτούλες (κίτρινες και ροζ), κοντοπίτσες, κορκοσούλες, λυκοπατσές, μαργαρίτες (άσπρες και κίτρινες), παπαρούνες (ροζ και κόκκινες), παραδούλες, πατσήθρες, πρατομαντήλες (μώβ άνθος), τραγάκια, τριμέρια (=κυκλάμινα), σταυρουδάκια, σταυρόχορτα, χαμομήλια, κ. α.

ζ. Παραδόσεις σχετικά με τα δέντρα

Για τη συκιά έλεγαν πως έχει βαριά σκιά (βαρύσκιωτη) και δεν κοιμούνταν στον ήσκιο της. Οι νέοι θα έπρεπε να αποφεύγουν να φυτεύουν καρυδιές, γιατί πίστευαν πως το δέντρο ξηραίνεται, όταν θα φτάσει τα χρόνια του φυτευτή ή αν η καρυδιά δει νερό. Επίσης απέφευγαν να φυτεύουν κυπαρίσσια γιατί, αν η κορυφή του κυπαρισσιού ξεπερνούσε το ύψος του σπιτιού, πέθαινε ο νοικοκύρης.

η΄. Ιαματικά βοτάνια και οι ιδιότητές τους

1. Αζλόχορτο. Το χρησιμοποιούσαν για τον πονόδοντο. Το έβραζαν και το μπούκωναν για να περάσει ο πόνος.
2. Αλοή. Είδος χόρτου με πολύ μικρά λουλούδια, που το χρησιμοποιούσαν κατά της ελονοσίας.
3. Γουρνόχορτο. Το χρησιμοποιούσαν για το «χοιρόλαιμο», αρρώστια των γουρουνιών. (Είχε φύλλα πλατιά και μοβ λουλούδια).
4. Λειχηνόχορτο.Το χρησιμοποιούσαν για να θεραπεύουν τις λειχήνες. Έτριβαν τις λειχήνες με το άνθος του φυτού και επαναλάμβαναν τη θεραπεία μέχρι να εξαφανιστούν οι λειχήνες.
5. Μέλεγος. Χρησιμοποιούσαν τη φλούδα. Την έβαζαν στο νερό, που έπιναν τα ζώα και κυρίως οι κότες, για προφύλαξη από διάφορες ασθένειες.
6. Σκάρφι. Είναι ρίζα χορταριού και μ' αυτό τάιζαν τα ζώα για να προστατεύονται από ασθένειες. Το χρησιμοποιούσαν ακόμα και στον πονόδοντο.

Για τα τραύματα έκαναν αλοιφή από ξύσματα φλούδας μέλεγου, φλούδας αφροξυλιάς, ένα αυγό και λίγο λάδι. Το μίγμα το χτυπούσαν και το έβαζαν σε τσόφλιο αυγού. Το ανακάτεμα γινόταν με φτερό. Για τις αιμορραγίες τοποθετούσαν στην πληγή ψημένο τυρί και ιστό αράχνης.

5. Ποιμενικός βίος

Η πλειοψηφία σχεδόν των κατοίκων του χωριού, μέχρι τα πρόσφατα χρόνια, είχε ως κύρια απασχόληση την κτηνοτροφία (αιγοπρόβατα) και σε μικρότερο ποσοστό τη γεωργία. Κάθε οικογένεια αφιέρωνε πολύ χρόνο στο κοπάδι της ή μπουλούκι και όλα τα μέλη της πρόσφεραν στο έργο της βοσκής και της φροντίδας των ζώων. Οι τσοπάνηδες φορούσαν συνήθως κάπες και τσαχτσίρες, πατατούκες, τσουράπια και μάλλινες φανέλες. Η στάνη ήταν πάντα κοντά στο σπίτι και εκεί είχαν και τα μαντριά τους. Τα μαντριά φρόντιζαν να είναι σε έδαφος κατηφορικό για να στραγγίζουν τα νερά. Για την κατασκευή των μαντριών έκοβαν ξύλα μακριά και φούρκες για να στηρίζουν τις «τέμπλες». Κατόπι έβαζαν τα "στρωπίτσια" και τα έδεναν με σπάρτα ή βούρλα. Μετά τα έπλεκαν με ρείκια κι απέξω έβαζαν άχυρα ή πλατάνια για το στέγασμα, όπως το έλεγαν. Απέξω από το στέγασμα έβαζαν ξανά χαμορείκια. Μέσα στο μαντρί έφτιαχναν τις «μάσνες». Από το μέσα μέρος έβαζαν ξύλα γυρτά προς τα κάτω και τα στέγαζαν με άχυρο (καλαμιά) και από πάνω έβαζαν πλατάνια ή αριές. Στην άκρη του μαντριού έφτιαχναν τον τσάρκο, γύρω-γύρω στεγασμένο με άχυρο ή ρείκια και στο έδαφος έριχναν ξηρά ρείκια για να μην έχουν τα μικρά ζώα επαφή με το υγρό χώμα. Το καλοκαίρι μετέφεραν τα ζώα τους στα λεγόμενα «ξανοιξιά», συνήθως στα ριζά κάποιου βουνού. Εκεί έφτιαχναν τις στρούγκες με κλαδιά ολόγυρα και δυο λιθάρια στην «αμπουριά», τα στρουγκολίθαρα. Τη στρούγκα τη χρησιμοποιούσαν για το άρμεγμα. Έβαζαν τα ζώα στη στρούγκα και, κεντώντας τα με το ραβδί, τα ανάγκαζαν ένα ένα να περνούν από τα στρουγκολίθαρα για να τα αρμέξουν. Αν κάποιος τυχαία περνούσε από τη στρούγκα την ώρα του αρμέγματος, δεν τον καλημέριζαν γιατί αβασκαίνονταν το κοπάδι.

Βασικό εργαλείο κάθε τσοπάνη ήταν η αγκλίτσα ή γκλίτσα του. Για την κατασκευή της διάλεγαν μια γερή ρίζα από ρείκι, την παράχωναν για δέκα περίπου ημέρες στο χώμα (για να μην κάνει ραγίσματα το ξύλο) και μετά τη σκάλιζαν με προσοχή και επιδεξιότητα και την κεντούσαν με διάφορα σχέδια. Στη

συνέχεια πρόσθεταν και το αγκλιτσόξυλο, τοποθετώντας κατά μήκος κρίκους από κέρατα γιδιού. Την τέχνη κατασκευή γκλίτσας ελάχιστοι την κατείχαν. Απαραίτητο ήταν το μεράκι και η δεξιοτεχνία.

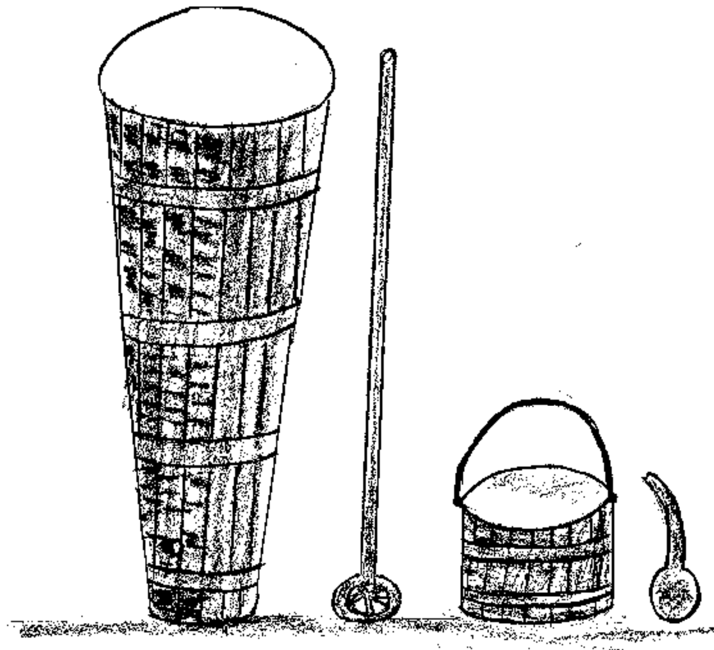
Οι τσοπάνηδες ονόμαζαν τα ζώα τους (γίδια ή πρόβατα) ανάλογα με το χρώμα του μαλλιού τους, το φύλο τους, την ηλικία τους ή άλλα χαρακτηριστικά τους.

α. Ονομασία των γιδιών από το χρώμα του μαλλιού τους:

Καψαλί (σκούρο προς το καφέ), ***λιάρα*** (άσπρη στην κοιλιά), ***καπνόγκιοσα*** (δυο σκούρα «γκιοσάδια» μπροστά στο πρόσωπο), ***ασπρογκιόσα*** (με άσπρα γκιοσάδια), ***μπάλια*** (με ένα άσπρο σημάδι στη μπάλα=μέτωπο).
β. Ονομασία γιδιών ανάλογα με το φύλο και την ηλικία τους ή άλλα χαρακτηριστικά τους:
Τραϊ ή τράγος (το αρσενικό γίδι),***στέρφα*** (θηλυκό γίδι χωρίς κατσίκι), ***μαρμάρα*** (θηλυκιά κατσίκα που δε γέννησε καθόλου), ***βετούλι*** (κατσίκι ενός έτους), **μπλιόρα** (μετά το πρώτο έτος), ***στερφομπλιόρα*** (μετά τα δυο χρόνια), ***Πλαχούρκο*** (με αυτιά πλατιά, που κρέμονται προς τα κάτω), ***τσιούρα*** (με πολύ μικρά αυτιά), ***κουρελάτες*** (γίδες που είχαν κάτω από το λαιμό τρίχωμα σαν κρεμασμένα κουρέλια), ***πισοκέρα*** (γίδα με τα κέρατα προς τα πίσω), ***παλκοκέρα*** (γίδα με τα κέρατα όρθια), ***μονοβύζα*** (με ένα μαστό), ***κουτσοκέρα*** (με σπασμένο το ένα κέρατο), ***ασπρονόρα*** (με άσπρη ουρά).
γ. Ονομασία προβάτων ανάλογα με την ηλικία τους, το φύλο και άλλα χαρακτηριστικά τους**:**
Σγούρα ή σγούρι (πρόβατο από έξι μηνών ως ενός έτους), **κοκκινομάτα** (με κόκκινα σημάδια γύρω από τα μάτια), **βάκρα** (με μαύρο πρόσωπο), **κάλεσια** (με μαύρα σημάδια γύρω από τα μάτια), **περδικοκάλεσια** (με ζωηρά μαύρα σημάδια γύρω από τα μάτια), **μπέλα** (με κοκκινωπό τρίχωμα προσώπου), **κολοβή** (με κοντή ουρά), **μακρινόρα** (με μακριά ουρά), **κρούτα** (με μικρά κέρατα), **λάγια** (με μαύρο τρίχωμα).
δ. Κουδούνια και κύπρια
Μισοκούδουνα, γαλαροκούδουνα, γαργαρόνια, καμπανέλια, διπλόκυπρα (με ένα μικρότερο κύπρο στη θέση του γλωσσιδιού) κ.λπ. Τα κουδούνια τα «κάλιαζαν» σε ζυγιές με διαφορετικούς ήχους έτσι που από μακριά ξεχώριζε το κάθε κοπάδι. Οι μερακλήδες τσοπάνηδες καμάρωναν, αν είχαν την καλύτερη αρματωσιά (σε κυπροκούδουνα) στο κοπάδι τους.
ε΄. Άλλες γενικές πληροφορίες για τα ζώα:
Τα γεννημένα ζώα τα έλεγαν **γαλάρια**. Τα κατσίκια, αν δεν ήταν βαρύ το κοπάδι, τα σαλιβάρωναν. Το «σαλιβάρι» ήταν κομμάτι ξύλο από ρείκι και το έδεναν με σπάγκο από τα κέρατα του κατσικιού, αφού πρώτα το περνούσαν στο στόμα του για να το εμποδίζουν να βυζαίνει. Μερικά όμως κατόρθωναν να ξεπερνούν το εμπόδιο και να θηλάζουν ή, όπως έλεγαν, σαλβαροβύζαιναν. Τυχερά ήταν και τα **σιούτα** (χωρίς κέρατα) γιατί δεν τα σαλβάρωναν. Αν το κοπάδι ήταν μεγάλο, το χώριζαν σε δυο μπ(ου)λούκια ΄Εβαζαν ξεχωριστά τα **στέρφα**, τις **μπλιόρες**, τις **στερφομπλιόρες** και **τα κατσίκια**. Ο χωρισμός γινόταν με μια τουφεκιά του Αγίου Γεωργίου. Καλούσαν τον ιερέα και, αφού έκανε αγιασμό, χώριζαν τα στέρφα από τα γαλάρια. Ήταν η εποχή να κάνουν το «μαξούλι». ΄Αρμεγαν, κοπάνιζαν, έπηζαν το τυρί. Τα πρόβατα τα απόκοβαν πιο νωρίς.

στ΄. Σκεύη γάλακτος.

Για να στραγγίζουν το γάλα χρησιμοποιούσαν τις «**τσαντήλες**», για το άρμεγμα τις «**καρδάρες**», για το στράγγισμα τις «**γαλατόκαδες**». Τις γαλατόκαδες τις έβαζαν γύρω στη φωτιά (κυρίως την άνοιξη, που ο καιρός ήταν ακόμα κρύος) για να γίνει το γάλα και τις κούπωναν με ταψιά για προστασία. Όταν το γάλα ήταν έτοιμο, το άδειαζαν στη **βούρτσα** και το κοπάνιζαν με το βουρτσόξυλο/ Αν το γάλα ήταν κρύο, έριχναν στη βούρτσα καυτό νερό και το κοπάνιζαν μέχρι ν΄αρχίσει να χωρίζει το βούτυρο. Όταν οι «σπίθες» από το βούτυρο χόντρυναν γύρω στη βούρτσα, το γάλα είχε κοπανιστεί. Ξέπλυναν τη βούρτσα γύρω γύρω με νερό και το βούτυρο έπεφτε μέσα. Το μάζευαν με το **βουρτσόξυλο** και συγκεντρώνονταν σε ένα σβόλο. Σε μια καρδάρα έβαζαν κρύο καθαρό νερό και με μια κουτάλα ξύλινη, που την έτριβαν με αλάτι για να μην κολλάει το βούτυρο, το έπαιρναν από τη βούρτσα και το έριχναν στην καρδάρα με το νερό. Το έπλεναν με τρία νερά και το πατίκωναν με την κουτάλα στον «**τάλαρο**».

βούρτσα, βουρτσόξυλο, ξυλοκαρδάρα, κουτάλα

ζ΄.-Τυροκομία

΄Αρμεγαν τα πρόβατα και το γάλα το στράγγιζαν σε κατσαρόλα και όχι σε καρδάρα, γιατί έπρεπε να το έχουν κοντά σε φωτιά για να διατηρείται ζεστό. Την απαραίτητη πυτιά την είχαν διαλέξει και τοποθετήσει σε μπουκάλι. Ανάλογα με την ποσότητα του γάλακτος, που ήθελαν να τυροκομήσουν, έβαζαν και τις ανάλογες κουταλιές πυτιάς. Μετά την πάροδο μιας ώρας περίπου το γάλα τυρογάλιαζε, δηλαδή έπηζε. Τότε το σταύρωναν με το κουτάλι και το άφηναν να καθαρίσει από το τυρόγαλο και να γίνει πιο καθαρό. Στη συνέχεια το «τσάκιζαν» με το κουτάλι για να γίνει κομμάτια, να κατακαθίσει το τυρόγαλο και να ξαναπήξει. ΄Επαιρναν ένα ταψί και το έστρωναν με την τυροτσαντήλα, άδειαζαν το τυρί μέσα και πιάνοντας την **τυροτσαντήλα** από τις δυο άκρες, το κυλούσαν δεξιά και αριστερά μισή ώρα περίπου για να φύγει το τυρόγαλο και το ανακάτευαν ώστε να στραγγίξει εντελώς. ΄Ετσι το τυρί δεν έκανε τρύπες. Στο τέλος έδεναν την τσαντήλα σφιχτά και την κρεμούσαν, αν ήταν βράδυ, μέχρι το πρωί και, αν ήταν πρωί, μέχρι το βράδυ. Κατόπι έβαζαν το τυρί στον τάλαρο και δεν το αλάτιζαν μέχρι να ξαφρίσει.

η΄. Μυζήθρα

Το τυρόγαλο δεν το πετούσαν αλλά το τοποθετούσαν σε μια κατσαρόλα και το έβαζαν σε σιγανή φωτιά. ΄Οταν άφριζε, έριχναν νερό σταυρωτά από ένα «μπικιόνι». Το άφηναν να βράσει μέχρι που σκλήραινε η μυζήθρα και κατέβαζαν τη χύτρα για να κρυώσει. Τη μυζήθρα τη στράγγιζαν σε τσαντήλα, όπως το τυρί.

θ΄ Κλωτσοτύρι ή αρτυμή ή πρέτζα.

Το γάλα, που είχαν κοπανίσει στη βούρτσα (το ξινόγαλο), το άδειαζαν σε ένα καζάνι. ΄Εβαζαν φωτιά από μια άκρη του καζανιού για να μην κοπεί το ξινόγαλο. Από το μέρος που δεν είχε φωτιά, μάζευαν το «καπέτι» και από το μέρος της φωτιάς έριχναν γάλα. ΄Οταν έκοβε όλο το ξινόγαλο, έβαζαν φωτιά σε όλο το καζάνι, όχι όμως πολύ δυνατή, για να μην πάρει βράση. ΄Οταν το κλωτσοτύρι έβγαινε πάνω από το καπέτι και πριν κοχλάξει, το κατέβαζαν.΄Εβγαζαν λίγο λίγο το καπέτι για να κρυώσει γρηγορότερα. ΄Οταν κρύωνε, έμπαινε στην τσαντήλα και το άφηναν να στραγγίξει μέχρι το πρωί της επόμενης ημέρας. Κανένα «μαξούλι» δεν αλατίζονταν Κυριακή ή της Αναλήψεως. Της Κυριακής το μαξούλι δεν το έβαζαν στον τάλαρο αλλά το μοίραζαν στους φτωχούς.

Το κλωτσοτύρι ήταν και …. εξαγώγιμο προϊόν και ανταλλάσσονταν με τους πέρα από το ποτάμι (Χούνη, Αγιο-Βασίλη, ΄Αγιο –Βλάσιο) με λάδι.

ι΄. –Κούρεμα

Τα γίδια τα κούρευαν τον Ιούνιο μήνα. Τα στέρφα τα κούρευαν νωρίτερα συνήθως τον Μάη. Τα γαλάρια τα κούρευαν τον Ιούνιο για να μην τα πιάσουν οι βροχές και χάσουν το γάλα. Επίσης πίστευαν ότι έτσι

προστατεύονταν από τη «βροντότριχα», μια ασθένεια που οφείλονταν σε σκουλήκια μικρά και κόκκινα σαν τρίχες. Το κούρεμα γινόταν στην κουρευτήρα, μια φούρκα διχαλωτή. Εκεί ακινητοποιούσαν το ζώο και το κούρευαν. Στον «κούρο» έκαναν «δανεικαριές» δηλαδή αλληλοβοηθούνταν. Κατά τη διάρκεια του κουρέματος έψηναν σφάγια, έκαναν χλωρόπιτες και γενικά διασκέδαζαν. Αντίθετα με τα γίδια, τα πρόβατα δεν τα έβαζαν στον κουρευτήρα αλλά τα έρριχναν κάτω. Επίσης το κούρεμα των προβάτων γινόταν από τα μέσα ως το τέλος Απριλίου.
Τα μαλλιά των γιδιών αλλά κυρίως των προβάτων είχαν μεγάλη σημασία για τους κατοίκους και την τοπική οικονομία. Αν κάποιος δεν είχε πρόβατα, το είχε μεγάλη τύχη να εξασφαλίσει κανένα ποκάρι μαλλί για να έχει νήμα για το πλέξιμο φανέλας ή τσουραπιών. Γενικά το μαλλί έπαιζε σπουδαίο ρόλο στην αυτάρκεια της οικογένειας σε κάθε είδος ρουχισμό (από φανέλες και τσουράπια μέχρι απλάδια και……γαμπριάτικες φορεσιές).

ια΄. Ασθένειες των ζώων

1. **Κλαπάτσα**: Πίστευαν ότι οφείλονταν σε μολυσμένο νερό, κυρίως στάσιμο, όπου δεν ζούσαν καβούρια. Αυτά τα νερά τα σκέπαζαν ή φρόντιζαν να μην πλησιάζουν εκεί τα ζώα. Στις περιπτώσεις που πέθαιναν ζώα χωρίς να εκδηλώσουν ασθένεια, πίστευαν ότι «τα βάρεσε ίσκιος», ήταν ισκιωμένα ή ματιασμένα. ΄Εκαναν μια τρύπα σε «όχτο» και περνούσαν το κοπάδι από μέσα και μετά την έκλειναν για να μην ξαναπεράσει το κοπάδι. Θεωρούσαν τα πρόβατα ευλογημένα ζώα επειδή τα ευλόγησε ο ίδιος ο Χριστός ενώ για τα γίδια πίστευαν ότι έχουν το διάβολο μέσα τους.
2. **Παρμός**: Τα γόνατα των ζώων πρήζονταν και κούτσαιναν. Για φάρμακο έδιναν στα ζώα να φάνε το «παρμόχορτο». ΄Ηταν ένα είδος χόρτου που φύτρωνε σε απόκρημνους βράχους (τα στεφάνια) και είχε φουσκάλες κατά διαστήματα.
3. Ψώρα. ΄Εσκαγε το δέρμα τους και έπεφτε το μαλλί τους. Καυτηρίαζαν τις πληγές με μπαρούτι και λάδι ή τα άλειφαν με διάφορα βότανα.

   Προστάτης του κοπαδιού ήταν ο ΄Αγιος Γεώργιος. Αν έπεφτε ασθένεια στο κοπάδι έφερναν την εικόνα του Αγίου στο κοπάδι και έταζαν στη χάρη του κάποιο ζώο (σφαχτό).

   Τα τσοπανόπουλα της παλιάς εποχής, όταν βοσκούσαν το κοπάδι τους, τραγουδούσαν ή έπαιζαν στη φλογέρα τους διάφορους ποιμενικούς σκοπούς.΄Ενα γνωστό τραγούδι είναι και το παρακάτω:

   Τζοπανάκος ήμουνα, προβατάκια φύλαγα
   και δε φύλαγα πολλά καμιά πεντακοσαριά.
   Και τα νυχτοβόσκαγα σε μια κεχροκαλαμιά.
   Καλαμάκια έκοβα, φλογερίτσες έκανα.
   Μ’ άκουσε η βασίλισσα κι η βασιλοπούλισσα.
   Τ’ είν’ εκείνο που λαλεί σαν αηδόνι σαν πουλί;
   Είν’ ο βλάχος που λαλεί σαν αηδόνι σαν πουλί.

Ιβ. Προλήψεις γύρω από τις φωνές και τη συμπεριφορά των ζώων.
Αν ούρλιαζε σκυλί κατά τη δύση, έλεγαν πως θα χαθεί ο αφέντης. Αν κότα λαλούσε, κάποιος θα χανόταν από το σπίτι. Αν τα κοκόρια έμπαιναν νωρίς στο κοτέτσι και λαλούσαν δεν το είχαν σε καλό. Αν δυο κοράκια περνούσαν κι έκρωζαν πάνω από το σπίτι, θα χώριζε το ανδρόγυνο. Υπήρχε κίνδυνος δηλαδή θανάτου της γυναίκας ή του άντρα. Ούτε σκέψη για διαζύγιο εκείνη την εποχή. Αν οι κότες τίναζαν τα φτερά τους μέσα στο σπίτι και κάποιο φτερό έπεφτε, μουσαφίρης θα έρχονταν. Αν η κότα τίναζε κουρνιαχτό (σκόνη) μέσα στο σπίτι, κάποιος θα αρρώσταινε. Αν σφάλαγγας (αράχνη) κρεμιόταν στο τζάκι, ή γράμμα θα λάβαιναν ή μουσαφίρης θα ερχόταν. Αν τα γουρούνια έπαιζαν και μάζευαν φύλλα ή άλλα πράγματα στο κουμάσι τους, θα είχαμε κακοκαιρία. Αν η γάτα ένιβε το πρόσωπό της και κοιτούσε προς το Βορρά, θα είχαμε βροχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

1.Γέννηση, βάφτιση, παιδικός βίος

α. Παιδοποιία.

Η κυριότερη ευχή που έδιναν σε ένα νιόπαντρο ζευγάρι ήταν: «Μ' ένα γιο» ή «να χαρείτε γιους». Αν κάποιο ζευγάρι δεν έκανε παιδιά, το είχαν μεγάλη προσβολή και έπεφτε στενοχώρια σ' όλο το σπίτι. Τα πεθερικά σχολίαζαν ειρωνικά τη νύφη τους: «Ε, τι να κάνουμε! Μας έτυχε η άκαρπη». Την άκληρη κι ο άντρας της ακόμα την περιφρονούσε. Οι άτεκνες κατέφευγαν σε διάφορα βοτάνια. Αν το ζευγάρι αποκτούσε κορίτσια, έλεγαν: «Μας τα ΄χουν ριγμένα (εννοούσαν ότι τους είχαν κάνει μάγια)». Για να χαλάσουν τα μάγια κατέφευγαν σε μάγισσες. Το παιδόχορτο ή αρσενικοβότανο επίσης ήταν μια λύση για όσες ήθελαν να αποκτήσουν αγόρια. Ήταν ένα χόρτο σαν το μανιτάρι και το έτρωγαν με τηγανητά αυγά και οι δυο γονείς ταυτόχρονα. Στην περίπτωση που κάποια γυναίκα δεν ήθελε άλλα παιδιά της έδιναν το στειρόχορτο. Το στειρόχορτο το έβρισκαν σε μαρμάρες γίδες. Όταν έσφαζαν μια τέτοια γίδα, έβγαινε από το λαιμό της κάτι σαν φασόλι (πιθανώς κάποιος αδένας). Αυτό το κρατούσαν οι γυναίκες επάνω τους ή ακόμα το έτρωγαν. Ήταν και φυτό «στειρόχορτο» αλλά ήταν δυσεύρετο και λίγοι το γνώριζαν.

β. Εγκυμοσύνη

Οι έγκυες φορούσαν «κρατητήρα» για να μην χάσουν το παιδί. Ήταν μια χάντρα που την εύρισκαν σε φωλιά τρυγόνας. Φυσικά ήταν σπάνιο εύρημα και όσες είχαν στην κατοχή τους μια τέτοια χάντρα τη δάνειζαν και σε άλλες γυναίκες κυρίως συγγενικές. Επίσης, για να μη χάσουν το παιδί, καπνίζονταν με διάφορα βότανα, λιβάνι κ.λπ. Κάποιες γυναίκες που έχαναν τα παιδιά, χρησιμοποιούσαν ακόμα και τη ζώνη που χρησιμοποιούσε ο παπάς στην εκκλησία. Αν η έγκυος είχε μεγάλη κοιλιά και δεν ήταν πλατιά πίσω ή ήταν ομορφοφτιαγμένη, έλεγαν θα κάνει αγόρι. Για να μαντέψουν τι θα γεννήσει η έγκυος, έβαζαν στη θράκα, ανοιγμένο στα δύο, νεφρό ζώου να ψηθεί. Αν έκλεινε, η έγκυος θα γεννούσε αγόρι. Αν έμενε ανοικτό, θα γεννούσε κορίτσι. Το τι θα γεννήσει μια έγκυος το μάντευαν και από τις κακατσίδες (κηκίδια βελανιδιάς). Ονομάτιζαν μια κακατσίδα (έλεγαν δηλαδή το όνομα της εγκύου για την οποία θα την άνοιγαν). Αν έβρισκαν στο εσωτερικό της μύγα, η έγκυος θα γεννούσε κορίτσι. Αν έβρισκαν σκουλήκι, θα γεννούσε αγόρι. Αν μια γκαστρωμένη είχε μπαλώματα στο πρόσωπο θα γεννούσε κορίτσι. Αν έτρωγε κορόμηλα ή τσίγαλα, θα έκανε κορίτσι. Αν μια έγκυος επισκέπτονταν κάποιο σπίτι και τύχαινε σε στρωμένο τραπέζι, έπρεπε να πάρει μεζέ για να μην ζηλέψει το παιδί και γίνει αποβολή, που θα ήταν μεγάλη αμαρτία. Εξάλλου αν μια έγκυος ζήλευε κάτι και δεν το έπαιρνε, το παιδί έβγαινε μπαλωμένο. Οι έγκυες γυναίκες δεν ασπάζονταν ποτέ νεκρό γιατί το παιδί θα γεννιόταν άχρωμο. Αν το πρώτο παιδί μιας οικογένειας ήταν κορίτσι, έδιναν την ευχή: «Ακριβή να ΄ναι και σερκά (αρσενικά) να φέρει».

γ. Τοκετός

Τοποθετούσαν την ετοιμόγεννη πάνω σ' ένα σκαμνί και η πεθερά ξεγένναγε τη νύφη της ή φώναζαν την πλησιέστερη γερόντισσα για μαμμή. Η μαμμή αφαλόκοβε το παιδί μ' ένα κομμάτι σπάγκο και έκοβε το «αφάλι» μ' ένα ψαλίδι. Στη συνέχεια έκαιγε το αφάλι με μάλλινο πανί κι επάνω έβαζε «σκρούμπο». Φάσκιωνε το μωρό με μάλλινα ζεσταμένα πανιά. Αν το μωρό γεννιόταν με σπυράκια στις πλάτες και το στήθος, τα έκοβαν με πέντε ξυραφιές και άλειφαν τις πληγές με λιωμένη ζάχαρη σε λάδι. Το ίδιο επαναλάμβαναν στις 3, στις 5 και στις 9 ημέρες από τη γέννηση. Αν το παιδί γεννιόταν με μπαούτα (προσωπίδα), έλεγαν πως θα γίνει μεγάλος άντρας ή καλή γυναίκα. Την προσωπίδα ακόμα την έκαναν και φυλαχτό για το κακό το μάτι. Αν το αγόρι είχε τρίχες στην ουρά (στον κόκκυγα), έλεγαν θα γίνει αντρειωμένος. Αν δεν έπεφτε το ύστερο, έκαιγαν ένα σιδερικό και άχνιζαν την ετοιμόγεννη. Της έδιναν ακόμα μια μποτίλια για να φυσάει μέσα. Μόλις γεννιόταν το παιδί, το έλουζαν και στο νερό έρριχναν και τις ευχές που έπαιρναν από τον παπά. Τότε η πεθερά το παρέδινε στη μητέρα και της ευχόταν: «Να ζήσει το νεογέννητο». Την πρώτη ημέρα έδιναν στη λεχώνα μόνο γάλα και καφέ.

δ. Η λεχώνα

Οι λεχώνες δε φορούσαν ρούχα με χτυπητά χρώματα αλλά μαντήλια μαύρα. Μετά τη δύση του ήλιου δεν έβγαιναν από το σπίτι ούτε πήγαιναν για νερό στη βρύση. Στο προσκεφάλι τους έβαζαν σκρούμπο και λιβάνι. Αν η μητέρα έπρεπε να βγει έξω από το σπίτι, τοποθετούσε δίπλα στην κούνια του μωρού μια σκούπα για να κρατήσει μακριά τα κακά πνεύματα. Ως τις εννιά ημέρες δεν άφηναν μόνη τη λεχώνα στο

σπίτι και τη νύχτα δεν άνοιγαν την πόρτα σε κανένα. Αν κάποιος ξένος ερχόταν σπίτι χωρίς να ξέρει ότι υπάρχει λεχώνα, τον υποχρέωναν να περάσει πάνω από κάρβουνα. Η λεχώνα δεν πήγαινε επισκέψεις ούτε πορείες ούτε στην εκκλησία, γιατί έσπαζαν τα γυαλικά. Αν η λεχώνα αναγκαζόταν να πάει επίσκεψη, έπρεπε να πιάσει το «ζουμπερέκι» της πόρτας. Μέχρι τις εννιά ημέρες οι λεχώνες δε μιλούσαν κατά τη διάρκεια της νύχτας, αν κάποιος περαστικός τις καλούσε, για να μην πάρουν τη φωνή τους τα αερικά. Για το μάτι οι λεχώνες είχαν μαζί τους σκόρδο. Τις τρεις πρώτες μέρες της λοχείας έδιναν στη λεχώνα κανελογαρύφαλα, αμύγδαλα ψημένα, σταφίδες βρασμένες, τσάι και γάλα. Δεν της επέτρεπαν να τρώει «θηλυκά φαγητά» δηλαδή τις φακές, τις ελιές, τις κότες, τις γίδες κ.λπ. για να μην αρρωστήσει και για να μην γεννήσει κορίτσια. Αν σταματούσε το γάλα της μητέρας, έβαζε ζεστό κατάπλασμα στο στήθος. Αν ταυτόχρονα πονούσε και το στήθος, έβαζε καταπλάσματα από «πεσπερίτσες»(είδος χόρτου), σκυλόσκατα(!) και μια πλέχτρα από σκόρδα. Ακόμα, αν δεν κατέβαζε γάλα, έβαζαν και κρατητήρα. Μέχρι να κατεβάσει γάλα η μητέρα, το παιδί το θήλαζε η πλησιέστερη γειτόνισσα που είχε μωρό.

Ο θηλασμός του μωρού από τη μητέρα διαρκούσε ένα χρόνο αλλά πολλές φορές και μέχρι δυο χρόνια. Αν ήθελαν να αποκόψουν το μωρό, έσβηναν τρία κάρβουνα με το ίδιο το γάλα της μάνας, τα έδεναν σε ένα μαντήλι και τα τοποθετούσαν στο μπαούλο. Τα κάρβουνα αυτά τα ξανάναβαν με τη γέννηση νέου παιδιού. Για να «στρίψει» το γάλα έβαζαν ένα «σφοντύλι» στο λαιμό και έστριβαν προς τα πίσω για να στρίψει το γάλα. ΄Οταν σαράντιζε η λεχώνα, καθάριζε το σπίτι της, τα ρούχα της, έπλενε και περιποιόταν το μωρό και το Σάββατο το πήγαινε στην εκκλησία. Το πήγαινε Σάββατο γιατί ήταν μέρα «σερκιά». Μπροστά από τη μητέρα πήγαινε ένα αγόρι. Δεν έπρεπε να πάει μόνη της. Στην εκκλησία έστεκε στην είσοδο, περιμένοντας τον παπά να διαβάσει τη σχετική ευχή. ΄Εδινε κάποιο φιλοδώρημα στον παπά και του παρέδιδε το παιδί. Ο παπάς έφερνε το παιδί μια στροφή γύρω από την Αγία Τράπεζα και το άφηνε μπροστά στην εικόνα του Χριστού. Η μητέρα γονάτιζε, προσκυνούσε τρεις φορές και έπαιρνε το παιδί της.

ε. Το βρέφος

΄Οπως προαναφέραμε το βρέφος το θήλαζε η μητέρα του για ένα χρόνο ή περισσότερο. Τις πρώτες μέρες τα μωρά τα κοίμιζαν στην άκρη του τζακιού σε μια πρόχειρη σαρμανίτσα (κούνια). ΄Οταν το σπαργάνωνε η μητέρα, το σταύρωνε τρεις φορές και το έβαζε στη σαρμανίτσα. Για να το πάρει ο ύπνος, το κουνούσε και του τραγουδούσε διάφορα νανουρίσματα. Από τα πιο συνηθισμένα ήταν και τα παρακάτω:

1

Νάνι, νάνι, νάνι του
ώσπου να ΄ρθει η μάνα του
απ' τα ξύλα απ' το νερό
κι απ' τον άσπρο το γιαλό.
Να του φέρει λούλουδα
λούλουδα τριαντάφυλλα
και μοσχογαρύφαλα.
Νάνι, νάνι, νάνισέ το
και, Χριστέ μου, φύλαξέ το.

2

Το δικό μου το παιδί
είν' βενέτικο φλουρί.
Της γειτόνισσας ο γιος
είν' κριθάρινος χυλός.
Το παιδί μου νάν' καλά
κι ας ψοφήσουν χίλια αρνιά.
Χίλια αρνιά, χίλια κατσίκια
και του μπέη τα κορίτσια.

3

΄Ελα ύπνε απ' τα κλαράκια
και δροσιά απ' τα χορταράκια
να υπνώσεις το παιδί μου
που είν' καλό και κάνει
ήσυχο νάνι νάνι.

Στις τρεις μέρες από τη γέννηση πίστευαν ότι έρχονταν οι μοίρες να μοιράνουν το παιδί. Αν το μωρό γελούσε στον ύπνο του, έλεγαν πως το γελούσαν οι αλπές (αλεπούδες). Για να προφυλάξουν το παιδί από το αβάσκαμα (βασκανία), του έφτιαχναν «χαϊμαλί» με σκόρδο, θυμίαμα, εγκαίνια και ένα χαρτί όπου έγραφαν διάφορους εξορκισμούς κατά της βασκανίας. Αν το παιδί αβασκαίνονταν, το πήγαιναν σε κάποια ηλικιωμένη ξεματιάστρα και το σαράντιζε με τα κάρβουνα. Έβαζε ένα ποτήρι νερό, έπιανε ένα κάρβουνο με το ψαλίδι και σταύρωνε το ποτήρι από τέσσερις μεριές και έριχνε το κάρβουνο μέσα στο ποτήρι. Αν το κάρβουνο πήγαινε στον πάτο του ποτηριού, το παιδί ήταν αβασκαμένο (ματιασμένο). Το πότιζαν τότε τρεις φορές από το νερό του ποτηριού και το υπόλοιπο το έριχναν επάνω σε σκυλί ή γουρούνι. Τα νύχια του μωρού δεν τα έκοβαν πριν χρονιάσει, γιατί θα γινόταν κλέφτης. Για να κόψουν τα νύχια του μωρού, τα έβαζαν μέσα σε αλεύρι, που μόλις είχε έρθει από τον μύλο. Επίσης, πριν χρονιάσει, δεν έκοβαν τα μαλλιά του βρέφους.

στ. Η βάφτιση.

Το αβάφτιστο αγόρι το έλεγαν “δράκο”, το κορίτσι “κοτσόρω”. Τον ανάδοχο τον φώναζαν νουνό ή κουμπάρο. Το πρώτο παιδί δικαιωματικά το βάφτιζε αυτός που είχε στεφανώσει το ζευγάρι και του έδινε το όνομα του παππού (αν ήταν αγόρι) ή της γιαγιάς (αν ήταν κορίτσι). Τα πιο παλιά χρόνια το παιδί το βάφτιζαν μέσα στους δυο πρώτους μήνες από τη γέννησή του. Κι αυτό επειδή πίστευαν ότι έπρεπε να πάρει 12 μεταλαβιές μέσα στον πρώτο χρόνο. Όταν ήταν να βαφτιστεί το παιδί, η μαμμή έβαζε νερό να ζεσταθεί και η ίδια πήγαινε το παιδί στην εκκλησία. Από το σχήμα που έκανε το λάδι στην κολυμπήθρα, μερικοί μάντευαν το γένος των άλλων παιδιών που θα αποκτούσε το ζευγάρι. Μόλις ο νουνός χάριζε το όνομα στο παιδί, τα παιδιά, που παραβρίσκονταν στη βάφτιση, έτρεχαν ποιο θα φέρει «τα συχαρίκια» στη μάνα του παιδιού. Η μητέρα μέχρι την ώρα εκείνη ήταν έξω από την εκκλησία. Μετά το τέλος της βάφτισης, η μητέρα έκανε τρεις μετάνοιες στο νουνό και του φιλούσε το χέρι. Ο νουνός της ευχόταν «να μας ζήσει», ασήμωνε το βαφτιστήρι του και της παρέδιδε το παιδί. Στη συνέχεια όλοι νουνός, παπάς και συγγενείς πήγαιναν στο σπίτι των γονιών να πάρουν ένα γλυκό (συνήθως χαλβά) και να ευχηθούν «να ζήσει το καινούριο όνομα», να είναι «εκατόχρονο ή χιλιόχρονο». Τα παιδιά που βάφτιζε ο ίδιος νουνός δεν επιτρεπόταν να παντρευτούν μεταξύ τους ή με τα παιδιά του κουμπάρου. Το ίδιο ίσχυε και για όσα παιδιά είχαν βαφτιστεί στην ίδια κολυμπήθρα και με το ίδιο νερό. Γι’ αυτό στο ίδιο νερό βάφτιζαν ή μόνο αγόρια ή μόνο κορίτσια. Την πρώτη μεταλαβιές στο νεοβάπτιστο την έδινε ο νουνός. Τα παιδιά που πέθαιναν αβάφτιστα δεν τα έθαβαν στο νεκροταφείο αλλά κάτω από μια κρανιά. Γι’ αυτό, αν ένα παιδί κινδύνευε να πεθάνει, το αεροβάφτιζαν.

ζ΄ Το παιδί μετά τη συμπλήρωση έτους.

Όταν το παιδί χρόνιαζε, έβαζαν δίπλα του τρία πράγματα: ένα σπαθί, ένα μολύβι και ψωμί. Αν άπλωνε να πάρει το σπαθί, θα γινόταν αξιωματικός, αν το μολύβι θα μάθαινε γράμματα και αν άπλωνε το χέρι του στο ψωμί, θα έμενε φτωχός. Στις περιπτώσεις που το παιδί αργούσε να περπατήσει, έλεγαν πως είναι «βαριοκόκκαλο». Τα παιδιά στην νηπιακή τους ηλικία μάθαιναν από τους γονείς, τον παππού και τη γιαγιά πολλά τραγουδάκια. Τα χόρευαν στα γόνατά τους και τους τραγουδούσαν τα «ταχταρίσματα». Μερικά από τα ταχταρίσματα είναι και τα παρακάτω:

α. Ταχτιρντί, ταχτιρντό

Ταχτιρντί και ταχτιρντό
το παιδί μου θέλ’ χορό
τα βιολιά δεν είν’ εδώ.
Ποιος θα πάει να μου τα φέρει;
Πέντε τάλιρα στο χέρι
κι άλλα δέκα στο καρτέρι.

β. Τάρνα, τάρνα, τάρνα το
Τάρνα, τάρνα, τάρνα το
κι όργανα στο γάμο του
και στα αρραβωνίσια του
θα χορεύει η θείτσα του
κι ο μπαμπάς θα κουτσαπ(η)δάει
κι η μαμά θα τραγουδάει.

΄Αλλα παιδικά τραγουδάκια που μάθαιναν τα παιδάκια ηλικίας 2-5 ετών και που συνόδευαν παιδικά παιχνίδια είναι και τα παρακάτω:

α. **Τσίμπι τσίμπι το λεπτό**

Τσίμπι τσίμπι το λεπτό
το λεπτό το τσαγκανό.
Παίρνει η βάβω το κοντό
το χτυπάει στον αρανό(ουρανό).
Αρανέ κατάρανε,
το παιδί που βάφτισες
έκανε να φάει γάλα
και κατάπιε την κουτάλα.
Φέρτε το μωρέ παιδιά
φέρτε το στην Παναγιά
πόχει ανώια και κατώια
και σταυρούς και κομπολόγια.
΄Ανοιξα και μπήκα μέσα
βρίσκω λύκο που χορεύει
κι αλεπού που μαγειρεύει.
Κι ο σκαντζόχοιρος ο Ρήγας
κάνει μάκια τη χελώνα
κι η χελώνα η μαυρομάτα
πέταξε και πάει στην ΄Αρτα
απ’ την ΄Αρτα στο Ζαφείρι
βρίσκει πίτα στο πλαστήρι
κι κρασί στο ποτηράκι.
Πίνει πίνει κι μεθάει
κι βαρεί τα παλαμάκια.
΄Ελα δω μωρή πατούσα
πυροστιά μ’ ένα ποδάρι.

Στο πιο πάνω τραγουδάκι στηρίζονταν ένα παιδικό παιχνίδι για δυο ή περισσότερα παιδιά. Με το δεξί χέρι έπιανε τσιμπητά το πάνω μέρος της δεξιάς παλάμης του άλλου παιδιού κι εκείνο με τη σειρά του έκανε το ίδιο με το αριστερό του χέρι κ.λπ. και κουνώντας τα χέρια τραγουδούσαν.

β. Πού του πάμε τούτο

Πού του πάμι τούτο;
Στου παπά τ’ αμπέλι.
Τι θα φάει βράδυ;
Κουτσιλιά κι λάδι.
Τι θα φάει του γιόμα;
Μια παχιά χιλώνα.

Στο πιο πάνω τραγουδάκι δυο μεγαλύτερα παιδιά σταύρωναν τα χέρια τους, κάνοντας θέση και πάνω καθόταν το μικρότερο παιδάκι. Το πήγαιναν βόλτα και του το τραγουδούσαν.

γ. Πόσα αστέρια έχει η Πούλια

Το παιχνίδι αυτό το έπαιζαν μικρά παιδιά. Τοποθετούνταν πλάτη με πλάτη και πιάνονταν με τα χέρια από τους αγκώνες. Το ένα παιδί σήκωνε το άλλο στην πλάτη του και ακολουθούσε ο παρακάτω διάλογος:

- Πόσα αστέρια έχει η Πούλια.
- Πέντε κι ένα.
- Γύρνα πάρε με κι εμένα

Το δεύτερο παιδί έσκυβε κι έπαιρνε το άλλο στη ράχη του και επαναλαμβάνονταν ο διάλογος. Το παιχνίδι συνεχίζονταν μέχρι να κουραστούν ή να βαρεθούν.

Διάφορα ακόμα παιδικά τραγουδάκια

α. Ακριβίτσα βίτσα

Ακριβίτσα βίτσα κι καλογερίτσα
άλογο επιάσα μέσα κει στα πράσα
μήτ' εγώ μήτ΄εσύ μήτε μύγα στο σπαθί.
Τζίτζικας ελάλησε μαύρη ρόγα γυάλισε
μαύρη και γυαλιστερή, τσάκα το καλό παιδί.

β) Τσάκα τον αϊτό

τσάκα τσάκα τον αϊτό
τον αϊτό τον τσαγκανό.
Πιάνει η πάπια το κοντάρι
και χτυπάει τον καβαλάρη.
Τσάκα τσάκα τον χτυπά
και φωνάζει τα τα τα.

γ. Η Μαρία η Μαραχράμ

Ε, Μαρία Μαραχράμ,
μην τον είδες τον Αδάμ;
Μα το νι μα το ρο
μα της μύγας το φτερό,
εσύ που ξέρεις τα πολλά
κι ο νους σου κατεβάζει
ένα καράβι σίδερα
πόσα βελόνια βγάζει;
Να ΄χα τον ουρανό χαρτί
Τη θάλασσα μελάνι
να κάτσου να τα λουγαριάσου
πόσα βελόνια βγάζει.

δ. Ένα δύο τρία πήγα στην Κυρία

Ένα δύο τρία
πήγα στην Κυρία
μου ' δωσε ένα μήλο
ήταν δαγκωμένο
το ' δωσα στην κόρη
να γεννήσει αγόρι
το 'πανε Θανάση
σκούπα και φαράσι.

ε. Τ' άλογο του κούκου

Τ' άλογο του κούκου
πάει να φέρ' αλάτι.
Το ' πιασαν οι βλάχοι
του 'σπασαν την πλάτη
τ' πήραν και τ'αλάτι.[8]

---

[8] Τ' άλογο του κούκου, είδος μικρού γύπα, χρησιμοποιούσαν οι κούκοι, σύμφωνα με την παράδοση, για να ξεκουράζονται στα φτερά τους κατά το μακρύ μεταναστευτικό τους ταξίδι.

2. Αρραβώνας.

Συνήθως διάλεγαν κορίτσια από το χωριό τους ή τα πολύ γειτονικά χωριά.΄Επρεπε το κορίτσι να το ξέρουν γιατί έτσι διαπίστωναν αν κάλιαζαν και αν μπορούσαν να υπολογίζουν σε κάποια περιουσιακά στοιχεία (κυρίως κτήματα και ζώα). Συνήθως απέφευγαν να πάει το αγόρι τους «σώγαμπρος» γιατί ουσιαστικά έχανε την προσωπικότητά του, αφού θα ήταν κάτω από την επιρροή των πεθερικών-αφεντικών του. ΄Ηταν ο γαμπρός του τάδε. Μόνο ορφανοί και άτομα χωρίς δική τους περιουσία γίνονταν σώγαμπροι. Φυσικά πάντα υπήρχαν και οι εξαιρέσεις.

Οι περισσότεροι γάμοι τα παλιά χρόνια γινόταν με προξενιό. Συνήθως έστελναν τον πρωτομπάρμπα ή έναν στενό συγγενή του υποψήφιου γαμπρού και «χάλευε» την κοπέλα από τον πατέρα της και, αν εκείνος συμφωνούσε και έδινε το λόγο του, τέλειωνε το προξενιό Ο «λόγος» ήταν συμβόλαιο τιμής και μόνο πολλή σοβαρή αιτία μπορούσε να τον ακυρώσει. Η φράση «έδουσα του λόγου μ'» φανερώνει ακόμα και σήμερα το ηθικό βάρος μιας τέτοιας υπόσχεσης. Αν κάποιος έμπαινε στη μέση να χαλάσει προξενιά, συναντούσε ισχυρή αντίδραση γιατί το θεωρούσαν κακό. «Κάλλιο να κάψεις μοναστήρι παρά να χαλάσεις προξενιά», έλεγαν οι παλιότεροι. Η γνώμη της κοπέλας δεν μετρούσε παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις. Αφού ολοκληρώνονταν το προξενιό (που πολλές φορές κρατιούνταν μυστικό) εύχονταν «στεριωμένες οι κουβέντες μας κι ασάλευτες». Αργότερα σε τακτή ημερομηνία γινόταν ο αρραβώνας στο σπίτι της νύφης. Στα αρραβωνιάσματα πήγαιναν ο υποψήφιος και οι στενοί του συγγενείς. ΄Εφερναν και το δαχτυλίδι του αρραβώνα (χρυσό, ασημένιο ή μπρούτζινο μ' ασημένια επίστρωση) δεμένο σε ροζ κορδέλα. Η νύφη εμφανίζονταν, όταν θα άλλαζαν τα δαχτυλίδια. Με την αλλαγή των δαχτυλιδιών εύχονταν:«Στεριωμένα τα δαχτυλίδια και να μας ζήσουν». Με την επισημοποίηση των αρραβώνων ο γαμπρός έστελνε και τα δώρα του στη νύφη (φόρεμα, χρυσαφικά, κουφέτα). Τα πήγαινε ένας συγγενής (κουνιάδος ή άλλος) του γαμπρού. Η νύφη έστελνε επίσης τα δικά της δώρα στο γαμπρό. Η αρραβωνιασμένη δεν έβγαινε έξω παρά μόνο για τις δουλειές του σπιτιού. Ο γαμπρός δεν ξανασυναντούσε τη μνηστή του παρά μόνο στα στέφανα. Μόνο οι συγγενείς και από τα δύο μέρη αντάλλασσαν επισκέψεις. Ο αρραβώνας κρατούσε δύο και τρία χρόνια αλλά συνήθως η διάρκειά του εξαρτιόταν από τις δουλειές των δυο οικογενειών και από τη συμφωνία που θα έκαναν.

Πολλά ανέκδοτα κυκλοφορούσαν για τον τρόπο που γίνονταν τα προξενιά και τις σχετικές «γκάφες'', που κάποια απ' αυτά δημιουργούσαν κάτω από τις συνθήκες που πραγματοποιούνταν.

α. Μια φορά ήταν μια φαμίλια με τρεις τσούπρες. Δυστυχώς και οι τρεις είχαν ένα κουσούρι. ΄Ηταν «τσεβδές» Οι δυο πρώτες ήταν και ασχημούλες ενώ η πιο μικρή ήταν ομορφούλα αλλά ήταν λίγο χαζούλα. Στο χωριό τους ήταν αδύνατο να παντρευτούν, αφού όλοι τις ήξεραν. ΄Ετσι ο δόλιος ο πατέρας τους όποιον περαστικό γνώριζε τον παρακαλούσε να του βρει κανένα γαμπρό από διπλανό χωριό, που να θέλει να γίνει σώγαμπρος και θα το είχε μεγάλη υποχρέωση. Μπορεί οι τσούπρες του να ήταν τσεβδές αλλά έπιαναν τα χέρια τους. Νοικοκυρές απ' τις λίγες. ΄Ενας τέτοιος περαστικός του υποσχέθηκε πως ξέρει έναν φτωχό συγχωριανό του, που είναι της παντρειάς και ψάχνει για νύφη αλλά στο χωριό του καμιά κοπέλα δεν τον θέλει επειδή ο άμοιρος μένει σε καλύβα και δεν έχει ούτε μια ξελάστρα.

Πραγματικά σε μερικές μέρες έλαβε ειδοποίηση πως την Κυριακή το πρωί θα 'ρχόταν με το γαμπρό. Οι δόλιοι οι γονείς έκαναν χαρές. Η μάνα άρχισε να προετοιμάζει τις κόρες της πώς να φερθούν για να κάνουν καλή εντύπωση. Η εντολή ήταν να μην βγάλουν άχνα από το στόμα τους και αποκαλυφθεί το κουσούρι τους. Ας άφηναν να κουβεντιάζουν μόνο οι γονείς τους, ο προξενητής και ο γαμπρός. Το σπίτι σκουπίστηκε, συγυρίστηκε, στρώθηκε μ' ό,τι καλύτερο είχε ο γιούκος. Σαν ξημέρωσε η Κυριακή, σφάξανε και μια γιδούλα και ανάψανε το τζάκι και το τσουκάλι μπήκε στη φωτιά να σιγοβράζει. Πραγματικά σε λίγο κατέφθασαν ο προξενητής με το γαμπρό. Μπήκαν στο σπίτι, έβγαλαν τα σγαρόνια τους και κάθισαν τσουραπάτοι κοντά στο τζάκι.

Μετά τις πρώτες κουβέντες για τον καιρό και τις δουλειές, ήρθε η ώρα του τραταρίσματος. Αυτό το ανέλαβε η μεγαλύτερη κόρη. Με σκυμμένο το κεφάλι και την ντροπαλοσύνη ζωγραφισμένη στο πρόσωπό της πρόσφερε γλυκό κυδώνι πρώτα στον προξενητή και μετά στον γαμπρό και πήρε τη θέση της αμίλητη δίπλα στο τζάκι, όπου προηγουμένως είχαν καθίσει και οι αδερφές της. Η κουβέντα συνεχιζόταν ανάμεσα στους μεγάλους και οι κόρες τηρούσαν με θρησκευτική ευλάβεια τη γονική εντολή. Ξαφνικά όμως ένα αναπάντεχο γεγονός χάλασε τη συμφωνία. Το τσουκάλι άρχισε να φουσκώνει επικίνδυνα. Η μεγαλύτερη αυθόρμητα και απερίσκεπτα αναφώνησε:

- Φούκωσε το κάλι.

Η δεύτερη θέλησε να της θυμίσει την εντολή της μητέρας :

- Είπ` η μάνα ρώπα.

Τότε η πιο μικρή πετάχτηκε περιχαρής που οι άλλες δύο απέτυχαν στις εξετάσεις, αφού μίλησαν και πρόδωσαν το κουσούρι τους και χωρίς να σκεφτεί ότι είχε και η ίδια το ελάττωμα (ήταν είπαμε και χαζούλα) αναφώνησε θριαμβευτικά:

- Ιγώ α κλένω α λαλώ. Ιγώ θα πάλω του γαμπλό.

Καταλαβαίνετε βέβαια τη συνέχεια. Ο γαμπρός όπου φύγει φύγει.

β. Μια μητέρα για να προφυλάξει το γιο της από κακοτοπιές και παρεξηγήσεις επειδή ήταν άβγαλτος και χαζούλης μαζί , λίγο πριν ξεκινήσει για το σπίτι της υποψήφιας αρραβωνιαστικιάς, τον συμβούλεψε: «Πρόσεξε εκεί πού θα πας. Να λες κουβέντες στρογγυλές και μετρημένες». ΄Οταν έφτασε στο σπίτι της υποψήφιας, τον υποδέχτηκαν τα πεθερικά του. Κάθισε ντροπαλά και δε μιλούσε, περιμένοντας τον πεθερό του να κάνει την αρχή.

- Πες καμιά κουβέντα, γαμπρέ, είπε σε κάποια στιγμή ο πεθερός.

Εκείνος ξεροκοκκίνισε, ξεροκατάπιε κι απάντησε:

-΄Ηλιος κι αλώνι.

Και πριν προφτάσουν να καταλάβουν τι ήθελε να πει, άρχισε να τους βομβαρδίζει με «στρογγυλές» κουβέντες, όπως τον είχε συμβουλέψει η μάνα του.

- Ταψί και κουκουμέλα.
- Κολοκυθόφλλο και κουτσπόφλλο.

Μετά απ’ αυτό βέβαια είναι εύκολο να καταλάβει κάποιος ποια ήταν η γνώμη που σχημάτισαν τα πεθερικά του και ποια ήταν η συνέχεια.

γ. Μια τρίτη περίπτωση ήταν του γαμπρού που ήρθε από μακριά να νυφοδιαλέξει και το βράδυ αναγκαστικά θα έμενε μουσαφίρης στο σπίτι του μέλλοντα πεθερού του, μια και ήταν χειμώνας και ο καιρός άσχημος. Το βράδυ έστρωσαν το μισάλι στο τζάκι να φάνε. Ο γαμπρός όμως ήταν ντροπαλός και παρά τις παρακλήσεις των πεθερικών του δεν ήθελε να φάει ισχυριζόμενος πως δεν πεινάει. Τη νύχτα όμως τον έζωσε η πείνα. Τράβηξε με τρόπο το σακούλι του κι άρχισε να τρώει από τη χλωρόπιτα που του είχε βάλει η μάνα του. Σε κάποια στιγμή σηκώνεται ο πεθερός του να βγει προς νερού του. Μπαίνοντας ξανά στο σπίτι, ψιθύρισε στη γυναίκα του:

- Μπάζει ο Βέλιος, μπάζει.(Εννοώντας ότι χιονίζει στο αντικρινό βουνό, που το έλεγαν Βέλιο). ΄Ελα όμως που Βέλιο έλεγαν και το γαμπρό. Ντροπιασμένος εκείνος, απαντάει νευριασμένα μέσα στο σκοτάδι:
- Κι σα μπάζω, ορέ, απ’ του σακούλι μ’ μπάζω.

3. Γάμος

α. ΄Εθιμα προ της τελετής του γάμου.

Τα στέφανα ή τα στεφανώματα γινόταν συνήθως την άνοιξη πριν την καθαρή Δευτέρα ή την Κυριακή του Πάσχα αλλά αρκετές φορές προτιμούσαν το φθινόπωρο, που «μάζευαν οι δουλειές».Τα καλέσματα ήταν κουφέτα σε μονό αριθμό. ΄Αλλοι συνήθιζαν να καλούν τους συγγενείς με τον εξής τρόπο. ΄Επαιρναν μια μπουκάλα κρασί και πήγαιναν στο σπίτι του συγγενή τους ή γείτονά τους και, κερνώντας τον, έλεγαν: «Αυτό είναι το κάλεσμα, την τάδε του μηνός έχουμε γάμο». Οι καλεσμένοι στο γάμο έπρεπε να πάνε το «κανίσκι». Μέσα στο κανίσκι έβαζαν την κουλούρα, γλυκά, κρασί, ψητό και τα πήγαιναν το Σάββατο βράδυ. Νουνός ήταν συνήθως ο νουνός του γαμπρού και έπαιρνε μαζί του και τον παρακούμπαρο.

β. Παρασκευή των ψωμιών του γάμου.

Διάλεγαν και έστελναν στο μύλο το σιτάρι για τα ψωμιά του γάμου. Ο μυλωνάς το σιτάρι αυτό δεν το «ξάιζε», δεν έπαιρνε δηλαδή αλεστικά. ΄Οταν το αλεύρι ερχόταν από το μύλο, το περνούσαν από τη σήτα και το έβαζαν χώρια (ξεχωριστά).Τα ψωμιά τα έφτιαχναν στρογγυλά (τρύπια στη μέση) με κεντίδια διάφορα. Τα κουλούρια του γάμου τα ζύμωναν κορίτσια ανύπαντρα που δεν ήταν ορφανά. Τα κορίτσια επίσης έφερναν και τα ξύλα με τα οποία θα ψήνονταν τα ψωμιά. Την Τρίτη, προ της Κυριακής του γάμου, «ανάπιαζαν» τα προζύμια του γαμπρού και την Τετάρτη της νύφης. Στα προζύμια μαζεύονταν όλοι οι συγγενείς και οι καλεσμένοι.. Τοποθετούσαν μια σκάφη στη μέση του σπιτιού, το αλεύρι και μια σήτα. Το αλεύρι αναλάμβαναν να το περάσουν από τη σήτα τρία ή πέντε παιδιά (2 ή 3 αγόρια και 1 ή 2 κορίτσια αντίστοιχα), που έπρεπε να έχουν μάνα και πατέρα. Οι καλεσμένοι έριχναν στη σήτα χρήματα και εύχονταν «καλορίζικα τα προζύμια» ενώ οι κοπέλες τραγουδούσαν:

Ανάχλι, ανάχλι το νερό
κι αφράτα τα προζύμια.
Φέρτε σήτα από την πόλη
και σκαφίδα απ' το Ζαγόρι
και μια κόρη από την Πάτρα
να ΄χει μάνα και πατέρα
ν' αναπιάσουμε προζύμια
και να φτιάξουμε κουλούρια
να ευχηθούμε καλορίζ(ι)κα.

Τα χρήματα, που μαζεύονταν στη σήτα, τα μοίραζαν στα παιδιά που «σήταγαν» τ' αλεύρι. Μετά άρχιζε το γλέντι που βαστούσε ως το πρωί.

γ. Τα προικιά.

Οι καλεσμένοι μαζεύονταν το πρωί της Παρασκευής στο σπίτι της νύφης για να «ξεδιπλώσουν» τα προικιά της. Το πρώτο ρούχο απ'το γήκο της νύφης το ξεδίπλωνε ένα κορίτσι που είχε μάνα και πατέρα. Μετρούσαν τα προικιά, έρριχναν τα δώρα, που έφερε ο καθένας, μαζί με λίγο ρύζι, εύχονταν καλορίζικα και τα ξαναδίπλωναν. Τα χοντρόρουχα τα έκαναν «μπάλες» και τα ψιλόρουχα τα έβαζαν σε μπαούλα Το απόγευμα της ίδιας ημέρας έρχονταν συγγενείς του γαμπρού να πάρουν τα προικιά. Πάνω στις μπάλες κάθονταν δυο αγόρια και ένα κορίτσι. Για να πάρουν τα προικιά έπρεπε να δώσουν χρήματα στα παιδιά. Στη συνέχεια φόρτωναν τα προικιά στα ζώα και η πεθερά ή η νύφη έδενε από ένα μαντήλι στο λαιμό κάθε ζώου. Τα κορίτσια, για όσο διάστημα φόρτωναν τα ζώα, έπιαναν το χορό, τραγουδώντας. Στο σπίτι του γαμπρού καρτερούσαν τα προικιά με χορούς και τραγούδια. Μόλις έφταναν, πετούσαν ρύζι στα προικιά και τα ξεφόρτωναν.

δ. Από την Παρασκευή ως την Κυριακή του γάμου

Την Παρασκευή έστρωναν και το κρεβάτι του γαμπρού. Πετούσαν κι εκεί χρήματα, ρύζι και κουφέτα. ΄Οταν έφτιαχναν το στρώμα της νύφης (το στρώμα παλιά το έφτιαχναν στο σπίτι) και πριν το «καρφώσουν», δηλαδή πριν βάλουν τις τελευταίες ραφές, το ασήμωναν οι συγγενείς και οι καλεσμένοι για να ΄ναι «σιδερωμένοι» οι νιόπαντροι. ΄Οταν έρραβαν το φόρεμα της νύφης, τραγουδούσαν:

Της γαλανής το φόρεμα
της ρούσας το φουστάνι
πέντε ραφτάδες το ΄ραβαν
και πέντε μαθητούδια
κι ένα μικρό ραφτόπουλο
ράφτει και τραγουδάει.
Φουστάνι μου λαμπρό
και χρυσοκεντημένο
να σ' είχα βράδυ πάπλωμα
κυρά σου στο κρεβάτι.
Τι λες αυτού σκυλόραφτε …….

Το Σάββατο βράδυ και στα δυο σπίτια (γαμπρού και νύφης) έσφαζαν τα σφάγια και έφτιαχναν τα γλυκά. Ετοιμαζόταν ο γαμπρός και η νύφη. Τα στέφανα γίνονταν Κυριακή ή Σάββατο απόγευμα, αν είχαν μεγάλο δρόμο να κάνουν από το χωριό της νύφης ως το χωριό του γαμπρού. Το ζευγάρι, πριν στεφανωθεί, κοινωνούσε γιατί μετά το γάμο απαγορεύονταν να κοινωνήσουν για ένα χρόνο.

Στο γαμπριάτικο κουστούμι κάρφωναν τρία αφόρετα βελόνια ή κλείδωναν μια κλειδωνιά σ' ένα σχοινί τράγιο και το κρεμούσαν εσωτερικά να μην φαίνεται. ΄Ολα αυτά ήταν προφυλάξεις για το κακό το μάτι. Επίσης ο γαμπρός δεν…. άλλαζε σώβρακο. Το γαμπρό, πριν φύγει για τα στέφανα, τον ξύριζαν. Οι συμπεθέροι κερνούσαν τον κουρέα χρήματα, τα βιολιά έπαιζαν και οι καλεσμένοι τραγουδούσαν:

Ασπροσυννέφιασ' ο ουρανός
παίρνει στολίζετ' ο γαμπρός.
Φέρτε ξουράφια εγγλέζικα
κι ακόνι από τη Λάρ(ι)σα

για να ξουρίσουν το γαμπρό
να πάει για το γάμο.
Μετά το τέλος του ξυρίσματος, ο γαμπρός φορούσε τα γαμπριάτικά του και έκανε όλες τις υπόλοιπες ετοιμασίες. Οι καλεσμένοι στο μεταξύ τραγουδούσαν:

Ο γάμος καλορίζικος κι η νύφη καλομοίρα.
Να ζήσει η νύφη κι ο γαμπρός κι οι συμπέθεροι όλοι.
Να ζήσει κι ο προξενητής με τα γλυκά του λόγια.
Να ζήσει, γιε μου, κι ο νουνός που πάει να στεφανώσει
νέο σπίτι να ριζώσει.

Μόλις ο γαμπρός ήταν έτοιμος, περνούσαν όλοι οι καλεσμένοι και τον ράντιζαν με νερό από ένα πιάτο, όπου είχαν διαλύσει αλάτι, και του έλεγαν: «΄Ο,τι είπαμε νερό κι αλάτι».Κατόπι πήγαιναν στο σπίτι του νουνού, συνοδεία οργάνων, με γλυκά και ποτά, για να τον καλέσουν και όλοι μαζί επέστρεφαν στο σπίτι του γαμπρού. Από το σπίτι του γαμπρού ξεκινούσαν για το σπίτι της νύφης. Αν η νύφη ήταν σε γειτονικό χωριό, πήγαιναν με τα άλογα. Πάνω στα άλογα έστρωναν τις πιο φανταχτερές μαντανίες για να ΄ναι εντυπωσιακό το συμπεθερικό και «βούλωναν» τα κουδούνια των αλόγων. Μπροστά από το συμπεθερικό πήγαινε ένας προεστός. Στο ξεκίνημα τραγουδούσαν:

Ας παν να δουν τα μάτια μου
πώς τα περνάει η αγάπη μου.
Μην ηύρ' αλλού κι αγάπησε
κι ΄μένα με παράτησε.

Φωτ. 14. (Από το γάμο του αείμνηστου Διονύση Κλεφτοσπύρου)

(Στη φωτογραφία διακρίνονται μεταξύ άλλων οι: Σπύρος Καλοσπύρος και μπροστά του ο Βαγγέλης Καρακώστας, ο Κώστας Αντωνίου, Ο Κώστας Ντούζιας,ο παπα-Σαγρής, ο Γεώργιος Μπαρτσιόκας, ο Αθανάσιος Κοντοκώστας, ο Γεώργιος (Γώγος) Κλεφτοσπύρος, και πίσω δεξιά ο Μιχάλης Καρακώστας και η γυναίκα του).

Στο σπίτι της νύφης έκαναν ανάλογες ετοιμασίες. Οι γονείς και οι συγγενείς της νύφης ετοιμάζονταν να υποδεχτούν το συμπεθερικό. Τα κορίτσια έπιαναν το χορό, μόλις εμφανίζονταν. Ανέβαζαν κι ένα παιδί στη στέγη του σπιτιού με μια σήτα γεμάτη κουφέτα και ρύζι για να τα ρίξει στο γαμπρό. Με την εμφάνιση του συμπεθερικού κοντά στο σπίτι της νύφης, άρχιζαν οι πυροβολισμοί και από τις δυο πλευρές. Η επόμενη φάση ήταν μια βροχή από ρύζι και κουφέτα. ΄Οταν ξεπέζευε ο γαμπρός από το άλογό του, ανέβαζαν στη σέλα ένα παιδί. Για να ξεπεζέψει έπρεπε να το ασημώσει ο γαμπρός. Στο μεταξύ οι συμπεθέρες στόλιζαν τη νύφη και ο κουνιάδος τής φορούσε τα παπούτσια και τα ασήμωνε. Μαζί τους οι συμπεθέρες είχαν

αρώματα, χτένες κι ό,τι άλλο θεωρούσαν απαραίτητο για το στόλισμα της νύφης. Ταυτόχρονα τραγουδούσαν και διάφορα τραγούδια. Π.χ.

Ξύπνα, περδικομάτα μου, κι ήρθα στη γειτονιά σου
χρυσά πλεξούδια σου ΄φερα να πλέξεις τα μαλλιά σου.
Σαν ήρθες καλωσόρισες κι ας έκανες και κόπο
περσσότερος ο κόπος σου παρά το διάφορό σου.

΄Αλλο τραγούδι ήταν και το παρακάτω:

Νυφούλα μ' ποιος σε στόλισε κι σ' ηύρα στολισμένη;
Η μάνα μου με στόλισε και μ' ηύρες στολισμένη.
Ευχήσου με, μανούλα μου, τώρα στο πρώτο στόλισμα.
Με την ευχή μ', παιδάκι μου, Θεός να σε προκόψει.
Ευχήσου με, πατέρα μου, τώρα στο πρώτο στόλισμα.
Με την ευχή μ', παιδάκι μου, και σύρε στο καλό σου.
Ευχήστε μ', αδερφάκια μου, τώρα στο πρώτο στόλισμα.
Με την ευχή, αδελφούλα μας, και σύρε στο καλό σου.

Μετά το στόλισμα, περνούσαν οι γονείς, οι συγγενείς, οι φίλοι και οι γνωστοί της νύφης για να την αποχαιρετήσουν. Από ένα πιάτο με νερό κι αλάτι την έβρεχαν και της έλεγαν: «΄Ο,τι είπαμε νερό κι αλάτι». ΄Επειτα όλοι ξεκινούσαν τραγουδώντας για την εκκλησία. Μπροστά πήγαιναν ο νουνός και οι συγγενείς του γαμπρού και ακολουθούσε το ζευγάρι, οι συγγενείς της νύφης και οι υπόλοιποι καλεσμένοι. ΄Οταν άρχιζε ο χορός του Ησαΐα, έρριχναν τρεις τουφεκιές έξω από το ναό για να μην γεννηθούν μούτα (=κωφάλαλα) παιδιά. Τα στέφανα τα έκαναν από κληματόβεργες τυλιγμένες με χρυσόχαρτο. Ο νουνός έφερνε και το στεφανοσκέπασμα, ύφασμα που το έριχνε στις πλάτες του ζευγαριού κατά τη διάρκεια του στεφανώματος. Έρριχναν ακόμα και «ζώσματα» στον ώμο του γαμπρού και η πεθερά του έδινε κι ένα ελαφρό χαστούκι έτσι ….για να πονάει το σόι της νύφης. Τα κουφέτα και τις λαμπάδες, που ήταν τρεις, τις έφερνε ο νουνός. Η μια λαμπάδα ήταν για τη νύφη, μία για το γαμπρό και μία κρατούσε ο νουνός. Για να μην πιάσουν τους νεόνυμφους τα μάγια την ώρα του στεφανώματος είχαν επάνω τους, όπως ήδη προαναφέραμε, διάφορα μαντολόγια και ξορκίσματα καθώς και το τετραβάγγελο. Τα κορίτσια έβαζαν κρυφά στην τσέπη του γαμπρού κουφέτα και, πριν αρχίσει ο χορός του Ησαΐα, τα ξανάπαιρναν κρυφά και το βράδυ τα έβαζαν στο μαξιλάρι τους για να δουν στο όνειρό τους ποιον θα παντρευτούν. Τα στέφανα δεν τα έπαιρναν μαζί τους παρά τα έρριχναν στη σκεπή της εκκλησίας γιατί δεν έκανε να τα βλέπουν στο σπίτι όσοι επισκέπτες έρχονταν. Μετά το μυστήριο η νύφη, συνοδευόμενη από το γαμπρό και το νουνό, ξαναγύριζε για λίγο στο σπίτι της για ν' αποχαιρετήσει τους δικούς της. Γονάτιζε μπροστά στους γονείς της και τους φιλούσε το χέρι. Την έπαιρνε τότε ο πατέρας της ή η μητέρα της και τη συνόδευε ως την εξώπορτα. Εκεί την έκανε «χαΐρι» του γαμπρού κι αυτός έδινε κάτι συμβολικά γι' αντάλλαγμα. Την παραλάμβανε τότε το συγγένειο του γαμπρού, την ανέβαζε στο άλογο και ξεκινούσαν με πυροβολισμούς και τραγούδια ενώ η νύφη, με ένα άσπρο μαντήλι, αποχαιρετούσε. Οι συμπέθεροι τραγουδούσαν:

Να μη σας κακοφαίνεται που ΄ρθαμε στο χωριό σας.

Εμείς τη νύφη πήραμε και το χωριό δικό σας.

Αφήνω γεια στις όμορφες και γεια στις μαυρομάτες.

Αφήνω γεια στις άσχημες κι όλες να παντρευτούνε.

Πλησιάζοντας το σπίτι του γαμπρού, ξέκοβαν δυο τρεις καβαλαραίοι να πάνε τα συχαρίκια. Ήταν οι συχαριάτες. Στο σπίτι του γαμπρού τους υποδέχονταν με πυροβολισμούς, τους έδεναν άσπρα μαντήλια στα άλογά τους, τους εφοδίαζαν με ποτά και γλυκά να κεράσουν τους συμπεθέρους και έφευγαν καλπάζοντας. Οι συμπεθέροι, αντικρίζοντας το σπίτι του γαμπρού, πυροβολούσαν και από εκεί ανταπαντούσαν κατά τον ίδιο τρόπο. Οι κοπέλες έστηναν χορό και τραγουδούσαν:

Συμπεθέροι μου καλοί γιατί αργήσατε πολύ;
Ήταν η νύφη μας μικρή κι άργησε να στολιστεί

Φωτ.15. Το συμπεθερικό

Με το που έφτανε το συμπεθερικό, έρριχναν ρύζι και κουφέτα στο ζευγάρι. Το ίδιο έκανε και η νύφη, ρίχνοντας ακόμα κι ένα μήλο με νομίσματα στην κουνιάδα της ή αν δεν είχε κουνιάδα στην πιο όμορφη κοπέλα. Έσερναν στη συνέχεια το άλογο της νύφης μπροστά στην πόρτα του γαμπρού και τραγουδούσαν:

Πέζα μήλο, πέζα ρόιδο, πέζα κόκκινο κορόμπλο.
Δεν πεζεύω, καμαρώνω, τα παπούτσια μου λερώνω.
Θέλω τάξιμο βαρύ απ' τον πρώτο συγγενή.

Ο πεθερός ή η πεθερά έταζε τότε κάτι ή ζώο ή χωράφι και ξεπέζευε η νύφη. Μέσα από την πόρτα την περίμενε η πεθερά μ' ένα ποτήρι κρασί στολισμένο με λουλούδια. Στο σκαλί της πόρτας η πεθερά είχε τοποθετήσει ένα τσεκούρι τυλιγμένο με κόκκινο ταπέτο για να το πατήσει η νύφη με το δεξί πόδι. Πριν μπει, η νύφη προσκυνούσε τρεις φορές, πατούσε το τσεκούρι και έπινε από το ποτήρι τρεις φορές κρασί από τρεις διαφορετικές πλευρές του ποτηριού και το υπόλοιπο το έχυναν στη γωνιά (=τζάκι) του σπιτιού. Περνούσαν τότε και της εύχονταν όλοι οι συγγενείς και οι καλεσμένοι του γαμπρού που δεν είχαν πάει συμπεθέροι. Τελειώνοντας, την έβαζαν να καθίσει και στην ποδιά της έβαζαν ένα παιδί που είχε μάνα και πατέρα και η νύφη το ασήμωνε. Ένα αγόρι, όχι ορφανό, της έφερνε τον καφέ. Όταν άρχιζε το στρώσιμο του τραπεζιού, η νύφη όρθια προσκυνούσε τους καλεσμένους. Οι καλεσμένοι κάθονταν σε πάγκους ή στρωματσάδα, χωριστά οι άντρες από τις γυναίκες Μόνο η νουνά κάθονταν με τα νιόγαμπρα. Το φαγητό ήταν συνήθως ψητό ή μαγειρεμένο κρέας και ψωμί από τα κουλούρια του γάμου. Τα κουλούρια τα έκοβαν με το χέρι και όχι με το μαχαίρι γιατί το θεωρούσαν γρουσουζιά. Μετά το φαγητό άρχιζαν τα τραγούδια της τάβλας.

Πέτρος και Παύλος κάθονταν κι οι δώδεκα αποστόλοι
σε τούτη τάβλα που ΄μαστε σε τούτο το τραπέζι
τον άγγελο φιλεύουμε και το Χριστό κερνάμε
και την Παρθένα Δέσποινα διπλά την προσκυνάμε.
Να μας χαρίσει τα κλειδιά, κλειδιά του παραδείσου
ν' ανοίξω τον παράδεισο, ν' ανοίξω να μπω μέσα
να ιδώ τους νιους πώς κάθονται, τους γέρους πώς κοιμούνται
να ιδώ και τα μικρά παιδιά πώς παίζουν, πώς γελάνε.

Ένα άλλο αγαπητό τραγούδι ήταν και το εξής:

Σωπάσατε, σιγήσατε, καλή αρχοντιά της τάβλας
για να σας πω μια συλλοή κι έναν καινούργιο λόγο.
Χριστόδουλος αγάπησε μια κόρη, μια ΄βραιοπούλα.
Τον αγαπά, την αγαπεί και θέλει να την πάρει.

Χριστόδουλε, αν μ’ αγαπάς κι αν θέλεις να με πάρεις,
να έρθεις μια Παρασκευή κι ένα Σαββάτο βράδυ
που ΄χουν Εβραίοι τη γιορτή, που ΄χουν το ραμαζάνι.

Τραγουδούσαν επίσης πολλά τραγούδια του γάμου. Να όπως το παρακάτω:

Σ’ όσους γάμους κι αν επήγα τέτοια νιόγαμπρα δεν είδα.
Να ΄ναι η νύφη ντολμπεράκι κι ο γαμπρός χρυσό πουλάκι.
Να, χουν φρύδια σαν γαϊτάνι, που ζωγράφος δεν τα φτιάνει.
Να ΄χουν μέση κοντυλένια κι αλλαξιά μαλαματένια.

Επίσης και το παρακάτω τραγούδι:

Απάνω στην, κι αμάν αμάν αμάν

απάνω στην τριανταφυλλιά
φτιάχνει μια πέρδικα φωλιά
Μέσα τη φτιάχνει με φλουριά
κι απέξω μι τριαντάφυλλα.
Κι αναταράχτη η πέρδικα
Κι πέσαν τα τριαντάφυλλα.
Αρχόντισσες το μάθανε
κι στείλαν κι τα μάσανε.

Να φτιάσ(ου)νε αγγελικό νερό
να λούσουν νύφη και γαμπρό.
Να λούσουν νύφη κι γαμπρό
να λούσουνε κι εμάς τα δυο.

Πρώτος χορεύει ο νουνός και τελευταία τα νιόγαμπρα. Όσο βαστάει ο χορός η νύφη στέκεται όρθια. Σιμά το πρωί ανοίγουν το κανίσκι του νουνού. Βάζουν κρασί σε κάθε ποτήρι και ονοματίζουν εκείνον που θα το πιεί. Εκείνος, με τη σειρά του, σηκώνεται όρθιος και λέει: «Καλώς όρισε του γιουμάτο τ’ νουνού. Το παρόν γιουματαράκι του νουνού το πίνουμε εις υγείαν και ευτυχίαν κι για όλη την κομπανία. Γεια σ’ κι χαρά σ’, κυρ νουνέ, να ζήσ’νε τ’ αναδεχτούδια σ’. ΄Οπως έτρεξε στα στέφανα κι με του έλαιον».

΄Αλλη ευχή ήταν και η παρακάτω:
«΄Εχω ένα ποτηράκι κι απάν’ απ’ το ποτηράκι είναι ένα πουλάκι κι απάν’ απ’ το πουλάκι ένα τριανταφυλλάκι κι απάν’ απ’ το τριανταφυλλάκι είν’ ένα αηδονάκι που κελαηδεί και λέει: Να ζήσουν, κυρ νουνέ, τα παιδιά π’ αντάμωσες κλπ ».

ε. Μετά το γάμο

Ξημερώνοντας η επόμενη ημέρα, η νύφη ξεδίπλωνε τα προικιά της και οι καλεσμένοι τα ασήμωναν. Η νύφη έχει ακόμα να πάει στη βρύση για νερό. Με τη συνοδεία οργάνων φτάνει στη βρύση. Αφήνει δυο φέτες ψωμί με βούτυρο και την ασημώνει. Παίρνει νερό σ’ ένα μαστραπά και δίνει σ’ όλους να πιουν. Τελειώνοντας, επιστρέφουν στο σπίτι και ξεπροβοδίζουν το νουνό. Ρίχνουν κόκκινη μαντανία στο άλογό του και μερικές τουφεκιές. Για 15 ημέρες μετά το γάμο τα νιόγαμπρα δεν πηγαίνουν πουθενά. Φοβούνταν τα δαιμόνια και το κακό το μάτι. Στις 15 ημέρες πηγαίνουν στην εκκλησία με όλους τους συγγενείς. Η νύφη φοράει το νυφικό της.

Μετά την εκκλησία το ζευγάρι έκανε επισκέψεις σε όσους το είχαν προσκαλέσει. Το κάλεσμα στους νιόπαντρους ήταν ένα πιάτο με γλυκά. Το πιάτο δεν το επέστρεφε η νύφη. Η πρώτη επίσκεψη γινόταν στο σπίτι του νουνού. Στις επισκέψεις αυτές τους εύχονταν, τους ζαχάρωναν στο κεφάλι και στους ώμους και

τους δώριζαν γυαλικά. Η κυριότερη ευχή ήταν: «Να ζήσετε και να γεράσετε σαν τα ψηλά βουνά» ή «Να ζήσετε, ν' ασπρίσετε σαν τ' ζαρκαδιού τον κώλο». Σε πρώτη ευκαιρία γινόταν και τα πστρόφια (επιστρόφια). Τα πεθερικά του γαμπρού έστελναν κάλεσμα: γλυκά, ψητό και κουλούρι. Στα πστρόφια (επιστρόφια) δεν πήγαινε μόνο του το ζευγάρι. ΄Επρεπε να είναι μονός αριθμός 3 ή 5 άτομα. Γι' αυτό το ζευγάρι συνόδευε κάποιος συγγενής όπως ο κουνιάδος ή ένας πρωτομπάρμπας. Στις νιόνυφες απαγορεύονταν να συναντήσουν λεχώνα. Αν δυο νύφες συναντιόντουσαν τυχαία, άλλαζαν δαχτυλίδια για κάμποσο καιρό. Επίσης η νιόνυφη δεν πήγαινε σε κηδεία και δεν ασπάζονταν νεκρό, αν έπρεπε να παραστεί.

4. Τραγούδια της τάβλας, των πανηγυριών και της παρέας

α. Ο Πλάτανος

Τ' έχεις καημένε πλάτανε και στέκεις μαραμένος
με τις ριζούλες στο νερό με τη δροσιά στα φύλλα.
΄Εχω μαράζι στην καρδιά και βάσανα στα χείλη.
Αλή πασάς επέρασε με δεκαοχτώ χιλιάδες
κι όλοι στον ίσκιο μ' κάθισαν κι όλοι στη δροσιά μου

κι όλοι σημάδι μ' έβαλαν κι όλοι με ντουφεκίσαν.

Μου γκρέμισαν τα φύλλα μου και το κορμί τρυπήσαν.

β. Φίλοι μ' καλώς ορίσατε

Φίλοι μ' καλώς ορίσατε κι εγώ καλώς σας βρήκα.

Αύριο καλές αντάμωσες και πού θ' ανταμωθούμε;

Στον Αϊ-Λια στον πλάτανο που ΄ναι μια κρύα βρύση,

που ΄χουν οι κλέφτες σύναξη, που κάνουν πανηγύρι

που ΄χουν αρνιά που ψένονται, κριάρια σουφλισμένα,

που ΄χουν ένα γλυκό κρασί, που γλυκοχαιρετιούνται,

που ΄χουν τη Ρήνα στο πλευρό, που τους κερνάει και πίνουν.

Κέρνα μας, Ρήνα μ', κέρνα μας όσο να δύσει ο ήλιος.

γ΄. Μια Παρασκευή πρωί

Μια Παρασκευή κι ένα Σαββάτο βράδυ
μάνα μ' έδιωχνε κι ούλοι μου λένε φεύγα.
Φεύγω κλαίοντας κι ούλο παραπονώντας.
Παίρνω ένα στρατί, στρατί κι μονοπάτι.
Βρίσκω ένα, καλέ, βρίσκω ένα δεντρί.
Δείξε μου, δεντρί, χωριό να μείνω βράδυ.
Εδώ , καλέ, είν' ο ίσκιος μου και πέσε και κοιμήσου.
Εδώ είν' κι οι κλώνοι μου και κρέμασ' τ' άρματά σου.

δ΄. Ο Γιαννακός

Ο Γιαννακός παντρεύεται κι ο Γιάννος κάνει γάμο.
Ούλο του κόσμου τουν καλεί στη γη τη ξακουσμένη.
Το σταυραητό δε κάλεσε γιατ' ήταν μαλωμένοι.
Κι ο σταυραητός σαν το ΄μαθε πολύ του κακοφάνει.
Κι αυτός καρτέρι του ΄καμε σε τρίχινο γιοφύρι.

Β. Κοινωνικός βίος

Πιάνει της νύφης τ' άλογο κι το γαμπρό απ' το χέρι.
Ζητάει ντούπιες του γαμπρού, πεντόλιρα της νύφης
κι η νύφη ήταν αρχόντισσα κι αρχοντομαθημένη.

ε΄. Η μαυροματούσα

Ποιος είδε πράσινο δεντρί, μαυροματούσα και ξανθή,
να ΄χει αργυρένια φύλλα, μαύρα μάτια, μαύρα φρύδια,
και στην κορφή μαλάματα, κορίτσια με τα κλάματα,
γιε μ' στη ρίζα κρύα βρύση, ποιος θα πιει, ποιος θα γιομίσει.
΄Εσκυψα να πιω νερό, μαύρα τα μάτια π' αγαπώ,
γιε μ' να πιω κι να γιομίσω, μαύρα μάτια να φιλήσω

στ΄. Ο Κώστας

Του Κώστα η μάνα χαίρεται, του Κώστα καμαρώνει,
Πο ΄χει τον Κώστα τ'ς όμορφο και γριβοκαβαλάρη.
Κώστα μ', για δε παντρεύεσαι, γυναίκα για δεν παίρνεις;
Δώδεκα χρόνους έκαμε να βρει ν' αρραβωνιάσει
Και δέκα να καλέσει όλους τους συμπεθέρους.
Να βρει ψηλή, να βρει λιγνή, να βρει καμαρωμένη,
στο δαχτυλίδι να διαβεί, στη βέργα να περάσει,
στου δημοσίου το σπαθί να διπλωθεί να κάτσει.
Καλεί σαράντα φλάμπουρα κι εννιά ζυγιές τραγούδια.
Κάλεσε τ' αρχοντόπουλα για τα ψιλά τραγούδια.
Κάλεσε τα κλεφτόπουλα για τα παχιά κριάρια.
Στο δρόμο που επήγαινε…………………………
Μάνα μ' του Κώστα είν' τ' άλογο, του Κώστα η φορεσιά.
Αυτός ο νιος που ΄ναι ψηλά ο Κωνσταντής δεν είναι.
Σώπα κόρη, μη θάμπωσες, κεντώντας τα προικιά σου.

ζ΄. Το όνειρο της κόρης

Απόψε που, μητέρα μου, απόψε που κοιμόμουνα
απόψε που κοιμόμουνα γλυκά που ονειρευόμουνα.
Ψηλό πύργο, μητέρα μου, ψηλό πύργο ανέβαινα.
Ψηλό πύργο ανέβαινα σε περιβόλι έμπαινα.
Σε δυο ποτά-, μητέρα μου, σε δυο ποτάμια με νερό,
σε δυο ποτάμια με νερό, ξήγα, μητέρα μ', τ' όνειρο.
Ο πύργος είν', κοπέλα μου, ο πύργος είν' ο θάνατος.
Ο πύργος είν' ο θάνατος το περιβόλι ο τάφος σου.
Τα δυο ποτά-, κοπέλα μου, τα δυο ποτάμια το νερό,
τα δυο ποτάμια το νερό τα δάκρυα π' θα χύνω ΄γώ.

Ξήγα το ά-, μητέρα μου, ξήγα το άλλη μια φορά
Ξήγα το άλλη μια φορά δε μου το ξήγησες καλά.
Ο πύργος είν', μητέρα μου, ο πύργος είν' ο άντρας μου.

Ο πύργος είν' ο άντρας μου, το περιβόλι ο γάμος μου

κι τα ποτά, μητέρα μου, κι τα ποτάμια το νερό

κι τα ποτάμια το νερό είναι το συμπεθερκό.

η΄ Ο Χαράλαμπος

΄Ενα πουλί, Χαράλαμπε, ένα πουλί θαλασσινό
ένα πουλί θαλασσινό κι άλλο πουλί βουνίσιο.
Τα δυο πουλιά, Χαράλαμπε, τα δυο πουλιά μαλώνουνε,

τα δυο πουλιά μαλώνουνε και ψηλοχαμηλώνουνε.

Μη με μαλώ-,Χαράλαμπε, μη με μαλώνεις βρε πουλί,

Μη μαλώνεις βρε πουλί και μη με παραδιώχνεις.

Σήμερα κι α - , Χαράλαμπε, σήμερα κι αύριο είμαι εδώ.

Σήμερα κι αύριο είμαι εδώ πολύ και το Σαββάτο.

Σαββάτο σού, Χαράλαμπε, Σαββάτο σού αφήνω γεια,

Σαββάτο σου αφήνω γεια σ' αφήνω παινετάδες.

θ΄. Το λιογκάρι

Αυγούλα θέ να σηκωθώ
να μπω σε περιβόλι,
να κόψω μήλο της μηλιάς,
κυδώνι της αγάπης,
να κόψω κι ένα λιόφυλλο
να βάλω στο λιογκάρι.
Λιογκάρι λιογκαράκι μου,
πώς δε βαρείς γιομάτα
ξανθιά και μαυρομάτα.
Για βάλε μ' τέλια δυνατά
και βάρα με γιομάτα
(ξανθιά και μαυρομάτα).

ι΄. Η μάνα του Νταβέλη

Μια βλάχα, μια παλιόβλαχα και του Νταβέλη η μάνα,

πέτρα την πέτρα περπατεί, λιθάρι σε λιθάρι,

να μη λερώσει το βρακί και τ' άσπρο της ποδάρι.

Μην τη σκονίσ' ο κουρνιαχτός και τη μαυρίσ' ο ήλιος.

Ψάχνει να βρει την κλεφτουριά, το Χρήστο το Νταβέλη.

Δε στο ΄πα, Χρήστο μ' μια φορά, δε στο ΄πα τρεις και πέντε;

Μην αγαπάς τις έμορφες κι αυτές τις μαυρομάτες.

Αυτές σε κάνουν και γελάς αυτές κι αναστενάζεις.

ια΄. Η Σουζάνα

Στο σεργιώτικο τον κάμπο περπατεί μια περιστέρα,

πο ΄χει τα φτερά γραμμένα με τα σια με τα γαλάζια

με τα πυροκοκκινάδια.

Αγουράς πααίνει κοντά της με τον ταμπουρά βαρώντας

την καρδούλα του κρατώντας.

Μάσε, κόρη μ' του σαϊά σου και του γύρο απ' την ποδιά σου.

Τι σε μέλλει, αγουρά μου, τι σε μέλλει για του σαϊά μου

και του γύρο απ' την ποδιά μου;

Κατ' μι μέλλει κι σου λέω. Παντρεμένη, ανύπαντρ' είσαι

να χηρέψεις να σε πάρω.

ιβ΄. Έβρεχε και χιόνιζε

Δευτέρα μέρα κίνησα, (έβρεχε κι χιόνιζε)
κι πάω στο κυνήγι (κι ας βρέχει κι ας χιονίζει)
Κυνήγια δεν ηύρηκα,(έβρεχε κι χιόνιζε)
κυνήγια δεν ηυρίσκω. (κι ας βρέχει κι ας χιονίζει)
Βρίσκω μια κόρη ροϊδινή, (έβρεχε κι χιόνιζε)
στα ροϊδινά ντυμένη. (κι ας βρέχει κι ας χιονίζει)
Στέκουμε τη θιαμαίνουμαι, (έβρεχε κι χιόνιζε)
στέκω την κουβεντιάζω.(κι ας βρέχει κι ας χιονίζει)
Κόρη μ', τι μάνα σ' έκανε,(έβρεχε κι χιόνιζε)

κόρη μ' , τι μάνα σ' έχει; (κι ας βρέχει κι ας χιονίζει)
Μάνα είναι κι η δική μου, (έβρεχε κι χιόνιζε)
όπως είναι κι η δική σου.(κι ας βρέχει κι ας χιονίζει)

ιγ΄. Ο μοναχός ο Γιάννος

Ο Γιάννος είναι μοναχός και μοναχός θερίζει.
Σκύβει να πάρει τη χεριά και δάκρυα την ποτίζει.
΄Εχω γυναίκα άρρωστη βαριά για να πεθάνει.
Χαλεύει από λαγό τυρί κι απ' άγριο γίδι γάλα..
Ν' ανέβω πάνω στο βουνό, να κατεβώ στους κάμπους.
Να φτιάξω στρούγκα του λαγού, ν' αρμέξω τ' άγριο γίδι.
΄Ωσπου να πάω κι ώσπου να ΄ρθω, τη βρίσκω αποθαμένη.

ιδ΄. Το φιλί της κόρης

Πολλές νυχτιές περπάτησα μ' έν' όμορφο κορίτσι.
Να το φιλήσω ντρέπομαι, να της το πω ντιριέμαι
και να τ' αφήσω αφίλητο κοντά γελάει με μένα.
Πεζεύω, δένω τ' άλογο, κρεμάω τ' άρματά μου.
Φιλώ την κόρη μια φορά, φιλώ την κόρη δύο.
Πάνω στο τρίτο φίλημα μου φεύγει τ' άλογό μου.
Βλέπω την κόρη π' έκλαιγε και πικροκαταριέται.
Λύκος να φάει τ' άλογο να ΄ρμάξουν τ' άρματά μου.

ιε΄. Οι κλέφτες

Το λε- Νάσο μ', το λέ- το λεν οι κούκοι στα βουνά,

το λεν οι κούκοι στα βουνά κι οι πέρδικες στα πλάγια.

Το λέει κι ο πετροκότσυφας στα κλέφτικα λημέρια.

Κι οι κλέφτες σκορπιστήκανε και γίνανε μπουλούκια.

ο Δίπλας πάει το Ζυγό κι Αντώνης πάει το Βάλτο

κι ο Νάσιος πέρα πέρασε πέρα κα τις κουμπάρες.

Κουμπάρες τον καρτέραγαν με τα παιδιά στα χέρια.

Φιλεύει τα παιδιά φλουριά και τις κουμπάρες ντούπιες

και τις κουμπαροπούλες του αγνό μαργαριτάρι.

ιστ΄. Τα μάτια του Δήμου

Τα μάτια σ' Δήμο μ' τα ΄μορφα,
τα φρύδια σ' τα γραμμένα.
Αυτά με κάνουν κι αρρωστώ,
με κάνουν και πεθαίνω.
Παίρνω τα όρη σκούζοντας
και τα βουνά ρωτώντας..

ιζ΄. Τα ζαγαράκια

Παίρνω τα ζαγαράκια μου και πάω να κυνηγήσω,

λαγούς περδίκια για να βρω και πίσω να γυρίσω.

Σαν πήγα και τα έρριξα μέσα σε ΄κεια τα όρη,

πιάνουν τα ζαγαράκια μου μια πλουμισμένη κόρη.

Και τι ωραία που ΄τανε και μαργαριταρένια.

Στέκομαι τη θιαμαίνομαι, στέκω την κουβεντιάζω.

Κόρη μ' τι μάνα σ' έκανε, κόρη μ' τι μάνα σ' έχει.

Μάνα είναι κι η δική μου όπως είναι κι η δική σου.

ιη΄. Το περιβόλι

Πάμε (μάνα μ') στο περιβόλι μας και στις αμυγδαλιές μας.

Πήγα να μάσω αμύγδαλα, πήγα να πάρω τ' άνθη

κι εκεί καθόταν τρεις αητοί και τρεις καλοί λεβέντες.
΄Ενας με μήλο με βαρεί κι άλλος με δαχτυλίδι
κι ο τρίτος ο καλύτερος μ' ένα χρυσό γαϊτάνι.

ιθ΄. Η Μαρουσένα

Πέντε μήνες έξ αδράχτια

πότε τα ΄γνεσα ,(Μαρουσένα μ').

Κι άλλους πέντε γκιζερούσα

κάμπους κι ΄Αγραφα,(Μαρουσένα μ').

Για να εύρω την αγάπη
την πεντάμορφη,(Μαρουσένα μ').
Κι σαν πήγα και την ηύρα
σε χρυσό μπαχτσέ,(Μαρουσένα μ')
με μαντήλι σκεπασμένη
για να ΄ναι δρουσερή,(Μαρουσένα μ').

Μαστραπά βαστάει στα χέρια
με γλυκό κρασί,(Μαρουσένα μ’).
κγ΄. Μια γαλαζοφορεμένη
Μια γαλαζοφορεμένη.
μου ΄χει την καρδιά καμένη
την ψυχή λαμπαδιασμένη.
Δε μπορώ, καλή μου μάνα,
δε μπορώ να τη γελάσω.
κι απ’ το χέρι να την πιάσω.
Και με διάταξε μια θεια της,
μια πρωτοξαδέρφισσά της.
Στο χορό ,καλέ λεβέντη,
στο χορό που θα χορεύει,

σύρε πιάστην απ’ το χέρι.

Κι αν τη δεις, καλέ λεβέντη,
κι αν τη δεις και πάρει χώμα
σένα θ’ αγαπάει ακόμα.

κδ΄. Ο γραμματικός

΄Ενα Σαββάτο, ρούσα μ’, το ταχύ κι ένα Σαββάτο βράδυ,

γραμματικός, ρούσα μ’ ,σκοτώθηκε σε μαυρομάτας πόρτα

κι χύνονταν, ρούσα μ’, το αίμα του σαν σιγαλό ποτάμι

κι η μάνα του, ρούσα μ’, το μάζευε σ’ ένα χρυσό λαένι.

Το μάζευε, ρούσα μ’, κι το ΄κλαιγε, το μάζευε κι λέει:

«Δε στο ΄πα, Γιάννο μ’ ,μια φορά δε στο ΄πα τρεις και πέντε.

Αρνήσ’ ,Γιάννο μ’, τις όμορφες, αρνήσ’ τις μαυρομάτες».

κε΄. Ξένε στα ξένα πώς περνάς

Γαρυφαλάκι θα γινώ μέσα στα βασιλικά σου,
γεια σου, βλαχοπούλα μ’, γεια σου.
Να με δροσοποτίζουνε τα χεράκια τα δικά σου
γεια σου, βλαχοπούλα μ’, γεια σου.
Τέσσερα χρόνια φυλακή κι άλλα τέσσερα φαντάρος

πώς τα πέρασα ο μαύρος.

Κάνας δεν ήρθε να με δει, κάνας από τους δικούς μου

φίλους κι αγαπητικούς μου.

Παρά μια νέα π’ αγαπώ γράμμα και γραφή μου στέλνει

μυστικά μου παραγγέλνει.

Ξένε μ’, στα ξένα πώς περνάς; Ποιος σου στρώνει και κοιμάσαι

κι αν για μένα συλλογάσαι.

Στρώνω την κουβερτούλα μου, γιε μ’, τη στρώνω και κοιμάμαι

και για σένα συλλογάμαι.

κστ΄. Μαρή κακιά γειτόνισσα Ελένη

Μαρή κακιά γειτόνισσα, Ελένη
και κακιά γειτονοπούλα, πετροκαλαματιανούλα.

Σύμασ' τα περιστέρια σου, Ελένη,
γιε μ' κι έρχονται στην αυλή μου, πετροκαλαματιανή μου.

Σαν ήρθαν τι σου κάνανε, κυρά μου

τι σου κάνανε, κυρά μου, πετροκαλαματιανιά μου.

Μου φάγαν το σταράκι μου, Ελένη

και μου πίνουν το νερό μου, πετροκαλαματιανό μου.

Παίρνουν και στα νυχάκια τους, Ελένη,

χωματάκι απ' την αυλή μου, πετροκαλαματιανή μου.
Εγώ το χώμα το φυλάω, Ελένη,
γιε μ', και το νερό το θέλω να το κάνω μοναστήρι,
μάλαμα και τζοβαϊρι.
Να ΄ρχονται νιες καλογριές, Ελένη,
γιε μ', μικρές παπαδοπούλες τρεις πανάθεμά τες ούλες.

κζ΄ Μ' έκαψες γειτόνισσα

Μ΄έκαψες γειτόνισσα, σκύλα, δολοφόνισσα.
Μ' έκαψες που να καείς σαν το κεράκι να σωθείς.
Μ' έκαψε η μπέρτα σου τα σούρτα και τα φέρτα σου.
Μ' έκαψε η φούστα σου τα νάζια και τα γούστα σου

κη΄ .-Το περιβόλι

Περιβόλι μ' , οργωμένο, μαργαριταροσπαρμένο,

έχεις γύρω γύρω ντάνες, λεμονιές και μαντζουράνες.

Νια γλυκομηλιά στη μέση που βεργολυγάει να πέσει.

Κάνει μήλα σαν καρύδια σκουληκιάρικα και λίγα.

Πάει ο νιος να κόψει μήλα

Φεύγα , νιε, μην κόβεις μήλα κι ξηραίνονται τα φύλλα.

Τα ΄χει αφέντης μετρημένα κι η κυρά λογαριασμένα.

κθ΄ -Η Ρούσα η πέρδικα

Πού ΄σουν πέ- ,ρούσα η πέρδικα
πού ΄σουν πέρδικα γραμμένη
πού ΄σουν πέρδικα γραμμένη
κι ήρθες το πρωί βρεμένη;
΄Ημουνα , ρούσα η πέρδικα,
ήμουνα πέρα στα πλάγια
στις δροσιές και στα χορτάρια.
Τ' έτρωγες, ρούσα η πέρδικα,
τ' έτρωγες πέρα στα πλάγια
στις δροσιές και στα χορτάρια;
΄Ετρωγα, ρούσα η πέρδικα,
έτρωγα το Μάη τριφύλλι
και τον Αύγουστο σταφύλι.
Κι έτρωγα κι ένα χορτάρι
που ' βγ(α)ινε τον Αλωνάρη.

λ΄. ΄Ολα τα πουλάκια

΄Ολα τα πουλάκια κι αμάν αμάν
όλα τα πουλάκια ζυγά ζυγά
τα χελιδονάκια ζευγαρωτά.
Το έρημο τ' αηδόνι το μοναχό
περπατεί στους κάμπους
με τον αητό.
Περπατεί και λέει κι αντιλαλεί
άντρα μου πολίτη, πραματευτή.
Πού την εδιαλέξες αυτή τη νια
τη ξανθομαλλούσα την Πατρινιά;
Απ' την Πόλη ερχόμουν κι από τα νησιά
και στη γειτονιά της επέρασα.
Τα βασιλικά της επότιζε
και τις μαντζουράνες εδρόσιζε.
Της ζήτησα κλωνάρι και μού ΄δωσε.
Της είπα κι ένα λόγο της άρεσε.

λα΄ Η παπαδούλα

Αγνάντεψα κατακαμπής,
μικρή παπαδοπούλα
κατακαμπής στον κάμπο.
Κι είδα κομμάτι σύγνεφο
κι είδα κομμάτι αντάρα.
Μα κειο δεν ήταν σύγνεφο
μούειδι κομμάτι αντάρα.
Παρ΄είν' η κόρη του παπά
που ' ρχετ' από τ' αμπέλι.
Φέρνει τα μήλα στην ποδιά
τα κίτρα στο μαντήλι.

λβ΄ Στου παπά την κρεβατίνα

Στου παπά την κρεβατίνα

κρέμετ(α)ι μια προβατίνα.

Να ΄χα γω την προβατίνα

κι ο παπάς την κρεβατίνα.

Στου παπά την πορτοπούλα

κάθιτ' η παπαδοπούλα.

Να ΄χα γω τ' παπαδοπούλα

κι ο παπάς την πορτοπούλα.

Στου παπά τα παραθύρια

κάθοντ(α)ι δυο μαύρα φρύδια.

Να ‘ χα γω τα μαύρα φρύδια

κι ο παπάς τα παραθύρια.

λγ’. Να ‘ μουνα

Να ‘ μουνα στη γης ασφάκα
στο λαιμό σου καλαμάτα.
Να ‘ μουνα στη γης χορτάρι
στη μεσούλα σου ζωνάρι.
Να ‘ μουνα στη γης βελόνι
να πατάς να σ’ αγκυλώνει.

λδ΄. Κει πέρα βγαίνει ένας καπνός

Κει πέρα βγαίνει ένας καπνός
σαν τι καπνός να βγαίνει.
Κάνουν οι βλάχοι μια χαρά,
παντρεύουνε τη Λάμπρω.
Την παίρνει ένα κλεφτόπουλο
αν(ι)ψιός του καπετάνιου.
Της δίνουν χίλια πρόβατα
και δυο χιλιάδες γίδια.
Της δίνουν κι ένα άλογο
να περπατάει καβάλα.

λε΄. Ο Τριτσιμπίδας

Βγήκα ψηλά στα διάσελα κι αντίκρυ απ’ τα Μπουρμπάτσιλα
Αχ κι αγνάντεψα στον κάμπο, Τριτσιμπίδας κάνει γάμο
Με Τούρκους με Ρωμαίους κι με τους Τριτσιμπιδαίους.
Ούλους ου κόσμους χαίρετ(α)ι κι η Μαριολή παντρεύεται.
Ποιόνε θα πάρεις, Μαριγώ, ποιόνε θα βάλεις στου πλευρό;
Του Τριτσιμπίδα τον υγιό θα τουν εβάλου στου πλευρό.
Πού ‘ χει αμπέλια κι σταφίδες κι κρασιά για τους μπικρήδες.
Που ‘ χει τα σπίτια τα ψηλά, τα μπαλκονάκια σκαλιστά.

λστ΄ Ο Κάγκαλος

Το μάθατι τι γίγκι (Ρήνα Ρηνάκι μου)
Το μα΄θατι τι γίγκι μέσα στο Λιδωρίκι;
Του Κάγκαλου τον πιάσανε
και παν’ να τουν κρεμάσουν.
Χίλιοι τον παν’ από μπρουστά
κι δυο χιλιάδες πίσου.

Κι ου Κάγκαλος , (Ρήνα Ρηνάκι μου)

Κι ου Κάγκαλους ήταν στη μέση
σαν μήλο σαν τριαντάφυλλο,
σαν Πατρινό κεράσι.
Κι βγάζει μια ψιλή φωνή
και στους αγάδες λέει:
«Μη με περνάτε από χωριά
μέσα απ’ το Λιδωρίκι.
Γιατ’ έχου οχτρούς κι χαίρονται

κι οι φίλοι μου λυπούνται.
Γιατ' έχου τη μανούλα μου
κι κάθεται κι κλαίει».

λζ΄ Στον ΄Αδη θα κατέβω

Στον ΄Αδη θα κατέβω και στον παράδεισο.
Το Χάρο ν' ανταμώσω δυο λόγια να του ειπώ.
Χάρε, για χάρισέ μου σαΐτες κοφτερές
να πάω να σαϊτέψω δυο τρεις μελαχρινές
που, 'χουν στα χείλη βάμμα στο μάγουλο ελιά
κι ανάμεσα στα φρύδια χρυσή πορτοκαλιά.
Κάνουν τα πορτοκάλια και δε μυρίζουνε.
Κάνουν τα παλικάρια και δε γυρίζουνε.

λη΄ Η μαντζουράνα

Στης μαντζουρά-, μαντζουράνα μου, στης μαντζουράνας τον ανθό.
Στης μαντζουράνας τον ανθό έγειρα ν΄αποκοιμηθώ.
Έγειρα , μαντζουράνα μου, έγειρα δε κοιμήθηκα.
΄Εγειρα δε κοιμήθηκα τον ύπνο δεν εχόρτασα.
΄Ελα σιμά, μαντζουράνα μου, έλα σιμά μου πλάγιασε.
΄Ελα σιμά μου πλάγιασε κι εμένα μη με σκιάζεσαι.
Κι αν δε σ' αρέ-, μαντζουράνα μου, κι αν δε σ' αρέσει ο ύπνος μου,

κι αν δε σ΄αρέσει ο ύπνος μου, κόψε μου το κεφάλι μου.

Κόψε μου το, μαντζουράνα μου, κόψε μου το κεφάλι μου,

κόψε μου το κεφάλι μου και πέτα το στη θάλασσα.

Και πέτα το στη θάλασσα να το βαρούν τα κύματα.

Να το βαρούν τα κύματα τς αγάπης μου τα κρίματα.

λθ΄ Η Χάιδω

Γέρασ' ο μαύρος, Χάιδω μ' ,γέρασα
κι εσύ θέλεις παιχνίδια
Θέλεις στην κούνια βάλε με,
Θέλεις στη σαρμανίτσα
και με τα πόδια κούνα με
και με τα χέρια γνέσε
και με τα χείλια σ' τα γλυκά
πες μου γλυκά τραγούδια.
Πες μου τραγούδια της καρδιάς
ιμένα για ν' αρέσουν.

μ΄ Κόβω μια κλάρα

Κόβω μια κλάρα,
τ΄ακούς κουμπάρα.
Κόβω μια κλάρα λεμονιά
με δυο λεμόνια δίφορα.
Κι τη φυτεύω κι την κλαδεύω
κι τη φυτεύω στο γιαλό
κι αν μαραθεί δε σ΄αγαπώ.

Β. Κοινωνικός βίος

Κι η κλάρα μου μαράθηκε
η αγάπη μου τριλάθηκε.

μα΄ Καλότυχα είν' τα βουνά

Καλότυχα είν' τα βουνά
καλόημεροι είν' οι κάμποι,
που Χάρο δεν εκαρτερούν
Χάρο δεν περιμένουν.
Μον' περιμένουν ΄Ανοιξη
τ' όμορφο καλοκαίρι
να πρασινίσουν τα βουνά
να λουλουδούν οι κάμποι
να βγουν οι βλάχοι στα βουνά
κι όλες οι βλαχοπούλες.
Να βγούν τα λάια πρόβατα
με τις χοντρές κουδούνες.

μβ΄ Βλαχοθανάσης

Βγήκα ψηλά στο ΄Ολυμπο, μωρέ Βλαχοθανάση.
Ψηλά στα κορφοβούνια, Θανάση, Θανάση.
Κι αγνάντεψα τριγύρω μου, μωρέ Βλαχοθανάση.
Γύρω τριγύρω θάλασσα κι από στεριά Αρβανίτες.
Μπροστά να πάω σκιάζομαι πίσω να πάω φοβούμαι
και πίσω ο μαύρος γύρισα για τη γλυκιά πατρίδα.
Βρίσκω λημέρια κλέφτικα βαριά χορταριασμένα.
Με πήραν τα παράπονα και κάθομαι και κλαίω.

μγ΄ Μαράθηκαν τα δέντρα

Μαράθηκαν τα δέντρα κι όλα τα κλαριά.
Μαράθηκε κι ο Δήμος απ' τα κλάματα.
Βγαίνει στα πέντ' αλώνια δίπλα απ'το χωριό.
Βλέπει φωτιά στο σπίτι και στα πρόβατα.
Κι η μάνα του τού λέει και τον παρακαλεί.
Μην κλαις Δήμο μ' το σπίτι και τα πρόβατα
μόν' κλάψε τη γυναίκα , τα δόλια σου παιδιά.[9]

5. Σατιρικά Τραγούδια

Τα σατιρικά τραγούδια ακούγονταν μαζί με άλλα τραγούδια της παρέας σε ειδικές περιπτώσεις, όπως στο ξεφλούδισμα του καλαμποκιού, στα νυχτέρια και τ΄ αλώνια του χωριού κλπ. Τα καλαμπόκια, που μάζευαν στα χωράφια της Βροχολής, τα κουβαλούσαν με τα ζώα και τα σώριαζαν στο αλώνι ή στην αυλή του σπιτιού. Τα σκέπαζαν για την περίπτωση

---

[9] Τα τραγούδια **ιδ΄**, **μ΄**, **μα΄**, και **μβ΄** μου τα είχε στείλει με την εγγονή του Σταθούλα ο αείμνηστος Αθανάσιος Ζάχος, φίλος του πατέρα μου και συγγενής .

βροχής. Το ξεφλούδισμα ήταν ολόκληρη ιεροτελεστία. Καλούσαν με προσωπική επίσκεψη τους χωριανούς για το βράδυ που θα ξεφλούδιζαν. Αυτό είχε τη σημασία του ώστε το ίδιο βράδυ να μην έχει ξεφλούδισμα άλλη οικογένεια. Φρόντιζαν να είναι φεγγαράδα για να γίνεται πιο εύκολα η δουλειά. Το σωριασμένο καλαμπόκι με φτυάρια και τσουγκράνες σκορπίζονταν ένα γύρο. Οι «ξεφλουδιστές», μόλις βράδιαζε, έπαιρναν θέση, εφοδιασμένοι με ξύλινα σουβλιά. Με το σουβλί του καθένας ξεφλούδιζε το καλαμπόκι. Στο κέντρο πετούσε τον καρπό και τα καλαμποκόφλουδα τα έριχνε πίσω του ή πλάι του. Τα αψώμωτα ή γούτσια τα έβαζαν ξεχωριστά για να χρησιμοποιηθούν για τροφή των γουρουνιών. Οι νοικοκυραίοι κερνούσαν τους καλεσμένους και τους πρόσφεραν πίτες και γλυκά. Μετά άρχιζε το αλληλοπείραγμα, το κουτσομπολιό και το τραγούδι. Ήταν η μοναδική ευκαιρία για τα αγόρια και τα κορίτσια να ανταλλάξουν ματιές και να δείξουν τις …φωνητικές τους ικανότητες.

α’ <u>Η σπορά του ρυζιού</u>

Στον άμμο ρύζι έσπερνα κι είπα να μη φυτρώσει
Και τόσο δασοφύτρωσε και θερισμό δεν έχει.
Ρωμαίοι το θερίσανε, Τούρκοι το κουβαλάνε
κι ο βασιλιάς τ’ αλώνισε με τη χρυσή του μούλα.
β΄ Ο γίγαντας
Ψηλόν άντρα που μου ΄δωσες, μανούλα, μανούλα.
Πιστέψτε με, γειτόνοι, ψηλός σαν το ρεβίθι.
Τη στάχτη ανακατώνει και βρίσκει ένα βελόνι.
Στα δίπλατα το έρριξε, στο γύφτο το παaίνει
Να φκιάξει καρφοπέταλα και νια βαριά τσικούρα.
Στη φτέρη πρωτανέβηκε να την κλαροκοπήσει
κι από τη φτέρη έπεσε γίγκε σωρό κομμάτια.
Πήραν οι μύγες τ’ άντερα κι η σφήκα το κεφάλι.

γ΄ Τα ψέματα

Λάτε να πούμε ψέματα πέντε σακιά γιομάτα.
Ποιος είδε τον παπά γαμπρό, το διάκο γκαστρωμένο.
Ποιος είδε τον ηγούμενο τριών μερών λεχώνα.
Ποιος είδε ν’ αλεπού κυρά και το λαγό κοπέλι.
Ποιος είδε το σκαντζόχοιρο να περπατά στην αργατιά
να δει ποιος θέλ’ εργάτες, ξανθές και μαυρομάτες

6. Θάνατος

΄Οταν πέθαινε κάποιος έλεγαν: «Σώθ(η)κε το κ(ου)βάρι τ(ου). Και αν ήταν γέρος: «Τα ΄φαγε τα ψωμιά τ'».

α΄. Προμηνύματα θανάτου-προλήψεις-δεισιδαιμονίες-έθιμα.

Το λάλημα της κότας και το ούρλιασμα του σκύλου τα θεωρούσαν προμηνύματα θανάτου. Αν η κότα γεννούσε αυγό χωρίς κρόκο, ήταν επίσης προμήνυμα θανάτου. Αν πάνω από το σπίτι έκρωζαν δυο κοράκια, κάποιος θα πέθαινε από το ανδρόγυνο. Αν στην επιστροφή από κηδεία γαύγιζαν τα σκυλιά, σύντομα θα πέθαινε και κάποιος άλλος. Αν το λείψανο του νεκρού κρύωνε αμέσως μετά το θάνατο, πίστευαν πως θα πάρει κι άλλον μαζί του. Αν έβγαζαν το φέρετρο από την πόρτα του σπιτιού ανάποδα, θα πέθαινε κι άλλος από το ίδιο σπίτι. Αν κάποιος πέθαινε πριν προφτάσει ο παπάς να τον κοινωνήσει, θεωρούσαν ότι ήταν αμαρτωλός. Τον ετοιμοθάνατο τον γύριζαν να βλέπει προς την ανατολή. Την ώρα που κάποιος ξεψυχούσε θεωρούσαν πως έβλεπε το Χάρο να έρχεται. Αν αργούσε να ξεψυχήσει, ξεκάρφωναν μια κασέλα ή ένα τραπέζι και σχολίαζαν: «Ποιος ξέρει τι αμαρτίες έκαμε και δεν παραδίνει το πνεύμα του».

Μόλις ο ετοιμοθάνατος ξεψυχούσε, του έκλειναν τα μάτια και το στόμα και του σταύρωναν τα χέρια. Επάνω στο νεκρό τοποθετούσαν ένα πιάτο και άναβαν κεριά. Το πιάτο αυτό το έσπαζαν μετά την κηδεία για να τσακιστεί ο Χάρος. Το νεκρό τον έπλεναν με κρασί και τον σαβάνωναν με άσπρο πανί και μετά τον έντυναν. Αν ο νεκρός ήταν αγόρι ή κορίτσι ανύπαντρο, του έβαζαν στεφάνι, βέρα, γαμπριάτικο κουστούμι ή νυφικό ανάλογα. ΄Οσο διάστημα το λείψανο ήταν σπίτι, δεν σκούπιζαν ούτε έστρωναν τραπέζι. Το βράδυ ξενυχτούσαν το νεκρό συγγενείς, φίλοι και γνωστοί. Πρόσεχαν να μην περάσει πάνω από το λείψανο γάτα, γιατί θα βρικολάκιαζε ο νεκρός. Η πόρτα δεν έκλεινε για όσο διάστημα ο νεκρός ήταν στο σπίτι. Πίστευαν πως η ψυχή του νεκρού τριγυρνούσε στο σπίτι μέχρι να ολοκληρωθεί η ταφή. Αλλά και μετά την ταφή, για σαράντα ημέρες, η ψυχή του νεκρού παρέμεινε στη γη, τριγυρνώντας στα μέρη που έζησε και αγάπησε ο νεκρός.

΄Οταν έφευγε το λείψανο από το σπίτι, έσπαγαν το πιάτο, σάρωναν το σπίτι και άδειαζαν το νερό από τις βαρέλες. Το πρόσωπο του νεκρού, κατά την έξοδο από το σπίτι, δεν το άφηναν ακάλυπτο. Στους δρόμους από όπου θα περνούσε το λείψανο, έκλειναν οι πόρτες και τα παράθυρα των σπιτιών για να κλείσουν το Χάρο απ' έξω. Στην εκκλησία μοίραζαν ψυχοκέρια. Οι νιόπαντροι δεν τα άναβαν. Φεύγοντας από την εκκλησία για το νεκροταφείο, ο παπάς δεν έπρεπε να κοιτάζει πίσω του και από το νεκροταφείο έπρεπε να φύγει τελευταίος. Αν το λείψανο κατά την εκφορά του βρεχόταν, θα έβρεχε σαράντα μέρες. Μετά την κηδεία, στο σπίτι του νεκρού έκαναν αγιασμό. ΄Οσοι επέστρεφαν από κηδεία πλένονταν και έρριχναν νερό πίσω από την πλάτη τους και οι νοικοκυρές έπαιρναν φρέσκο νερό. Οι άνδρες, που έχαναν κάποιο στενό συγγενικό του πρόσωπο, δεν ξυρίζονταν για σαράντα μέρες. Στην είσοδο του σπιτιού του νεκρού κρεμούσαν μαύρο πανί με τα αρχικά του.

β΄.-Μνημόσυνα

Τα μνημόσυνα γινόταν στις τρεις, στις εννιά , στις σαράντα, στους τρεις μήνες, στο χρόνο και στα τρία χρόνια από το θάνατο. Στα μνημόσυνα έκαναν την απλάδα, μοίραζαν ψυχοκέρια, κόλλυβα, ψυχούδια, γλυκά και διάφορα φαγητά.

γ΄.-Μοιρολόγια.

Σε θάνατο παιδιού:

΄Ολ' οι καημοί καημίζονται κι όλ' οι καημοί βαστιούνται.
Σαν του παιδιού, σαν τ' αδερφιού άλλος καημός δεν είναι.
Είναι μαχαίρι δίκοπο, χατζάρι τροχισμένο.
Να περπατώ, γιε μ', με πονεί, να στέκομαι με σφάζει.
Για δες καιρό που διάλεξε ο Χάρος να σε πάρει.
Τώρα π' ανθίζουν τα κλαριά και βγάζει η γης χορτάρι.

Θέλετε δέντρα ανθίσετε, θέλετε μαραθείτε.
Στον ήσκιο σας δεν κάθομαι μήτε και στη δροσιά σας
γιατί θα πάω στη λησμονιά που λησμονιέται ο κόσμος,
που λησμονούν οι μάνες τα παιδιά κι οι αδερφοί τ' αδέρφια.

B. Κοινωνικός βίος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Φωτ.16. Ο παπα-Γιωργάκης (Γεώργιος Κλεφτογιώργος) με τον ηγούμενο του μοναστηριού της Τατάρνας Στέφανο Παπαδημητρίου

1. Έθιμα του λαϊκού εορτολογίου.

α΄.-Εισόδια της Θεοτόκου

Σε όλα τα σπίτια αυτή την ημέρα βράζουν τα «πολυσπόρια» κι ένα πιάτο το πάνε στην εκκλησία να το υψώσουν για να προκόψουν τα σπαρτά τους. Τα πολυσπόρια λέγονταν έτσι γιατί μαγείρευαν πολλούς σπόρους μαζί (σιτάρι, καλαμπόκι, φασόλια, φακές κ.ά.)

β΄.-Τα Χριστούγεννα

Παραμονή των Χριστουγέννων έκαναν το Χριστόψωμα. Του έκαναν ένα σταυρό στη μέση και το κεντούσαν με τη σφράση που έφτιαχναν τις λειτουργιές. Με μια κούπα βελανιδιού κεντούσαν στο χριστόψωμα και τ' αρνοκάτσικα. Για το τσοπάνο έκαναν ξεχωριστό χριστόψωμα. Επίσης την παραμονή έσφαζαν και τα γουρούνια και τα κρεμούσαν στο κατώι. Έμπηχναν κι ένα πιρούνι για να μην τα μολύνουν οι καλικανζαραίοι. Τα παιδιά έλεγαν τα κάλαντα και τα φίλευαν αυγά, γλυκά, ξηρούς καρπούς και χρήματα. Τους καλικαντζαραίους τους έλεγαν «παγανά». Τα παγανά έκαναν την εμφάνισή τους από την παραμονή των Χριστουγέννων μέχρι την παραμονή των Φώτων. Έψαχναν να βρουν το Χριστό και έκαναν διάφορες σκανταλιές. Κυκλοφορούσαν το βράδυ. Για να προφυλαχτούν από τα παγανά δε λούζονταν το βράδυ και τα παιδιά δεν έβγαιναν έξω, μόλις έπεφτε το σκοτάδι. Αν κάποιος, που είχε λουσθεί, αναγκαζόταν να βγει έξω, έρριχνε στο κεφάλι του λίγο αλάτι. Τα παγανά όμως έμπαιναν και μέσα στο σπίτι. Έμπαιναν από το φεγγίτη και «λόβιαζαν» τα κρέατα και τους ανθρώπους. Γι' αυτό δεν άφηναν αγγειό με νερό ή φαγητό ξεκούπωτο επειδή θα τα κατουρούσαν τα παγανά. Με τα παγανά έσπερναν τα κουκιά, γιατί πίστευαν πως δεν θα τα χαλάσει η παγωνιά. Το βράδυ της παραμονής των Χριστουγέννων πάντρευαν και τη φωτιά, τοποθετώντας δυο μεγάλα κούτσουρα στη γωνιά. Την παγανόσταχτη (τη στάχτη δηλαδή από την παραμονή των Χριστουγέννων ως την παραμονή των Φώτων) δεν την πετούσαν αλλά τη μάζευαν για να τη ρίξουν στα σπαρτά. Τη θεωρούσαν φάρμακο για τη μελίγκρα, την ψείρα κ.α.

Την ημέρα των Χριστουγέννων δέχονταν επισκέψεις και στα παιδιά έδιναν κουλούρες. Ξεχωριστή ήταν η κουλούρα για τα τους αναδεκτούς και τις αναδεκτές. Σημασία έδιναν και στο ποιος θα έκανε ποδαρικό. Φρόντιζαν έτσι να πρωτομπεί στο σπίτι κορίτσι για να γεννούν θηλυκά τα γιδοπρόβατα. Έβαζαν κι ένα χλωρό ρείκι στη φωτιά και καθώς έσκαγε, πετώντας σπίθες, έλεγαν: «Αρνιά, κατσίκια, μοσχάρια, νυφάδες και γαμπροί».

γ΄.-Παραμονή κι ανήμερα της Πρωτοχρονιάς

Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς τα παιδιά έλεγαν τα κάλαντα:
¨Αη Βασίλης έρχεται, Γενάρης ξημερώνει.
Βασίλη, πόθεν έρχεσαι και πόθεν κατεβαίνεις;
Από τη μάνα μ' έρχομαι και στο σχολειό πηγαίνω.
Βασίλη, ξέρεις γράμματα; Πες μας την αλφαβήτα.
Στην πατερίτσα ακούμπησε να πει την αλφαβήτα
κι η πατερίτσα ήταν ξερή κι απόλυσε βλαστάρι.
Βλαστάρι χρυσοβλάσταρο, χρυσοκομποδιασμένο,
που το κομπόδιασ' ο Χριστός με το δεξί του χέρι.

Την ημέρα της Πρωτοχρονιάς όλοι φρόντιζαν να φορούν κάτι καινούριο για να πάει καλά η χρονιά. Αν την Πρωτοχρονιά έκανε ωραία λιακάδα έλεγαν πως «η αρκούδα λιάζει τ' αρκουδόπουλά της και θα βρέχει σαράντα μερόνυχτα».Την Πρωτοχρονιά έκαναν «μπουκ(ου)βάλα» και μέσα έβαζαν, όπως αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ένα φύλλο από πουρνάρι, ένα φύλλο από φελίκι, ένα άχυρο κι ένα νόμισμα και ανάλογα τι θα τύχαινε στο κάθε παιδί, θα έβλεπε ποιο επάγγελμα θα του ΄τρεχε.

δ΄.-Θεοφάνεια

Την παραμονή των Φώτων περνούσε ο παπάς από όλα τα σπίτια του χωριού για τον αγιασμό. Αν είχε χιονίσει, τα παιδιά έφτιαχναν τα παγανά (μικρούς χιονάνθρωπους) και, όταν αντίκριζαν τον παπά με το σταυρό, τα γκρέμιζαν και τραγουδούσαν:

Φεύγεστε να φύγουμε κι έρχεται ο ζουρλόπαπας με τη ζουρλορίγανη

και τη ζουρλοπαπαδιά.

Ο παπάς, μπαίνοντας στο σπίτι, ράντιζε με αγιασμό όλα τα δωμάτια και τους ανθρώπους και τους έδινε να ασπασθούν το σταυρό. Είχε μαζί του κι ένα παιδάκι, που κρατούσε το δοχείο με τον αγιασμό. Οι νοικοκυραίοι έδιναν φιλοδώρημα στον ιερέα. Αυτή τη συνήθεια σατίριζε το παρακάτω τραγουδάκι.

Εν Ιορδάνη ψάρια στο τηγάνι.
Ούρδι, λουκανίκα, βάλτα στη μανίκα.
Εν Ιορδάνη πού ΄ναι η μάνα σου, βρε Γιάννη;
Πάει στη λίμνη να λευκάνει.
Ω, την καταραμένη, ας είν' καλά
και πάντα του Σταυρού να πλένει.
Η μάνα μου, παππούλη μου,
κάτω απ' το μαξιλαράκι
έχει ένα φραγκάκι.
Ω, την ευλογημένη, ας είν' καλά
και πάντα του Σταυρού να πλένει.

Πίστευαν πως την παραμονή των Φώτων, τα μεσάνυχτα, άνοιγε ο ουρανός. Την ημέρα των Φώτων όλες οι οικογένειες έστελναν στην εκκλησία ένα μπουκάλι νερό με ένα κλωνάρι ελιάς, λίγο αλάτι και ρόκες καλαμποκιού. ΄Ολα τα έβαζαν κάτω από το τραπέζι που ο ιερέας έκανε το μεγάλο αγιασμό. Με το αγίασμα αυτό ράντιζαν τα σπίτια τους, τα ζώα τους και τα σπαρτά τους. Αν τη μέρα αυτή έβρεχε, δεν τα ράντιζαν γιατί «τ' άγιασε ο Θεός», όπως έλεγαν. Το μεγαλαγίασμα το φύλαγαν για ένα χρόνο και μ' αυτό ράντιζαν τα άρρωστα ζώα τους και διάφορα σκεύη για να τα ξελοβιάσουν.

ε΄. Υπαπαντή

Την ημέρα της Υπαπαντής έψαχναν τη στάχτη και αν έβρισκαν «κορδομπούλια», θα πήγαιναν καλά τα ζώα τους και θα είχαν «μπιρικέτια». Μ' άλλα λόγια θα ήταν πλούσια η χρονιά. Κατά τον ίδιο τρόπο εξέταζαν και τον ουρανό. Αν ήταν καθαρός, η χρονιά θα ήταν καλή.

στ΄. Απόκριες

Τις απόκριες έφτιαχναν πίτες διάφορες και έδιναν και στους γειτόνους. Διασκέδαζαν με τους μασκαράδες. Οι νέοι του χωριού ντύνονταν μασκαράδες. ΄Αλλοι πεζοί κι άλλοι πάνω σε άλογα και γαϊδούρια σχημάτιζαν το συμπεθερικό. Ο γαμπρός, η νύφη, ο νουνός, ο παπάς και όλοι οι συμπεθέροι γύριζαν όλο το χωριό από σπίτι σε σπίτι. Τη νύφη αναλάμβαναν να την προστατεύσουν οι αραπάδες. Οι αραπάδες κυνηγούσαν ανελέητα, όποιον τολμούσε να πλησιάσει τη νύφη για να την πειράξει ή και να την …. τσιμπήσει. ΄Οπλο τους ένα τσουράπι γεμάτο στάχτη και τα γανωμένα χέρια τους. Αλίμονο σε όποιον έβαζαν στο μάτι ή όποιον τολμούσε να πειράξει τη νύφη ή τους συμπεθέρους. Γινόταν αγνώριστος. Το κάθε σπίτι ήταν ανοιχτό στους μασκαράδες και τους υποδέχονταν με γέλια και πειράγματα, προσπαθώντας να αναγνωρίσουν ποιος κρύβονταν πίσω από κάθε μασκαρεμένο πρόσωπο. Τους φίλευαν γλυκό, ποτό και πίτα. Οι μασκαράδες ανταπέδιδαν τα πειράγματα και τραγουδούσαν διάφορα τραγούδια, όπως το παρακάτω:

Σ' αυτό το σπίτι που ΄ρθαμε πέτρα να μη ραγίσει
Κι ο νοικοκύρης του σπιτιού χρόνια πολλά να ζήσει.
Να ζήσει χρόνους εκατό κι εξάμηνα διακόσια.
Να κάνει γιους μαλάματα και γιους μαργαριτάρια.

Το βράδυ με το θάμπωμα, μόλις απότρωγαν, έβγαιναν έξω από το σπίτι και φωνάζοντας: «Ορέ ……τάδε καλώς να σ' εύρω και του χρόνου» κι έριχναν μια τουφεκιά. Ο γείτονας απαντούσε κατά τον ίδιο τρόπο.
Την Καθαρή Δευτέρα τα κορίτσια δεν έτρωγαν τίποτε όλη μέρα. Το βράδυ έκοβαν τρεις «δαγκασιές» από τρεις «πάντες» μιας αρμυροκούλουρας και την υπόλοιπη την τοποθετούσαν κάτω από το προσκέφαλό τους. ΄Οποιον έβλεπαν στο όνειρό τους να τους δίνει νερό, αυτόν και θα έπαιρναν για άντρα τους.

ζ΄.-Γιορτές πριν το Πάσχα

1. Σάββατο του Λαζάρου.

Το πρωί του Λαζάρου τα παιδιά έλεγαν τα κάλαντα σε όλα τα σπίτια του χωριού.

Σήμερον έρχεται ο Χριστός, ο επουράνιος Θεός.
Εν τη πόλει Βιθυνία Μάρθα κλαίει και Μαρία
Λάζαρον τον αδελφό τους το γλυκόν και γκαρδιακόν τους.
Τρεις ημέρες τον θρηνούσαν και τον εμοιρολογούσαν.
Την ημέρα την τετάρτη κίνησ' ο Χριστός για να ΄ρθει.
Τότε βγήκε κι η Μαρία έξω από τη Βιθυνία.
Κι εμπρός γονατιστή και τους πόδας του φιλεί.
Αν εδώ ήσουν, Χριστέ μου, δε θα απόθνησκ' ο αδερφός μου.
Μα και τώρα εγώ πιστεύω και καλότατα ηξεύρω
ότι δύνασαι, αν θελήσεις, και νεκρούς να αναστήσεις.
Τότε ο Χριστός δακρύζει και τον ΄Αδη φοβερίζει.
΄Εβγα έξω, Λάζαρέ μου, φίλε μου κι αγαπητέ μου.
Πες μας, Λάζαρε, τι είδες εις τον ΄Αδη που επήγες.
Είδα φόβους είδα τρόμους είδα βάσανα και πόνους.
Δώστε μου λίγο νεράκι να ξεπλύνω το φαρμάκι
το φαρμάκι των χειλέων και μη με ρωτάτε πλέον.

Το Σάββατο του Λαζάρου δεν λούζονταν, γιατί θα έτρεμαν όπως ο Λάζαρος, όταν βγήκε από το μνήμα.

2. **Κυριακή των Βαΐων.**

Τα βά(γ)ια (κλαδιά δάφνης) τα έφερναν στην εκκλησία από την παραμονή οι νιόνυφες της χρονιάς. Τα κουβαλούσαν στο κεφάλι δεμένα με κόκκινο μαντήλι. Ξεχώριζαν κι ένα κλαδί για να τους το προσφέρει ο παπάς την Κυριακή στην εκκλησία. Τα βάια, που έπαιρναν από την εκκλησία, δεν τα πετούσαν αλλά τα έβαζαν στο εικόνισμα του σπιτιού και τα έκαιγαν στη φωτιά την επόμενη χρονιά την ημέρα των Βαΐων.

Τα παιδιά την ημέρα αυτή τραγουδούσαν:

Βάγια βάγια των Βαγιώ ως την άλλη Κυριακή
για το κόκκινο τ΄αυγό, με την τσότρα το κρασί
και με το ψητό τ' αρνί.

3. **Μεγάλη Πέμπτη.**

Στις δύο το απόγευμα, όταν χτυπούσε η καμπάνα, πήγαιναν όλοι στην εκκλησία. Έφτιαχναν «ψυχούδια», πίτες, κουκιά και φασόλια και τα μοίραζαν για να συχωρεθούν οι ψυχές των αποθαμένων. Την Μ. Πέμπτη έβαφαν και τα αυγά με κόκκινη μπογιά. Το κόκκινο χρώμα συμβόλιζε το αίμα του σταυρωμένου Χριστού. Ένα από τα αυγά το τοποθετούσαν στο εικονοστάσι τους. Οι περισσότεροι, αν όχι όλοι, κοινωνούσαν γιατί θεωρούσαν τη «μεγαλοπεφτίσια» κοινωνία ως την καλύτερη για την υγεία τους και για τη συγχώρεση των αμαρτιών τους.

4. **Μεγάλη Παρασκευή.**

Το μεσημέρι της Μ. Παρασκευής στόλιζαν τον επιτάφιο. Τα παιδιά έφερναν αγριολούλουδα και τα κορίτσια του χωριού αναλάμβαναν το στόλισμα. ΄Οταν ο ιερέας έστρωνε τον επιτάφιο, τα μικρά παιδιά περνούσαν κάτω από τον επιτάφιο σταυρωτά για να μην αρρωσταίνουν και οι γέροντες να μην τους πονεί η μέση τους.

Την Μεγάλη Παρασκευή δεν έστρωναν τραπέζι, έπιναν λίγο ξύδι και οι γριές μοιρολογούσαν. Το φαγητό ήταν αλάδωτο και συνήθως ξηρά τροφή, που την έτρωγαν στο πόδι. Το βράδυ, οι γέροντες και οι γριές του χωριού, ξενυχτούσαν τον επιτάφιο μέχρι τις δύο τα μεσάνυχτα, που θα άρχιζε η περιφορά. Τη Μ. Παρασκευή τα παιδιά έλεγαν και τα κάλαντα της ημέρας σε τόνο λυπητερό.

Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα.
Σήμερα όλοι θλίβονται και τα βουνά λυπούνται.
Σήμερα βάλανε βουλή οι άνομοι Οβραίοι,
οι άνομοι και τα σκυλιά κι οι τρισκαταραμένοι,
για να σταυρώσουν το Χριστό, των πάντων Βασιλέα.
Κι ο κύριος ηθέλησε να μπει σε περιβόλι,
να λάβει Δείπνο Μυστικό να τον συλλάβουν όλοι.
Σα κλέφτη τον επιάσανε και στο χαλκιά τον πάνε.

Χαλκιά, χαλκιά, φκιάξε καρφιά, φκιάξε τρία περόνια

κι εκείνος ο παράνομος βαρεί και φκιάνει πέντε.
Βάλτε τα δυο στα χέρια του και τ' άλλα δυο στα πόδια.
Το τρίτο το φαρμακερό βάλτε το στην καρδιά του.
Η Παναγιά σαν τ' άκουσε έπεσε και λιγώθη.
Σταμνί νερό της ρίξανε, τρία κανάτια μόσκο
για να της έρθει ο λογισμός, για να της έρθ' ο νους της.

Και σαν της ήρθ' ο λογισμός και σαν της ήρθ' ο νους της,

ζητά μαχαίρι να σφαγεί, φωτιά να πάει να πέσει.

Ζητά γκρεμό να γκρεμιστεί για το μονογενή της.

Ζητά αργυροψάλιδο να κόψει τα μαλλιά της.
Μαρία η Μαγδαληνή κι η μάνα του Λαζάρου
κι η αδερφή του Ιακώβ κι οι τέσσερις αντάμα,
επήραν το στρατί στρατί, στρατί το μονοπάτι.
Φτάνουν στην πόρτα του ληστή, στην πόρτα του Πιλάτου.
Άνοιξε πόρτα του ληστή και πόρτα του Πιλάτου;
Κι η πόρτα από το φόβο της ανοίγει μοναχή της.
Κοιτάν δεξιά κοιτάν ζερβά κανένα δε γνωρίζουν.
Κοιτάν και δεξιότερα βλέπουν τον Αη Γιάννη.
Αφέντη Αγιάννη Πρόδρομε και βαφτιστή του γιου μου,
μην είδες τον υγιόκα μου και σε διδάσκαλό σου;
Δεν έχω στόμα να σου πω, λαλιά να σου μιλήσω.
Δεν έχω χέρι πάλαμο για να σου τονε δείξω.
Βλέπεις εκείνο το γυμνό, τον παραπονεμένο;
Φοράει χλαμύδα κόκκινη στο αίμα βουτηγμένη,
όπου φοράει στην κεφαλή ακάνθινο στεφάνι.
Εκείνος είν' ο γιόκας σου κι εμέ διδάσκαλός μου.

Το βράδυ γινόταν η περιφορά του επιταφίου και στην τρίτη στροφή ο παπάς διάβαζε τα «ψυχοχάρτια» όλων των οικογενειών του χωριού και κάθε νοικοκύρης, που άκουγε το όνομά του, έριχνε χρήματα στο δίσκο του παπά. Μετά το τέλος της περιφοράς, ο επιτάφιος επέστρεφε στο ναό. Η πόρτα ήταν κλειστή και ο ψάλτης έλεγε: «΄Αρατε πύλας και εισελεύσεται ο βασιλεύς της δόξης». Κάποιος από μέσα από την εκκλησία απαντούσε: «Και τις εστίν ούτος ο Βασιλεύς της δόξης». Δίνονταν η εξήγηση: «Κύριος Κραταιός και Δυνατός, Κύριος των Δυνάμεων. Αυτός εστίν ο Βασιλεύς της δόξης» και τότε η πόρτα άνοιγε. Ο επιτάφιος σηκωνόταν ψηλά και όλο το εκκλησίασμα περνούσε κάτω από τον επιτάφιο. Μετά το τέλος της λειτουργίας, ο ιερέας μοίραζε στους πιστούς τα άνθη του επιταφίου. Με τα άνθη αυτά κάπνιζαν τα παιδιά που «αβασκαίνονταν» ή «θερμαίνονταν».

5. Μεγάλο Σάββατο.

Το Μ.Σάββατο έκαναν κανονικά τις δουλειές τους και κυρίως προετοιμάζονταν για την επόμενη ημέρα. ΄Εφερναν το αρνί στο σπίτι, έκοβαν ξύλα για το ψήσιμο και ό,τι άλλο θεωρούσαν απαραίτητο για το Πάσχα.

6. Το βράδυ της Αναστάσεως.

Η καμπάνα για τη λειτουργία της Αναστάσεως χτυπούσε στις τρεις μετά τα μεσάνυχτα του Σαββάτου. ΄Ολοι οι χωριανοί, μικροί και μεγάλοι, έδιναν το παρόν τη νύχτα της Ανάστασης. Μόνο οι άρρωστοι, οι λεχώνες και οι πολύ γέροντες απουσίαζαν. Η εκκλησία ήταν ασφυκτικά γεμάτη. Η Ανάσταση, αν ο καιρός ήταν καλός, έβγαινε στο προαύλιο της εκκλησίας. Με το «Χριστός Ανέστη» άρχιζε το τουφεκίδι. ΄Ολοι μετά ασπάζονταν την εικόνα της Αναστάσεως. Τα παλιότερα χρόνια οι άντρες ασπάζονταν και τον παπά, ενώ οι γυναίκες άφηναν κόκκινα αυγά στο δίσκο του. Τη λαμπάδα της Αναστάσεως την έφερναν αναμμένη στο σπίτι. Με το άγιο φως έκαναν ένα σταυρό στην είσοδο του σπιτιού, άναβαν το καντήλι στο εικονοστάσι και φώτιζαν όσους δεν είχαν πάει στην εκκλησία. Το λαμπροκέρι το χρησιμοποιούσαν για φάρμακο κυρίως στα γάλατα. Αν τα γάλατα χαλούσαν, έσταζαν μερικές σταγόνες από το λαμπροκέρι μέσα στο γάλα κι έτσι το προστάτευαν.

η΄. Η ημέρα του Πάσχα.

Την Κυριακή το πρωί έσφαζαν το αρνί, το σούβλιζαν, άναβαν τη φωτιά και το έψηναν στην αυλή του σπιτιού. Τσούγκριζαν κόκκινα αυγά και τα τσόφλια τα κολλούσαν στην εξώθυρα για να φανεί ότι πέρασε η Λαμπρή από το σπιτικό τους. ΄Οταν τέλειωνε το ψήσιμο, κάθονταν όλη η οικογένεια στο τραπέζι κι ο αρχηγός έκοβε το κρέας και εύχονταν:«Χρόνια πολλά και του χρόνου». Οι γεροντότεροι εξηγούσαν και την πλάτη του ψημένου αρνιού. Κοίταζαν για διάφορα σημάδια και μάντευαν αν κάποιος θα πεθάνει ή αν θα γίνει πόλεμος κ.λπ. Τη δεύτερη ημέρα του Πάσχα όλοι οι χωριανοί μαζεύονταν στο προαύλιο της εκκλησίας και έστηναν χορό μέχρι το θάμπωμα.

θ΄. Του Αγίου Γεωργίου

Ο ΄Αγιος Γεώργιος ήταν ο πολιούχος του χωριού. Κάθε 23 Απριλίου ή τη Δευτέρα του Πάσχα, αν το Πάσχα έπεφτε μετά την 23η Απριλίου, γινόταν πανηγύρι. Το πανηγύρι γινόταν στο εξωκκλήσι του Αγίου Γεωργίου, στην Μουτσιάρα. Είναι από τα πανηγύρια που έχουν μείνει βαθιά χαραγμένα στη μνήμη μου και πιστεύω πολλών χωριανών της ηλικίας μου και μεγαλύτερων. Ήταν τα χρόνια που το χωριό έσφυζε από ζωή. Δεν υπήρχε κάτοικος του χωριού, μικρός ή μεγάλος, που να απουσίαζε απ' αυτή τη γιορτή. Μόνο οι βαριά άρρωστοι και κατάκοιτοι δεν παραβρίσκονταν σ' αυτό το λαϊκό πανηγύρι. Από μέρες γινόταν οι προετοιμασίες. Υπήρχε παντού μια διάχυτη γλυκιά προσμονή.

Ανήμερα της γιορτής ξυπνούσε όλο το χωριό και κατηφόριζε προς το εξωκκλήσι. Μια ατέλειωτη ουρά από ανθρώπους και υποζύγια παντός είδους ξεχύνονταν στο δρόμο προς τη Μουτσιάρα. Ακόμα και τα σκυλιά ακολουθούσαν την πομπή. Για τα παιδιά ήταν η μεγαλύτερη χαρά και η διαδρομή παιχνίδι.

Φωτ. 17 Διακρίνονται: Ο παπα –Γιώργης, ο δάσκαλος και ψάλτης Χριστόφορος Παπαϊωάννου,ο Βασίλης Ζάχος, ο Σπύρος και ο Θανάσης Καλοσπύρος, ο Ηλίας Τριάντης, ο ΄Αγγελος Κλεφτοσπύρος, ο Ηλίας Τσεκούρας, ο Πάνος Ντούλιας και άλλοι χωριανοί.

Η μικρή εκκλησία ήταν από νωρίς κατάμεστη μέσα και έξω. Οι πιστοί με κατάνυξη παρακολουθούσαν τη λειτουργία και ασπάζονταν την εικόνα του Αγίου μετά τη λιτανεία της στον περίβολο του ναού.

(Φωτ. 18. Στο εξωκκλήσι τ' Αϊ-Γιώργη με τον παπα-Γιωργάκη, τον Πέτρο Κλεφτογιώργο, τους Αλέκο και Θανάση Καλοσπύρο, τον Ηλία Τριάντη, το Βαγγέλη Ντούλια, τους μόνιμους ψάλτες Χριστοφορο Παπαίωάννου και Αθανάσιο Κοντοκώστα, τον Αλέκο Παπαϊωάννου καθώς και άλλους χωριανούς.)

Μετά τη θεία λειτουργία άρχιζε το γλέντι. Στο χώρο υπήρχαν οργανοπαίχτες και ένα μικρό καφενείο, που προσέφερε κρασί, ούζο, λουκούμια και καφέδες.

Ο χορός άρχιζε με τους «επισήμους» του χωριού, τον παπά, το δάσκαλο και συνεχίζονταν με μέλη οικογενειών κα συγγενών, φροντίζοντας να χορέψουν όλοι, γυναίκες και άνδρες. Κανένας δεν έμενε «αχόρευτος». Ήταν παράδοση αυτό, ανεξάρτητα, αν κάποιος είχε λεφτά ή όχι. Φυσικά δεν έλειπαν οι μικροπαρεξηγήσεις, κυρίως όμως λόγω της υπερβολικής οινοποσίας ή……. ουζοποσίας.

Το μεσημέρι στρώνονταν κουβέρτες και μισάλια στο χορτάρι και οι παρέες τακτοποιούνταν κατά οικογένειες συγγενών και φίλων. Οι οικογένειες, που έμεναν κοντά στο εξωκκλήσι και στη γύρω περιοχή, αναλάμβαναν και το μεγαλύτερο μέρος της φιλοξενίας των χωριανών και των επισκεπτών προσκυνητών από διπλανά χωριά. Κανένας δεν έμενε έξω από το τραπέζι. Τα ψητά μοιράζονταν σε όλα τα τραπέζια και όλοι γεύονταν από τα γλυκά των εορταζόντων (κουραμπιέδες, ραβανί, μπακλαβά) καθώς και όσα οι νοικοκυρές είχαν ετοιμάσει ειδικά γι' αυτή τη γιορτή (κυρίως σε πίτες, τυριά και γιαούρτια). Το φαγοπότι άρχιζε με την ευλογία του παπά. ΄Οταν τελείωνε το φαγητό, ο παπάς ευλογούσε και πάλι και άρχιζαν τα τραγούδια της τάβλας με πρώτο το γνωστό: «Σε τούτη τάβλα πού ΄μαστε». Τα τραγούδια τραγουδούσαν άνδρες και γυναίκες με τη σειρά. Δηλαδή άρχιζαν οι άνδρες με τον πρώτο στίχο του τραγουδιού και αμέσως μετά ακολουθούσαν οι γυναίκες. Ακούγονταν έτσι το τραγούδι σε εναλλαγή διπλής χορωδίας, ανδρικής και γυναικείας.

Μετά το τέλος του μεσημεριανού φαγητού, συνεχίζονταν το γλέντι. Για τους πιο ζωηρούς και πιο μερακλήδες το γλέντι συνεχίζονταν μέχρι αργά το βράδυ, όσο επέτρεπε το….φεγγάρι ή το φως από τις λάμπες ασετυλίνης, που διέθετε ο μαγαζάτορας του πανηγυριού.

Πολύ αργότερα στο τέλος της δεκαετίας του 40, άρχισε να γίνεται στο χωριό και πανηγύρι στις 15 Αυγούστου. Το πανηγύρι γινόταν στη βρύση, έξω από την ερειπωμένη από το 1917 εκκλησία της Παναγίας της κοιμήσεως της Θεοτόκου.

(Φωτ.19. Στο πανηγύρι της Παναγίας με τον παπα-Σαγρή και τους: Χριστ.Παπαϊωάννου, Γαβρίλη και Αλκιβιάδη Μουλαρογιώργο, Θανάση Κλεφτοσπύρο, Ελένη Μαντζανά - Τσεκούρα, Ανδρέα Μουλαρογιώργο (Αντριγούλα), Ανδρέα Κοντοκώστα και άλλους χωριανούς).

ι΄. Του Αγίου Μάρκου

Του Αγίου Μάρκου δεν «αγκύλωναν» με το βελόνι και δεν έκοβαν με το ψαλίδι για να μην «φιδιάζονται» τα γιδοπρόβατά τους και τα άλλα ζώα. Αν κατά την ημέρα του Αγίου Μάρκου μπουμπούνιζε, τα φίδια θα χάνονταν.

ια΄. Πρωτομαγιά

Την παραμονή της Πρωτομαγιάς τα παιδιά χτυπούσαν ταψιά, γυρίζοντας στους δρόμους του χωριού, για να διώξουν τα φίδια και τραγουδούσαν:

Σαράντα φίδια φεύγετε κι οχιές αναμεράτε.

Τάιζαν τα παιδιά και τα ζώα φιδόχορτο (που προηγουμένως το είχαν λειτουργήσει στην εκκλησία). Δεν έπιαναν βελόνι ή ψαλίδι και δε δάνειζαν τίποτε γιατί το θεωρούσαν κακό για τα κοπάδια τους. Την ημέρα αυτή μάζευαν χαμομήλι για γιατρικό και το νυχάκι για το βούτυρο. Στο κεφάλι τους έδεναν αγράμπελη για να μην υποφέρουν από πονοκεφάλους. Πρωί πρωί έπιαναν το Μάη και λούζονταν με δροσιά μαγιάτικη. Στις πόρτες κρεμούσαν λουλουδένια στεφάνια και οι κοπέλες συναγωνίζονταν ποια θα σηκωθεί «μπροστύτερα» να βγάλει τα προικιά της με τη δροσιά για να μην φνικώνονται (να μην προσβάλλονται από το σκώρο). Σκότωναν τις οχιές και το κεφάλι το μάζευαν γιατί το θεωρούσαν αντίδοτο για τα μάγια. Το πρωί της Πρωτομαγιάς φρόντιζαν να βάλουν κάτι στο στόμα τους, πριν βγει ο ήλιος, κι αυτό για να μην τους ξεγελάσει ο κούκος κι αρρωστήσουν.

ιβ΄. Της Αναλήψεως

Την ημέρα της αναλήψεως έφτιαχναν πίτες (χλωρόπιτες, γαλατόπιτες) και τις μοίραζαν στην εκκλησία. Δεν ζύμωναν, δεν «μάλαζαν» μαλλιά γιατί μούχλιαζε το ψωμί, μοίραζαν το μαξούλι της ημέρας στους γείτονες και στους φτωχούς και, αν περίσσευε, το έχυναν. Τη μέρα αυτή πήγαιναν για μπάνιο για να μην αρρωσταίνουν ή για να θεραπευτούν από κάποια πάθηση.

1. Παιδικά παιχνίδια

Οι αγροτικές δουλειές και άλλες ανάγκες της οικογένειες δεν άφηναν και πολλά περιθώρια στα παιδιά ν' ασχοληθούν με το παιχνίδι. Παρ' όλα αυτά πάντα εμφανίζονταν ευκαιρίες και τα παιδιά δεν τις έχαναν. Η μεγαλύτερη ευκαιρία για παιχνίδι ήταν το διάστημα μεταξύ πρωινού και απογευματινού σχολείου, τα διαλείμματα, οι Κυριακές και οι μεγάλες γιορτές.

Κάθε παιχνίδι είχε τους δικούς του κανόνες και περιορισμούς, που έπρεπε όλοι να τηρούν με σχολαστική ευλάβεια. Όσοι παραβίαζαν ή δε σέβονταν αυτούς τους κανόνες ή έκαναν παρασπονδίες και μικροπονηριές ήταν οι ζαβολιάρηδες της παρέας και συνήθως τους απέφευγαν.

Υπήρχαν και διάφορα «μαντολόγια», πρόχειρα ποιηματάκια που τα έλεγαν για να τους βοηθήσει η τύχη να χάσει ο αντίπαλος. Π.χ. Ήρθε μια γριά απ' την Πόλη κι έφερε το «χάσει χάσει», Παναγίτσα μου να χάσει. Ακόμα έδεναν……το σατανά, όταν έχαναν κάποιο τόπι ή παιχνίδι και δε μπορούσαν να το βρούν.

α. Ο σκλάβος ή τα σκλαβάκια

Στο παιχνίδι συμμετείχαν οχτώ με δέκα παιδιά ή και περισσότερα. Τα παιδιά χωρίζονταν σε δύο ισάριθμες ομάδες. Ο αρχηγός κάθε ομάδας, η μάνα, διάλεγε τους συμπαίχτες της. Ποιος θα διάλεγε πρώτος, αποφασίζονταν στην αρχή του παιχνιδιού. Έπαιρναν μια μικρή επίπεδη πέτρα και έφτυναν από τη μια μεριά της. Κάθε μάνα έκανε την επιλογή για ποια πλευρά της πέτρας προτιμούσε. Την έρριχναν ψηλά και η μάνα που κέρδιζε έκανε και την πρώτη επιλογή.

Το μέρος που παίζονταν το παιχνίδι έπρεπε να είναι μια ανοιχτή λάκα. Οι δυο ομάδες έπαιρναν θέση η μια απέναντι στην άλλη, αφήνοντας μεταξύ τους μια ικανή απόσταση 40-60 μέτρα τουλάχιστον. Η κάθε ομάδα χάραζε μια ευθεία γραμμή στο χώμα και σ' αυτή τοποθετούσαν πέτρες, τα αμόλια, ένα αμόλι για κάθε παίχτη.

Ένας παίχτης έκανε την αρχή και έτρεχε προς την απέναντι ομάδα, προκαλώντας να τον κυνηγήσουν. Έκανε, όπως έλεγαν, γιουρούσι. Από την αντίπαλη ομάδα κάποιος έτρεχε να τον σκλαβώσει, προσπαθώντας να τον ακουμπήσει με το χέρι του. Αν το κατόρθωνε, τον έκανε σκλάβο και τον έπαιρνε μαζί του. Ο σκλάβος έπαιρνε θέση μπροστά από την αντίπαλη ομάδα και τέντωνε το χέρι του προς τη δική του ομάδα, προσκαλώντας την να τον ελευθερώσει. Γίνονταν απανωτά γιουρούσια για την απελευθέρωσή του άλλοτε με επιτυχία και άλλοτε χωρίς. Αρκετές φορές ο αριθμός των σκλάβων μεγάλωνε ή μειώνονταν ανάλογα με τη δραστηριότητα της ομάδας και τις οδηγίες ή εντολές της μάνας. Πολλές φορές στα γιουρούσια λάβαιναν μέρος αρκετοί από τις δυο ομάδες και προσπαθούσαν να αποφύγουν τον αντίπαλο με επιδέξιες κινήσεις (κουτσουκέλες). Η επιστροφή στο αμόλι έδινε ασυλία στον παίχτη έναντι του διώχτη του. Έπαιρνε, όπως έλεγαν, αμπάριζα και μπορούσε να κυνηγήσει αυτός πια το διώχτη του. Είχε προτεραιότητα έναντι όλων των αντιπάλων του, που είχαν πάρει αμπάριζα πριν απ' αυτόν.

Ένας σκλάβος ελευθερώνονταν μόνο, αν ένας συμπαίχτης του κατάφερνε να αγγίξει το απλωμένο χέρι του. Αυτό δεν ήταν εύκολο, αφού ο αντίπαλος καραδοκούσε. Το παιχνίδι αποκτούσε έντονο ενδιαφέρον με τα απανωτά γιουρούσια, το άγριο κυνηγητό στον ανοιχτό χώρο, την προσπάθεια απελευθέρωσης των σκλάβων. Το παιχνίδι τελείωνε με νίκη της ομάδας, που κατάφερνε να σκλαβώσει όλους τους παίχτες της αντίπαλης ομάδας. Οι ιαχές «σας πήραμε» ή «χάσατε» δονούσαν την ατμόσφαιρα.

Το παιχνίδι συνεχίζονταν, αφού οι ομάδες άλλαζαν θέση.

β. Το τόπι της Βάβως

Το παιχνίδι παίζονταν από δυο ισάριθμες ομάδες, που είχαν από πριν μοιραστεί. Δυο αρχηγοί επέλεγαν τους συμπαίκτες. Ξεκινούσαν αντίθετα από κάποια απόσταση και προχωρούσαν, βάζοντας το ένα πόδι μπροστά από το άλλο εναλλάξ. Όποιος έφτανε πρώτος τον αντίπαλο αρχηγό, έκανε και την πρώτη επιλογή.

Η ομάδα, που θα ξεκινούσε το παιχνίδι πρώτη, αποφασίζονταν με τον τρόπο που περιγράψαμε στο προηγούμενο παιχνίδι. Ο αρχηγός έπαιρνε το τόπι, πάνινο συνήθως, και όριζε τον παίχτη που θα ξεκινούσε το παιχνίδι. Ο παίχτης έρριχνε το τόπι ψηλά και στο κατέβασμα το χτυπούσε δυνατά με την παλάμη του, προσπαθώντας να το ρίξει προς την αντίπαλη ομάδα όσο πιο μακριά μπορούσε. Οι αντίπαλοι παίχτες έπαιρναν θέση απέναντί του σε διάφορες αποστάσεις και προσπαθούσαν να πιάσουν το τόπι. Αν το έπιανε κάποιος, έβγαζε εκτός παιχνιδιού τον παίχτη, που έρριξε το τόπι και είχε το δικαίωμα να το πετάξει προς την αντίπαλη ομάδα, προσπαθώντας να χτυπήσει κάποιον και να τον βγάλει εκτός παιχνιδιού. Σε

περίπτωση που η αντίπαλη ομάδα δεν έπιανε το τόπι, έχανε ένα πόντο, είχε σε βάρος της μια «βίνα ή κωλοβίνα» και ο πρώτος παίχτης συνέχιζε να παίζει. ΄Οταν οι παίχτες μιας ομάδας συμπλήρωναν τη σειρά τους, άλλαζαν θέση με την αντίπαλη ομάδα. Το παιχνίδι τελείωνε, όταν μια ομάδα έχανε, αφού είχε συμπληρώσει τους πόντους, τις βίνες, που είχαν προσυμφωνηθεί.

γ. Το τόπι της γύρας

Το τόπι της γύρας παίζεται με δυο ομάδες. Η μια ομάδα τοποθετείται σε κύκλο με τα χέρια πίσω στην πλάτη και η δεύτερη μέσα στον κύκλο. ΄Ενας παίχτης του κύκλου παίρνει το τόπι και γυρίζει, τρέχοντας γύρω από τους συμπαίκτες του. Με πονηρό τρόπο, χωρίς να γίνει αντιληπτός από τους μέσα στον κύκλο, προσπαθεί να δώσει το τόπι σ' έναν συμπαίκτη του. Τα παιδιά μέσα στον κύκλο προσπαθούν να μαντέψουν σε ποιον θα δώσει το τόπι, για να προφυλαχτούν. Το παιδί του κύκλου που θα πάρει το τόπι σπεύδει να χτυπήσει κάποιο παιδί μέσα στον κύκλο και να το βγάλει από το παιχνίδι. Αυτό στην αρχή είναι κάπως εύκολο, αφού τα παιδιά μέσα στον κύκλο είναι αρκετά. ΄Οσο όμως αραιώνουν, τόσο πιο δύσκολο γίνεται, αφού, όσα παιδιά απομένουν μέσα στον κύκλο, έχουν περισσότερο χώρο να κινηθούν. Οι ομάδες αλλάζουν θέση, όταν βγουν από το παιχνίδι όλοι όσοι είναι μέσα στον κύκλο.

δ. Η γουρούνα

Συνήθως παίζονταν από οχτώ ή περισσότερα παιδιά. Το παιχνίδι αυτό το έπαιζαν και μεγάλοι. Κάθε παίχτης χρειάζονταν κι ένα μπαστούνι, το γουρνόξυλο . Ο «γουρνάρης» ορίζονταν με τον εξής τρόπο. Τοποθετούσαν όλα τα μπαστούνια στα απλωμένα χέρια ενός παιδιού και πάνω στα μπαστούνια έβαζαν τη «γρούνα», στρογγυλεμένο ξύλο ή τενεκεδένιο κουτί. Το παιδί σήκωνε ψηλά τα μπαστούνια και τα έριχνε πίσω από την πλάτη του. ΄Οποιου το μπαστούνι ήταν πιο κοντά στη γρούνα, γινόταν γουρνάρης. ΄Ολοι οι παίχτες τοποθετούνταν σε κύκλο και κάθε παίχτης έπιανε τη δική του «μίτζα», μια γούρνα (λακκούβα) στο χώμα, όπου στήριζε το ένα άκρο του μπαστουνιού του, κρατώντας γερά το άλλο άκρο. Στη μέση του κύκλου σε μια μεγαλύτερη γούρνα τοποθετούσαν τη «γρούνα». Ο γουρνάρης προσπαθούσε να βγάλει τη «γρούνα» και μ' αυτή να χτυπήσει κάποιον για να του πάρει τη θέση του. Οι άλλοι παίχτες όμως προσπαθούσαν να τον εμποδίσουν, χτυπώντας τη γουρούνα μακριά, φροντίζοντας όμως να μη τους πιάσει τη γούρνα ο γουρνάρης ή τους χτυπήσει με τη γουρούνα. Αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, έχανε ο παίχτης τη μίτζα του και γίνονταν αυτός γουρνάρης. Αν όμως ο γουρνάρης, κατόρθωνε να επαναφέρει τη γουρούνα στη γούρνα στη μέση του κύκλου, φώναζε: «Αλλαγή κι αλλάξτε μίτζες». ΄Ολοι τότε έτρεχαν ν' αλλάξουν γούρνες. Όποιος έμενε χωρίς «μίτζα», αναλάμβανε το ρόλο του γουρνάρη.

ε. Ο παπάς ο γούμενος

Το παιχνίδι παίζονταν συνήθως μόνο από κορίτσια. Ας υποθέσουμε ότι μαζεύονταν δέκα ή περισσότερα κορίτσια κι αποφάσιζαν να παίξουν το παιχνίδι. Απαραίτητο στοιχείο για το παιχνίδι ένας τοίχος ή ένα δέντρο. Τα κορίτσια έπαιρναν θέση με μέτωπο προς τον τοίχο ή το δέντρο πιασμένα χέρι χέρι. Το πρώτο κορίτσι με υψωμένο το χέρι ακουμπούσε στον τοίχο ή το δέντρο, σχηματίζοντας ένα πέρασμα, ένας είδος γέφυρας. Το παιχνίδι αρχίζει με διάλογο ανάμεσα στο πρώτο και το τελευταίο κορίτσι. Το πρώτο κορίτσι αρχίζει να λέει τραγουδιστά:

-΄Εχω πάπλωμα χρυσό!!
- ΄Εχω και μεταξωτό!!
  - Φέρτε το μου για να το δω!!
  - Το ‘ χει ο γιος μου στο σχολειό.

-΄Εμαθα πως πέθανε!!
- Ποιος παπάς τον έθαψε;

Σ' αυτό το σημείο το τελευταίο κορίτσι ξεκινά μαζί με όλα τα υπόλοιπα κορίτσια προς το πέρασμα, που σχηματίζει το υψωμένο χέρι του κοριτσιού πάνω στον τοίχο. Όλα τα κορίτσια, περνώντας ένα ένα κάτω από το πέρασμα, τραγουδούν:
-«Ο παπάς ο γούμενος
με τα γουμενάκια του
και με τα παιδάκια του».
Περπατώντας λοιπόν με το ρυθμό του τραγουδιού, πάντα κρατημένα χέρι με χέρι, περνούν όλα. Το τελευταίο κορίτσι, που θα περάσει, σχηματίζει με το χέρι του ένα νέο γεφύρι. Τα κορίτσια, συνεχίζοντας το τραγούδι, περνούν αυτή τη φορά από το δεύτερο γεφύρι, σχηματίζοντας συνεχώς νέα γεφύρια. Έπειτα, τραγουδώντας συνεχώς, ακολουθούν αντίστροφη διαδρομή, μέχρι να ξετυλιχθούν. Το ίδιο επαναλαμβάνεται, αλλάζοντας απλώς σειρά. Το τελευταίο κορίτσι γίνεται τώρα πρώτο κ.ο.κ.

στ. Γκέω βαγκέω

Κι αυτό συνήθως παίζονταν από κορίτσια μικρά και μεγαλύτερα. Τα κορίτσια, πιασμένα χέρι χέρι, σχηματίζουν μια ευθεία γραμμή. Απέναντί τους βάζουν ένα μοναχό κορίτσι.

Το μοναχό κορίτσι αρχίζει να περπατά προς την παρέα των κοριτσιών, να την πλησιάζει και να επανέρχεται στη θέση του, οπισθοχωρώντας και βαδίζοντας στο ρυθμό του παρακάτω τραγουδιού:
- Ένα λεπτό το σκόρδο, γκέω βαγκέω.
- Ένα λεπτό το σκόρδο , φράντζι βιολέ.

Τα πολλά κορίτσια κινούνται τώρα προς το μέρος του, το πλησιάζουν και οπισθοχωρούν, επαναλαμβάνοντας ρυθμικά:
- Ένα λεπτό το σκόρδο, γκέω βαγκέω.
- Ένα λεπτό το σκόρδο, φράντζι βιολέ.

Το μοναχό κορίτσι, κάνοντας την ίδια διαδρομή, όπως προηγουμένως, τραγουδάει

- Παντρεύουμε τη ……….(ονομάζοντας ένα από τα κορίτσια της παρέας) γκέω βαγκέω
- Παντρεύουμε τη ………….. φράντζι βιολέ.

Τα πολλά κορίτσια απαντούν:
- Και ποιόνε της εδίνετε, γκέω βαγκέω
- Και ποιονε της εδίνετε, φράντζι βιολέ.

Το μοναχό κορίτσι λέει:
- Της δίνουμε ένα ναύτη, γκέω βαγκέω
- Της δίνουμε ένα ναύτη, που όλο μύγες χάφτει.

Τα πολλά κορίτσια δεν ικανοποιούνται και απαντούν:
- Αυτόνε χάρισμά σας στα μούτρα τα δικά σας.

Μετά το μοναχό κορίτσι κάνει καλύτερη…αντιπρόταση.
- Σας δίνουνε ένα λοχαγό, γκέω βαγκέω

Αν ο γαμπρός αρέσει, έρχεται και η θετική απάντηση.
- Αυτόνε τον εθέλουμε, γκέω βαγκέω.
- Αυτόνε τον εθέλουμε, φράντζι βιολέ.

Το μοναχικό κορίτσι απαντάει:
- Τοιμάστε τα προικιά της και τα χρυσαφικά της.

Τα πολλά κορίτσια, αφήνοντας τη ….νύφη να φύγει προς το μοναχό κορίτσι, τραγουδούν
Σύρε, παιδί μου, στο καλό, γκέω βαγκέω.
Και να ' χεις την ευχή μας, φράντζι βιολέ.
Το μοναχό κορίτσι ικανοποιημένο από τη νύφη που εξασφάλισε, τραγουδάει:
- Σας πήραμε σας πήραμε μια όμορφη κοπέλα.

Και η απάντηση έρχεται….πληρωμένη:
Μας πήρατε μας πήρατε μια …παλιοκατσιβέλα.
Τώρα ο διάλογος ξαναρχίζει μεταξύ των δυο κοριτσιών και της μεγαλύτερης παρέας μέχρι να ….παντρευτεί και το τελευταίο κορίτσι.

ζ. Η τριώτα και η εννιάρα

Είδη….επιτραπέζιων παιχνιδιών θα μπορούσαν να θεωρηθούν η τριώτα, η εννιάρα και η δωδεκάρα. Χάραζαν πάνω σε μια επίπεδη πλάκα τρία τετράγωνα το ένα μέσα στο άλλο και 4 γραμμές, έτσι που να σχηματίζονται σταυροί, ένας πάνω σε κάθε πλευρά του μεσαίου τετραγώνου. Ο κάθε παίχτης είχε 9 πετραδάκια. ΄Αρχιζαν να τα τοποθετούν εναλλάξ ο κάθε παίχτης στις τομές και τις εξωτερικές γωνίες, προσπαθώντας να σχηματίσουν τριάδες. Φυσικά πρόσεχαν, να εμποδίσουν τον αντίπαλο να σχηματίσει την πρώτη τριώτα. οποίος σχημάτιζε πρώτος τριώτα κέρδιζε. Διαφορετικά άρχιζαν να μετακινούν τα χαλίκια σε κενές θέσεις, χωρίς δικαίωμα υπερπήδησης. Όταν τρία χαλίκια ενός παίχτης βρίσκονται σε μια ευθεία, ο παίκτης έκανε τριώτα και κέρδιζε το παιχνίδι. Συνέχιζαν από την αρχή μέχρι να συμπληρώσει ένας παίχτης τον προσυμφωνημένο (συνήθως μονό) αριθμό παιχνιδιών.
Παρόμοιο αλλά πιο περίπλοκο παιχνίδι ήταν η δωδεκάρα.

΄Αλλα παιχνίδια, που παίζονταν, ήταν: Η τσιλίκα, το κρυφτό του πάφλα, το γυροβολάκι, τα κριαράκια, οι κλέφτες, η λουρδούλα, περνάει περνάει η μέλισσα, ο καλόγερος κ.ά.

Το σπίτι, κυρίως στη διάρκεια του χειμώνα, ήταν επίσης χώρος κατάλληλος για κάποια παιχνίδια, κυρίως τα βράδια δίπλα στο τζάκι.. Τα παιχνίδια αυτά ήταν περισσότερα για τα πιο μικρά παιδιά αλλά πάντα με τη βοήθεια και τη συμμετοχή των πιο μεγαλύτερων αλλά και όλης της οικογένειας. Τέτοια παιχνίδια ήταν τα παρακάτω: πετάει πετάει ο γάιδαρος, η φωτούλα, ο κούκος, ζυγά μονά, η κολοκυθιά, ο πωλητής κι ο αγοραστής κ.α.

1. Τοπωνύμια

Τα σπουδαιότερα τοπωνύμια της κοινότητας είναι τα παρακάτω:
Αγία Παρασκευή, Αλογόστρατα, ΄Ανεμος, Βαθύρεμα, Βατερή, Βασιλάκη, Βλαχομάντρια, Βορίλου, Βροχολή, Γαλάνη, Γαϊδρομιλίστρες, Γραβάνη, Δέση, Διασελώματα, Θ(η)λιάσματα, Ισιώματα, Ισόης, Καζάκου, Καπνίτσα, Καστράκι, Κεχρί, Κλέφτη, Κολοβίτσι, Κορακοφωλιά, Κουμάσια, Κουρκούτες, Κουτσ(ου)πούλα, Κρεμαστά, Λάκκες, Λακοπούλα, Λίμνη, Λούτσα, Λυκομπούρσια, **Μάγκου**, Μάρμαρα, Ματέρια, Μήλιου Ράχη, Μιγκούτσες, Μοναχό Κλαρί, Μουτσιάρες, Μπαγάση, Νόστιμο Νερό, Οβριακή, Παλιούρι, Παλιχωράκι, Παλιοκαψάλες, Παλιοτάρατσα, Παλιοχώρια, Πεζούλες, **Πήδημα Κατσαντώνη**, Πιστιανά, Πότσες, Ρόγκι Καρκάνη, Ρουπακιά, Σάντα, Σπηλιές, **Σπηλιά Μπαλάφα**, Στάνη Γκρέκα, Στάνη Καραϊσκάκη, Στάνη Μουδούρη, Στάνη Ντούλα, Στανούλα, Στραβογένη, Συκιές, Τέντα, **Τουρκόμνημα**, Τραγοσταλός, Τσακαλόραχη, Τσαπουρνιά, Τυρίνια, Φακή, Φιλ(ι)κυρά, Φούρκα, Χάβος, Χαλιάς, Χαράματα, Χερόμυλοι, Χλωρευτιά (όπου και το νεκροταφείο του χωριού), Χτίρια, Ψηλή Ράχη, Ψηλό Τσουγκάρι, Ψωροκότρωνα κ.α.

Σε πολλές από αυτές τις τοποθεσίες ήταν εγκατεστημένες οικογένειες, οι εξοχίτες, όπως ονομάζονταν. Είχαν εκεί τα σπίτια τους ή τις καλύβες τους, τα κοπάδια τους, τις μικρές τους καλλιέργειες και έβγαιναν στο χωριό συνήθως τις Κυριακές και τις μεγάλες γιορτές. Στο κυρίως χωριό δεν έμεναν περισσότερες από σαράντα οικογένειες από τις εκατό και πλέον που είχε η κοινότητα τη δεκαετία του εξήντα.

Από τα επώνυμα των οικογενειών, που διέμεναν στο χωριό και στις διάφορες «εξοχές», έχουμε ένδειξη για την εγκατάσταση της πρώτης, της αρχικής οικογένειας .

Φυσικά τίποτε δεν είναι απόλυτα εξακριβωμένο Οι μετακινήσεις οικογενειών γίνονταν κάτω από διάφορες συνθήκες. Συνήθως ήταν κτηνοτρόφοι που μετακινούνταν και σε κάποια δεδομένη στιγμή κάποια οικογένεια αποφάσιζε τη μόνιμη εγκατάστασή της στο συγκεκριμένο χώρο.

Τα επώνυμα ορισμένων οικογενειών μας οδηγούν επίσης να υποθέσουμε ότι έλκουν την καταγωγή τους από την ΄Ηπειρο (Ανωγιάτης, Μπαρτσιόκας, Καϊπάνος, Κλεφτάκης).[10]

Αρκετές οικογένειες εγκαταστάθηκαν στο χωριό αργότερα, προερχόμενοι από γειτονικές κοινότητες. Οι Καρκαναίοι ήρθαν από το Χαλκιόπουλο, οι Ντουλιαίοι και οι Μπλαντζουκαίοι από την Πετρώνα. Οι Καρακωσταίοι έλκουν την καταγωγή τους από το Περδικάκι. Τίποτε από όλα αυτά όμως δεν αποδεικνύει

[10] Από την οικογένεια Κλεφτάκη προέρχονται οι οικογένειες Κλεφτοσπύρου, Κλεφτογιώργου, Κλεφτοθανάση και Κοντοκώστα. Σύμφωνα με όσα διηγούνταν οι παλιότεροι ο Κλεφτάκης (με ηπειρώτικη καταγωγή) είχε τέσσερα αγόρια: τον Σπύρο, το Γιώργο, τον Θανάση και τον Κώστα. Ο πιο κοντός πήρε το επώνυμο Κοντοκώστας.

με βεβαιότητα και την αρχική καταγωγή της κάθε οικογένειας. Επώνυμα και οικογένειες γνωστές στους παλιότερους δεν υπάρχουν πια (π.χ. Μυλωνάς, Μπαρμπούτης, Κλεφτοθανάσης).

Από τα τοπωνύμια μπορούν να βγουν πολλές πληροφορίες για την ιστορία ενός τόπου, τις ιδιομορφίες του εδάφους, τις παραδόσεις του τόπου, τη γλώσσα και τις ασχολίες των κατοίκων.

Για παράδειγμα η τοποθεσία **Τουρκόμνημα**[11], πήρε το όνομά της από μια συμπλοκή ανάμεσα σε τουρκικό απόσπασμα και τον διάσημο κλέφτη Δίπλα, συμπολεμιστή και νουνό του Κατσαντώνη. Οι Τούρκοι εξοντώθηκαν και θάφτηκαν στο μέρος εκείνο. Βέβαια ο Δίπλας είχε αργότερα άδοξο τέλος. Πιάστηκε σε ένέδρα (κατά μία παράδοση στη γέφυρα του Μανόλη) και επειδή υπήρχε φήμη πως είχε πολλά φλουριά οι Τούρκοι, σύμφωνα με το τραγούδι, τον ρωτούσαν:

- Δίπλα, πού τα ΄χεις τ' άσπρα σου πού τα ' χεις τα φλουριά σου;

Κι εκείνος περήφανα τους απάντησε:

- Τ' άσπρα μου τα ' χω στα κλαριά και τα φλουριά στα δέντρα.

Η τοποθεσία «**Μάγκου**» παραπέμπει επίσης στον κλέφτη Μάγκο, που στο συγκεκριμένο μέρος είχε το στέκι του και το ορμητήριό του (το τοπράκι του).[12]

Η «**Σπηλιά του Μπαλάφα**» πήρε το όνομά της από τον κλέφτη **Μπαλάφα**.[13] Ο **Μπαλάφας**, κυνηγημένος από τους Τούρκους, κρύφτηκε μαζί με τη γυναίκα του και το μωρό του στη σπηλιά. Λέγεται μάλιστα πως σκότωσε το μωρό του επειδή έκλαιγε και υπήρχε κίνδυνος να προδοθεί το κρησφύγετό του.

Για την τοποθεσία «**Πήδημα του Κατσαντώνη**» αναφερθήκαμε στην εισαγωγή. Ο **Κατσαντώνης**,[14] διάσημος κλέφτης, έδρασε τα προεπαναστατικά χρόνια και ιδιαίτερα την εποχή του Αλή Πασά. Από σαρακατσάνικη οικογένεια, ηπειρώτικης καταγωγής, αναγκάστηκε να βγει στο κλαρί για να προστατέψει την οικογένειά του από τις αυθαιρεσίες των Τουρκαλβανών του Αλή. Ενώθηκε με τους κλέφτες του νουνού του Δίπλα στα λημέρια των Αγράφων. ΄Εδωσε πολλές μάχες με τους Τουρκαλβανούς και ιδιαίτερα μ' εκείνους του Βελή Γκέκα, έμπιστου του Αλή. Αρρώστησε όμως και κατέφυγε σε σπηλιά, όπου προδόθηκε από κάποιον Γκούρλια, πιάστηκε μαζί με τον αδελφό του και θανατώθηκαν ύστερα από φριχτά βασανιστήρια.

---

[11] Οι πληροφορίες για τις σχετικές παραδόσεις μου δόθηκαν από συγχωριανό και φίλο Σπύρο Καλοσπύρο (πρώην Κλεφτοσπύρο).

[12] ΄Όπως παραπάνω

[13] Ο Μπαλάφας είχς καταγωγή από το Μπουνίκεβο (Πετρώνα).

[14] Το τάμα του Κατσαντώνη: «*Χίλια φλουριά ' χω στον Προυσσό Και χίλια στ' Βαρετάδα και στης Τατάρνας τη Μονή ένα χρυσό καντήλι*» είναι από εκείνη την περίοδο της αρρώστιας του.

Γ. Πνευματικός βίος

4. ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

Τα αινίγματα τα έλεγαν πχαστά (πιθανόν από το απεικαστά-απεικάζω). Τις μακριές νύχτες του χειμώνα, κοντά στο τζάκι με τα μεγάλα κούτσουρα να τριζοβολούν και τη θερμότητα να διαχέεται γύρω, μαζεμένη όλη η οικογένεια, μετά το φαγητό και ιδιαίτερα τα παιδιά, πριν ο ύπνος βαρύνει τα μάτια τους, έπαιζαν διάφορα παιχνίδια, όπως ο κούκος , η κολοκυθιά, η φωτούλα και έλεγαν πχαστά ή άκουγαν παραμύθια.

α. Ααίματος κι ακόκκαλος τη θάλασσα περνάει (φλέτρας=πεταλούδα).
β. Ανεβαίνει κατεβαίνει και χωρίς να τρώει παχαίνει. Μοναχά στριφογυρίζει την κοιλίτσα του γεμίζει (αδράχτι).
γ. Ανοίγει ο μαλλιαρός κι μπαίνει ο αμάλλιαγος (τσουράπι – πόδι)
δ. Ανοιγοκλειούν οι κάμαρες κι ο κρότος δεν ακούεται (ματόφυλλα).
ε. Αντερο, άντερο τραβάει κι η Θοδώρα τραγουδάει (καμπάνα)
στ. Από πάνω σα σκαφίδι κι από κάτω σαν πλαστήρι (χελώνα).
ζ. Από πάν’ τ’ αλώνι κι από κάτ’ ο στρίηρος (κουκουμέλα).
η. Αρμυρό κι ανάλατο στο καρφάκι κρέμεται (σακούλα με ρεβίθια).
θι Βόιδι δεν είναι κέρατα έχει. Γάιδαρος δεν είναι σαμάρ’ φοράει. Γραμματκός δεν είναι, περπατάει και γράφει. (σαλιγκάρι).
ι. Δαχτυλίδι πύρινο πύρινο ξεπύρινο, στο γκρεμό γκρεμίζεται, πέφτει και δεν τσακίζεται (φίδι).
ια. Δυο αδέρφια μ’ έναν αφαλό (ψαλίδι).
ιβ. Ένα πράμα σ’ όλα μπαίνει και στο μπαίνει μπαίνει (όνομα).
ιγ. Έχω ένα βαρελάκι με δυο λογιών κρασάκι (αυγό).
ιδ. Εχω ένα κουτί κι έχω μέσα κάτι τι. Άμα χάσω το κάτι τι, τι το θέλω το κουτί; (κεφάλι και μυαλό).
ιε. Ήμουνα παιδί της γης κι η μάνα μου με πούλησε κι εκείνος που μ’ αγόρασε μου ΄κοψε το κεφάλι και κάθονταν και μ’ έκλαιγε σαν να ΄μουνα παιδί του (κρεμμύδι).
ιστ. Καίω τ’ καπούλα μ’ κι τα γαϊτανάκια φαίνονται (καψάλα και τα μονοπάτια).
ιζ Καλαγκαθένιο το μαντρί και κόκκινα τα γίδια (το ρόδι).
ιη. Κλειδώνω μανταλώνω κι ο κλέφτης είναι μέσα (ηλιαχτίδα).
ιθ. Κολοκύθ’ εφτάτρυπο κάθε τρύπα κι όνομα (κεφάλι).
κ. Κ(ου)βάρ(ι) εδώ, κβάρ’ εκεί, κβάρ’ ψ(η)λά στ’ αμπάρ’(γάτα).
κα. Κούφιος πλάτανος βροντή μεγάλη (τουφέκι-τουφεκιά).
κβ. Μ’ ένα σαγανάκι βούτυρο αλείφω ούλο τουν κόσμου (ήλιος).
κγ. Μια πρατίνα τσιρλισμένη τον ανήφορο πααίνει (ομίχλη).
κδ. Μια σανίδα παλιοσάνιδα στο νερό την έχω και ποτέ δε σιέπεται (γλώσσα).
κε. Νύφη ανεβαίνει, γύφτσα κατεβαίνει (σπίθα φωτιάς).
κστ. Ο γιος μ’ ο κοντοθόδωρος με τα πολλά ζουνάρια (βαρέλι με τα στεφάνια)
κζ. Οι πλούσιοι τη μαζεύουν κι οι φτωχοί την πετάνε (μύξα).
κη. Ουρανός και γη κασέλα και στη μέση περιστέρα (χελώνα).
κθ.. Πέντε δέκα κουβαλούν, δεκαοχτώ σφυροκοπούν, η κυρά Μαριώ σαρώνει κι ο κακότ(υ)χος αραδιάζει (δάχτυλα, δόντια, γλώσσα, αφόδευση).
λ. Ράχη ράχη πήγαινα κι όλο αλήθεια έλεγα (στατέρι)
λα. Σαλαβαρδί τα πρόβατα, σαλαβαρδί τα γίδια, σαλαβαρδί κι ο πιστικός και χούφτες τα ταϊζει (ο παπάς όταν μοιράζει το αντίδωρο).
λβ. Σαν νεραντζούλα έρχεται, σα νύφη κατεβαίνει και το κακό το τούμπανο μέσα στη χώρα μπαίνει (χιόνι).
λγ. Σιέται σιέται ο κάγκαλος, πέφτει ο καγκαλόσπορος και τον τρώει ο ζουγκανέλος (βελανιδιά, βελανίδια, γουρούνι).
λδ. Τέντα τέντα τεντωμένη και χρυσή καλιβ(γ)ωμένη (ουρανός και άστρα).
λε. Τέσσερα στατά της γης, δυο λαμπάδες τα’ ουρανού κι ο βάντακας από κοντά (αγελάδα).
λστ. Τετραπάτσιαλος πατέρας, όμορφο παιδί, ζουρλαμένο αγγόνι (Το κλήμα, το σταφύλι και το κρασί).
λζ. Τριγύρω στο σπιτάκι μου χορεύουν κοπελούδες (σταλαματιές βροχής από τη στέγη).
λη. Τσίτζιρο μίτζιρο μ’ έκαμε κι έκατσα (αγκάθι).
λθ. Σκώνω τ’ ποδούλα μ’ κι ανακατώνω τ’ κ(οι)λούλα μ’.(Το άνοιγμα και το ψάξιμο του φουρτσεριού).
μ . Σχίζω μίζω το δεντρί, βρίσκω νύφη και γαμπρό, πεθερά και πεθερό(καρύδι).
μα. Χίλιοι μύριοι καλογέροι σ’ ένα ράσο τυλιγμένοι (μελίσσι και κυψέλη).

5. Παροιμίες

Οι παροιμίες είναι απόσταγμα λαϊκής σοφίας, που διασώζουν το μεγαλείο του ελληνικού πνεύματος ως συνέχεια της αρχαίας παράδοσης και παρακαταθήκης. Συνήθως έχουν μεταφορική σημασία με ηθικό περιεχόμενο ή εμπεριέχουν κάποια παραίνεση ως καταστάλαγμα πείρας. Πολλές φορές είναι δηκτικές, τολμηρές και κάποτε με αντιφατικό περιεχόμενο.

Οι παροιμίες που παρατίθενται είναι γνωστές στους περισσότερους και οι πιο πολλές είναι πανελλήνιες. Η σημασία τους και το νόημά τους είναι επίσης γνωστό, αφού έχουν σχεδόν καθημερινή χρήση. Μέσα σε παρένθεση δίνεται η επικρατέστερη εκδοχή. Σκόπιμα δεν δόθηκε ερμηνεία στις πιο αυτονόητες από αυτές.

Αγαπάει ο θεός τον κλέφτη αγαπάει και το νοικοκύρη.
Αδειανός καλόγερος όλο μύγες έχαφτε. (Για τους τεμπέληδες κι αδιάφορους).
Ακόμα δεν τον είδαμε Γιάννη τον εβγάλαμε. (Για όσους προκαταλαμβάνουν πράξεις και αποτελέσματα).
Αν θέλει η νύφη κι ο γαμπρός τύφλα νάχει ο πεθερός. (Όταν υπάρχει συγκατάθεση και συμφωνία των άμεσα ενδιαφερομένων σε κάτι, δεν μπορεί κανένας άλλος να παρέμβει αποτελεσματικά).
Ακόμα δεν τον είδαμε Γιάννη τον εβγάλαμε. (Για όσους προκαταλαμβάνουν πράξεις και αποτελέσματα).
Αλιά που τόχει η κούτρα του να κατεβάζει ψείρες. (Δε μπορεί εύκολα ν' αλλάξεις φύση και χαρακτήρα).
΄Αλλοι παπάδες μ' άλλα καμπλάφια. (Νέα αφεντικά καινούριες απαιτήσεις).
Αν δεν αστράψει δε βροντάει. (Τίποτε δε γίνεται χωρίς κάποια αιτία).
΄Αμα δεν κλάψει το παιδί δεν το βυζαίν' η μάνα. (Πρέπει να κάνουμε γνωστά τα προβλήματά μας, για να έχουμε συμπαράσταση ή βοήθεια)
Αν άκουγε ο Θεός τα όρνια θα γιόμιζε ο κόσμος λέσια. (Ο Θεός δεν ακούει παράλογες απαιτήσεις).
Ανάρια ανάρια το φιλί για να ΄χει νοστιμάδα. (΄Ο,τι είναι σπάνιο είναι και πιο επιθυμητό).
Αν δε σε θέλει το χωριό, μη ρωτάς για του παπά το σπίτι. (Αναφέρεται για όσους έχουν το θράσος να αγνοούν το κλίμα, που η συμπεριφορά τους δημιουργεί στο περιβάλλον).
Αν έχεις τύχη διάβαινε και ριζικό περπάτει.
Αν ήτανε η ζήλεια ψώρα θα γέμιζ' όλη η χώρα.
Από γάμο έρχομαι βαριά είμαι πεινασμένος.
Από Μάρτη καλοκαίρι κι από Αύγουστο χειμώνα.
Από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια.
Από πίτα που δεν τρως τι σε μέλλει κι αν καεί. (Γι' αυτούς που δείχνουν ενδιαφέρον για ξένα πράγματα).
Απ' την αναβροχιά καλό και το χαλάζι.(Πρέπει να είμαστε ολιγαρκείς και να μην τα θέλουμε όλα).
Αφορμή δεν είχαμε κι ο θεός μα έδωσε. (Όταν επιζητούμε αφορμές για να παρέμβουμε σε κάτι).
Βρήκε η φακή τ' αγγειό της. (Λέγεται για όσους ταιριάζουν και μοιράζονται τις ίδιες ιδέες)
Για χάρη του βασιλικού ποτίζεται κι η γλάστρα. (Για κάποιον που επωφελείται από ενέργειες ή πράξεις που προορίζονται για άλλον).
Γλυκάθηκε η γριά στα σύκα έφαγε και τα σ(υ)κόφυλλα. (Λέγεται για τους υποκριτές και εκμεταλλευτές, όταν κάποιος αφελώς τους εμπιστεύεται).
Γλυκός ο ύπνος την αυγή, γυμνός ο κώλος τη Λαμπρή. (Για όσους είναι τεμπέληδες
και δεν προνοούν).
Δείξε μ' παππού μ' τ΄αμπελοχώραφά μ'. (Όταν υποδεικνύεις σε κάποιον τα αυτονόητα).
Δε θέλει ρύζι με νερό θέλει νερό με ρύζι. (Για κάποιον που δεν ξέρει τι θέλει ή έχει παράλογες απαιτήσεις).
Δεν βάφονται αυγά με πορδές (Για όσους είναι ευφάνταστοι και παραμυθάδες υποσχόμενοι ανέφικτα πράγματα).
Δεν σε ξεπλένει ούτε ο Άσπρος.(Όταν το παράπτωμα κάποιου είναι βαρύ).
Δούλεψε να φας και κλέψε να ' χεις. (Όταν η τίμια εργασία συγκρίνεται με την παρανομία και την κοινωνική αδικία ως προς τα αποτελέσματα).
Έγινε ο τσίτσκας αηδόνι.(Όταν κάποιος παρουσιάζεται ή προβάλει ανύπαρκτα προσόντα).
Εγώ το λέω του σκύλου μου κι ο σκύλος της ουράς του. (΄Οταν αποφεύγουμε τις ευθύνες μας, ρίχνοντάς τες σε άλλους).
Εδώ καράβια χάνονται βαρκούλες αρμενίζουν. (Όταν δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στα ασήμαντα και αγνοούνται τα σημαντικά και κρίσιμα).
Εμείς ψωμί δεν έχουμε και ντάβλαρο χορεύουμε (ντάβλαρος=βουβάλι). (΄Οταν δε βλέπουμε την πραγματικότητα ή την αγνοούμε)

Είδε ο γύφτος τη γενιά του κι αναγάλλιασε η καρδιά του.(Για όσους ταιριάζουν στις συνήθειες και επιδιώξεις τους).
΄Ελα να σου δείξω πόσα απίδια πιάν΄ο σάκος. (Για να δείξουμε σε κάποιον ποια ποινή πραγματικά του αξίζει).
Εμείς μαζί δεν κάνουμε και χώρια δε μπορούμε. (Για όσους συνεχώς μαλώνουν αλλά
ταυτόχρονα δεν αποχωρίζεται ο ένας τον άλλο).
Είν' αλάργα του σκουτάδ' κλείσ΄τα μάτια να του δεις. (Για όσους εθελοτυφλούν και καμώνονται άγνοια πραγμάτων για τα συμβαίνοντα δίπλα τους).
΄Εκαψα την καλύβα μου να μην με τρων οι ψύλλοι. (Όταν, προσπαθώντας να διορθώσουμε ένα σφάλμα, προχωρούμε απερίσκεπτα σ΄ ένα μεγαλύτερο).
Είπαν τς γριάς να χέσει κι έκατσι κι ξικωλιάσκι.(΄Οταν κάποιος υπερβάλει σε όσα του έχουν εμπιστευτεί ή αναθέσει).
Εκεί που μας χρωστούσανε μας πήραν και το βόιδι. (Για το μέγεθος της αχαριστίας)
΄Ενας κούκος δε φέρνει την ΄Ανοιξη. (Μοναχικές ενέργειες δεν φέρνουν συλλογικά αποτελέσματα).
Επήγε για μαμμή κι εγύρισε λεχώνα (Για όσους καθυστερούν ή λησμονούν αυτό το οποίο ανέλαβαν να φέρουν σε πέρας)
΄Εχασε τ' αυγά και τα πασχάλια. (Όταν κάποιος βρίσκεται σε σύγχυση, δεν ξέρει τι του γίνεται).
Ζήσε μαύρε μου να φας τον Αύγουστο τριφύλλι. (Όταν δίνεται ελπίδα χωρίς αντίκρισμα).
Η αλεπού εκατό χρονών και τ' αλεπουδάκια εκατόν δέκα. (Για όσους ψεύδονται στα φανερά).
Η κότα πίνει νερό κοιτάει και το Θεό. (Για τους αγνοούντες την απόδοση ευγνωμοσύνης προς το Θεό για όσα Εκείνος παρέχει).
΄Η μικρός μικρός παντρέψου ή μικρός καλογερέψου. (Κάθε πράγμα στην εποχή του).
Η νύχτα βγάζει επίσκοπο κι αυγή μητροπολίτη (Αντίστοιχη με την παροιμία «Της νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελάει»)
΄Ηρθαν τ' άγρια να διώξουν τα ήμερα. (Για όσα άδικα υποφέρουν οι ήσυχοι και νομοταγείς από τους άρπαγες και ταραχοποιούς).
Ηύρι η νύφ(η) το γυνί πίσ' απ' τ' πόρτα. (΄Οταν υποδεικνύουμε αυτονόητα ή γνωστά πράγματα).
Η σκύλα από τη βιάση της γεννάει στραβά κουτάβια. (Η βιασύνη είναι κακός σύμβουλος)
Θέλεις ρούφα κι άρμεγε θέλεις άρμεγε και ρούφα. (Όταν δεν οδηγεί σε διαφορετικό αποτέλεσμα,η αλλαγή μέσου επίτευξης κάποιου στόχου).
Θέλησε ο Οβριός να καβαλ(ι)κέψει κι βρέθ(η)κε Σαββάτο. (΄Οταν η ατυχία είναι συνοδός σε συγκεκριμένη ενέργεια ή προσπάθεια κάποιου)
Καθαρός ουρανός αστραπές δε φοβάται. (΄Οποιος δεν ενέχεται σε κάποια παράνομη πράξη ή ενέργεια δεν πρέπει και να ανησυχεί).
Καθένας με τον πόνο του κι ο μυλωνάς τ' αυλάκι.(΄Οταν ο καθένας νοιάζεται για τον εαυτό του και το πρόβλημά του μόνο).
Κάθε πέρσι και καλύτερα κάθε φέτος και χειρότερα.
Κάθε χώρα και ζακόνι κάθε μαχαλάς και τάξη. (Κάθε περιοχή έχει τα δικά της έθιμα)
Καινούριο κοσκινάκι μου και πού να σε κρεμάσω.
Και με τα εκατό στη φυλακή και με τα χίλια μέσα.
Και τα καλά δεχούμενα και τα κακά δεχούμενα
Καλά και τ' άγια του Θεού καλά και τα ριμέντια. (Δεν αρκεί η επίκληση του Θείου, χρειάζεται και η φαρμακευτική αγωγή για την αντιμετώπιση μιας ασθένειας).
Κάλλιο να κλάψει το παιδί παρά να κλάψει η μάνα. (Το αναντικατάστατο της μητέρας στην ανατροφή των παιδιών).
Κάλλιο να σου βγει το μάτι παρά τ' όνομα.(Η δύναμη της συκοφαντίας και όσα αυτή δημιουργεί).
Κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρει.
Κάποιου του χάριζαν ένα γάιδαρο κι αυτός τον κοίταγε στα δόντια. (Λέγεται στις περιπτώσεις που κάποιος δεν εκτιμά την προσφορά κάποιου).
Κατά μάνα κατά τάτα κατά γιος και δυχατέρα. (Τα παιδιά ακολουθούν το παράδειγμα των γονιών τους και κατά την αντίστοιχη παροιμία: Το μήλο κάτω απ' τη μηλιά θα πέσει)
Κι αν είσαι και παπάς με την αράδα σου θα πας.
Κι εγώ κακό χερόβολο κι εσύ κακό δεμάτι. (Όταν μας ενώνουν τα ίδια ελαττώματα ή όταν δεν ευθύνεται μόνο η μια πλευρά για κάτι).
Κι η γριά τον πόρδο τς μοσχοκύδωνο τον έχει. (Λέγεται στις περιπτώσεις που κάποιος έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του και παραγνωρίζει τα ελαττώματά του).

Κι η μυλωνού τον άντρα της με τους πραματευτάδες. (΄Οταν κάποιος τοποθετεί κάποιον ή κάτι πάνω απ' αυτό που αξίζει)
Κλαίν' οι χήρες κλαίν' κι οι παντρεμένες. (Όταν υπερβάλουμε σε απαιτήσεις).
Κότα πίτα το Γενάρη και παπί τον Αλωνάρη. (Αντίστοιχη παροιμία: Κάθε πράγμα στο καιρό του κι ο κολιός τον Αύγουστο).
Κουτσοί στραβοί στο Αϊ – Παντελεήμονα. (Όταν όλοι προστρέχουν όπου προσφέρεται κάτι χωρίς στην πραγματικότητα να το έχουν άμεση ανάγκη).
Κύλησε ο τέντζερης και βρήκε το καπάκι.(Για όσους ταιριάζουν και συμφωνούν απόλυτα).
Λείπει ο Μάρτης απ΄ τη Σαρακοστή; (Για όποιον χώνει παντού τη μύτη του).
Μάθε τέχνη κι άστηνε κι άμα πεινάσεις πιάστηνε. (Η σημασία της προνοητικότητας).
Με τον ήλιο τα μπάζω με τον ήλιο τα βγάζω τι έχουν τα έρμα και ψοφάν. (τα αποτελέσματα της τεμπελιάς)
Με το νου πλουταίνει η κόρη με τον ήλιο η ακαμάτρα.(Με τη φαντασία και τα όνειρα δε γίνεται προκοπή).
Μπάτε σκύλοι αλέστε και αλεστικά μη δίνετε (Όταν υπάρχει πλήρης διάλυση και ασυνεννοησία και κανένας δε δίνει λογαριασμό σε κανέναν).
Νηστικό αρκούδι δε χορεύει.(Χωρίς ανταμοιβή δεν μπορεί να έχουμε απαιτήσεις απόδοσης).
Ξέρ' ου βλάχους τ' είν' ο σπόγγος; (Περί άγνοιας).
Ξύδι χάρισμα γλυκό σα μέλι. (΄Οταν κάτι μας το χαρίσουν το εκτιμούμε περισσότερο).
Οι πολλοί θέλουν πολλά κι ο μοναχός απ' όλα.
Ο κόσμος το ' χει τούμπανο κι αυτός κρυφό καμάρι. (Λέγεται για τις περιπτώσεις που κάποιος πιστεύει ότι έχει μυστικό κάτι,που όλοι γνωρίζουν).
Όλα τα στραβά καρβέλια η νύφη μας τα κάνει. (΄Οταν συνεχώς επιρρίπτουμε άδικα ευθύνες σε κάποιον).
΄Ολα τα έχει η Μαριορή ο φερετζές της λείπει. (Για όσους, στερούμενοι τα ουσιώδη, ασχολούνται με τα επουσιώδη).
Ο λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου φάτο.(Πολλές φορές αρκεί η καλή προαίρεση)
Ο λύκος κι αν εγέρασε κι άλλαξε το μαλλί του μήτε τη γνώμη άλλαξε μήτε την κεφαλή του. (Η δύναμη της συνήθειας).
Ο λύκος στην αντάρα χαίρεται. (Οι κλέφτες και γενικά τα κακοποιά στοιχεία επωφελούνται σε καταστάσεις σύγχυσης και αναταραχής).
Ο Μανόλης με τα λόγια χτίζει ανώγια και κατώγια. (Λέγεται για ψεύτικες και απραγματοποίητες υποσχέσεις που έτσι κι αλλιώς δεν έχουν και κόστος)
Νηστεύει ο δούλος του Θεού ψωμί δεν έχει να φάει. (Για όσους κάνουν υπερβολές ή πράγματα πέρα από τις δυνατότητές τους).
΄Ολοι όλοι αντάμα κι ο ψωριάρης χώρια. (Λέγεται για όσους αποφεύγουν τη συναναστροφή και την παρέα λόγω θυμού ή εγωισμού).
Ο νηστικός καρβέλια ονειρεύεται.(Καθένας ονειρεύεται αυτά που του λείπουν ή που θέλει να αποκτήσει).
΄Οποιος βιάζεται σκοντάφτει.
Όποιος γυρεύει τα πολλά χάνει και τα λίγα. (Η πλεονεξία μπορεί να γίνει καταστροφική).
΄Οποιος δε θέλει να ζυμώσει πέντε μέρες κοσκινίζει. (Λέγεται για τη συνεχή αναβλητικότητακαι τις δικαιολογίες όποιου δε θέλει να ολοκληρώσει κάποια εργασία).
΄Οποιος καεί στο κουρκούτι φυσάει και το γιαούρτι. (΄Οποιος πάθει κάτι, γίνεται καχύποπτος).
Όπου λαλούν πολλοί κοκόροι αργεί να ξημερώσει. (΄Οπου υπάρχουν πολλές γνώμες και η απόφαση είναι πιο δύσκολη).
Όσα ξέρ' ο νοικοκύρης δεν τα ξέρ' ο κόσμος όλος. (Ο καθένας γνωρίζει τα του οίκου του και δεν κάνει μέτοχο τον οποιοδήποτε για τις ανάγκες του και τους σκοπούς του).
Όσο αριεύουν τα σκόρδα τόσο χοντραίνουν. (Οι λιγότεροι απολαμβάνουν περισσότερα από ορισμένο ποσό αμοιβής).
΄Ο,τι μικρομάθεις δεν γερονταφήνεις. (Η δύναμη της συνήθειας).
Ο ύπνος θρέφει το παιδί κι ο ήλιος το μοσχάρι.(Κάθε ύπαρξη χρειάζεται την ανάλογη φροντίδα για να αναπτυχθεί σωστά).
Παλιό μουλάρι καινούρια περπατησιά. (Παλιά ριζωμένα ελαττώματα δεν αλλάζουν εύκολα με το χρόνο).
Παρηγοριά στον άρρωστο ώσπου να βγει η ψυχή του. (Όταν τα λόγια και οι παραινέσεις δεν μπορεί να οδηγήσουν σε ανατροπή μιας πραγματικότητας).
Πάσχασε ο καλόγερος κουκιά του μαγειρεύουν. (Για όσους δύσκολα πιστεύουμε ότι μπορεί ν' αλλάξουν συνήθειες).
Πέρσι κάηκε φέτο μύρ(ι)σε. (Για όσους άκαιρα ή πρόσκαιρα δείχνουν μέριμνα ή ενδιαφέρον για κάτι).
Πες πες το κοπέλι κάνει τη γριά και θέλει. (Η επιμονή έχει αποτελέσματα).

Πιάσ' τ' αυγό και κούρευτο. (΄Οταν δεν έχουμε να ελπίζουμε από κάποια αόριστη υπόσχεση).
Πρώτα βγαίνει η ψυχή και μετά το χούι. (Παρόμοια με την παραπάνω. Τα ελαττώματά μας ακολουθούν σε όλη μας τη ζωή).
Σε τάβλα που δεν έστρωσες χέρι να μην απλώνεις. (Για όσους διεκδικούν μερίδιο από κέρδη στην απόκτηση των οποίων δε συνέβαλαν).
Σκύλος που γαυγίζει δε δαγκώνει. (΄Οποιος θέλει να κάνει κακό δεν το διαλαλεί).
Στραβός βελόνα γύρευε μέσα σε αχυριώνα. (΄Οταν επιδιώκεις κάτι ανέφικτο).
Τάζει φούρνους με καρβέλια και λαγούς με πετραχήλια. (Για όσους δίνουν παχιές υποσχέσεις για να ξεγελάσουν κάποιους).
Τ' είχες Γιάννη τ' είχα πάντα και τα πρόβατα σαράντα. (΄Οταν δεν αλλάζει τίποτε).
Της Κυριακής το όνειρο ως το γιόμα στρέει.
Το γινάτι βγάζει μάτι.
Το διάφορο ξυπνάει τον αγωγιάτη. (Το συμφέρον είναι ισχυρό κίνητρο).
Το καλό το παλικάρι ξέρει κι άλλο μονοπάτι.
Το λέω στη πεθερά για να τ΄ ακούσει η νύφη. (΄Οταν επιπλήττοντας κάποιον, έμμεσα προειδοποιούμε και κάποιους άλλους).
Το μήλο κάτω απ' τη μηλιά θα πέσει. (Η δύναμη της κληρονομικότητας).
Το μοναχό το πρόβατο το τρώει ο λύκος. (΄Οποιος απομονώνεται από την ομάδα ή ενεργεί αυτόνομα, κινδυνεύει).
Το πολύ το κύριε ελέησον το βαριέται κι ο παπάς. (Η άσκοπη φλυαρία και το καλόπιασμα στο τέλος γίνονται βαρετά)
Το σκυλί σου και το παιδί σου, όπως το μάθεις. (Λέγεται για τα αποτελέσματα της καλής ή κακής ανατροφής).
Το σκύλο κάμε σύντεκνο και το ραβδί σου βάστα. (Λέγεται για τις περιπτώσεις
που κάποιος πρέπει να είναι επιφυλακτικός για ανθρώπους όχι απόλυτης εμπιστοσύνης).
Του φτωχού το εύρημα ή καρφί ή πέταλο. (Αντίστοιχη παροιμία: ΄Οπου φτωχός κι η μοίρα του).
Φάγαμε το βόιδι κι κωλώσαμε στην ουρά. (Λέγεται για όσους εγκαταλείπουν την προσπάθεια
λίγο πριν την ολοκλήρωση κάποιας εργασίας).
Φόρεσε ο άβρακος βρακί κι χέσκι απ' τ' χαρά τ'. (Για όσους εκτιμούν υπέρμετρα τις ικανότητές τους και προκαλούν με τη συμπεριφορά τους, όταν βρεθούν σε κάποια θέση, που δεν την αξίζουν)
Φύλα ξύλα για το Μάρτη να μην κάψεις τα παλούκια. (Πρέπει να προνοούμε για να μην βρισκόμαστε μπροστά σε δύσκολες καταστάσεις).
Φυτρώνει εκεί που δεν τον σπέρνουν. (Όταν κάποιος παρεμβαίνει χωρίς να του έχει ζητηθεί κάτι παρόμοιο).
Χέστηκε η φοράδα στ' αλώνι. (΄Οταν θέλουμε να υποβαθμίσουμε κάποιο γεγονός ως ασήμαντο).
Ψάλε δέσποτα, με πονεί το δάχτυλο. (Για όποιον βρίσκει εύκολες δικαιολογίες για ν' αποφύγει κάποια εργασία).

2. ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Το γλωσσάρι περιλαμβάνει λέξεις καθημερινής χρήσης και φυσικά λέξεις που υπάρχουν σ' αυτή την εργασία και που η χρήση τους έπαψε να είναι οικεία σε νεώτερους. Πολλές από τις λέξεις χρησιμοποιούνται με διαφορετικές, κατά περίπτωση, σημασίες. Έγινε προσπάθεια να αποδοθεί η ακριβής τους σημασία, όσο αυτό ήταν δυνατό.

Α

αβανιά= ξαφνική ζημιά, κακοτυχία (μας βρήκε αβανιά)
αβασκαίνω = ματιάζω
αβασκαμός = μάτιασμα
αβγατίζω =μεγαλώνω, αυξάνω, πολλαπλασιάζω (Δεν αβγατίσκε φέτος το κοπάδι)
αβέρτα = ελεύθερα, χωρίς περιορισμούς
αγανός = αραιοϋφασμένος
αγγειό = αγγείο, δοχείο
αγλέουρας = είδος φυτού, μτφ υπερβολική κατανάλωση φαγητού (έφαγε τον αγλέουρα)
αγρικόκι= είδος παρασιτικού φυτού κυρίως των σιτηρών, ζιζάνιο
αδειά = ευκαιρία
αδειάζω (και ξαδειάζω) = μτφ. ευκαιρώ (δεν αδειάζω τώρα, έχω δουλειά)
ακουρμαίνομαι= ακούω με προσοχή
αλαλιάζω = σκοτίζω, ζαλίζω, συγχύζω, προκαλώ αναστάτωση,
κάνω κάποιον να τα χάσει.
αλαμανάω= μαλώνω άγρια (τον αλαμάνησε η μάνα του, γι' αυτό που έκανε)
αλάνταβος = άγαρμπος, απρόσεκτος, τσαπατσούλης
αλισίβα= σταχτόνερο για πλύσιμο των ρούχων
αλποτνάζω= σηκώνω κάποιον ή κάτι ψηλά και το χτυπάω κάτω
αμαλα(γ)ιά = αβόσκητο χορτάρι μτφ. μαλακωσιά
αμόλι = σημείο εκκίνησης, στο παιχνίδι «σκλαβάκια» η πέτρα που πατούσε ο παίκτης
και έπαιρνε αμπάριζα για να κυνηγήσει τον αντίπαλο.
αμολάω = ελευθερώνω, αποδεσμεύω
αμούντ = εξαφάνιση (έγινε αμούντ=εξαφανίστηκε)
αμπάριζα = φόρα, το παιχνίδι «σκλαβάκια» Λέμε πήρε αμπάριζα = Πήρε φόρα
ή πάτησε δηλαδή το «αμόλι» κι έχει προτεραιότητα στο κυνηγητό.
άμπλας = πηγή, συνήθως σε όχθη ρέματος, που το νερό είναι λίγο και συγκεντρώνεται σε μικρό λάκκο (πιθανώς από το αμπούλα)
αμπλαούμπλας = αυτός που μιλάει χωρίς ειρμό, χωρίς νόημα, περιττολόγος
αμπρί = πρόχωμα, ταμπούρι
αμπούκα = μάγουλο, παρειά
αμπουριά = άνοιγμα σε φράχτη που κλείνει με πόρτα, εμπατή
αμπουριάζω = γεμίζω με καπνό (αμπούριαξε ο τόπος)
αμπώχνω ή ασμπώχνω = σπρώχνω
αναβαριάζω = ανακατώνω τα πράγματα, τους αλλάζω θέση.
αναβατίζω = κάνω το ζυμάρι να φουσκώσει
αναγορεύω = συκοφαντώ
αναγούλα = τάση προς εμετό, αίσθημα αηδίας
αναδεύω, -ομαι = κουνάω απαλά, κουνιέμαι ήρεμα, αναταράσσω απαλά, ανασαλεύω, ανακατώνω
(Δεν αναδεύκι ντιπ λες κι ήταν πεθαμένος)
ανάκαρα = κουράγιο (δεν έχω πια ανάκαρα
ανακούκουρδα = οκλαδόν (καθόταν ανακούκουρδα δίπλα στη γωνιά)
αναμπαίζω = κοροϊδεύω
αναμπιστοσύνη = εμπιστοσύνη
αναπιάνω = στη φράση: «αναπιάνω το προζύμι» = ανακατεύω αλεύρι με νερό και προζύμι για να ζυμώσω ψωμί.

αναστaλάζω = στάζω σε σταγόνες κατά διαλείμματα, (δεν αναστάλαξε η βροχή απόψε
ανατζούτσουλας = ξαφνική ζαλάδα από χτύπημα, (του ΄ρθε ανατζούτσουλας
ανατσουτσουρώνω = ανακτώ δυνάμεις (Ανατσουτσούρωσες βλέπω!!)
αναφανταλιά= απρόσμενη δυσάρεστη έκπληξη (του ΄ρθε αναφανταλιά
αναχαβαλιάζω = προκαλώ σύγχυση, χαβαλέ, αναταραχή
αναχαράζω = μηρυκάζω
ανεγύργα = χωρίς επιστροφή, (να πας στα ανεγύργα)
ανέχεια = φτώχεια
αντεικιαστά = στα κουτουρού, κατ' εικασία
άντζα = γάμπα
αντιλογιέμαι = απαντώ, αντιλέγω
αντίψυχο =Στη φράση: μου΄βγαλε τον αντίψχο = με ταλαιπώρησε
αντράλα = φασαρία
αντρειεύομαι = κάνω το παλικάρι, επιδεικνύω ανδρεία
αντρομανάω = αγωνίζομαι με σθένος, σαν άντρας, παλεύω
απάγγειο = υπήνεμο, προστατευμένο από τον άνεμο
αξαίνω = μεγαλώνω (τα κορίτσια αξαίνουν γρήγορα λες και τα τραβάει ο έξω απουδώ απ'τα μαλλιά)
απ(ει)κάζω = συμπεραίνω, υποθέτω, φαντάζομαι
απεριλόητος(ή και απειρολόητος) = αφρόντιστος, ατημέλητος, παραμελημένος (άνιφτος κι απεριλόητος)
απ(ι)θώνω = τοποθετώ κάτι με προσοχή πάνω σε κάτι άλλο
απίκου = σε ετοιμότητα
απ(ι)στομάω = γυρνάω ανάποδα
απόγωνο = μέρος προστατευμένο από τον άνεμο, υπήνεμο,απάγγειο
αποδιαλεούρια = ξεδιαλέγματα, τα άχρηστα προς απόρριψη μετά από διαλογή
απόδαυλο = υπόλειμμα καμένου ξύλου
απόδιαβα = μετά την πάροδο επίσημης γιορτής (Θα σε δω απόδιαβα τη Λαμπρή)
αποκούμπι = στήριγμα, καταφύγιο, άσυλο
αποκαϊδια = υπολείμματα φωτιάς
απόϊ = απόγειος αύρα, δροσερό αεράκι
απόκοντος = σχετικά κοντός
αράδιαση =αράδιασμα, το πέρασμα του ενός μετά τον άλλον
αρατίζομαι = εξαφανίζομαι
αρβάλι = χερούλι χάλκινου δοχείου (΄Επιασε του καζάν(ι) απ' τ' αρβάλια)
αργάζω = επί δέρματος: κατεργάζω
αρδελεύω = κτυπώ βάναυσα, μαλώνω αυστηρά, επιπλήττω
αρέλεγος = είδος κόσκινου
αριά = είδος βελανιδιάς
αρούπωτος = αχόρταγος
αρτ(υ)μή = μυζήθρα, κλωτσοτύρι, τυροκομικό προϊόν
αστρέχα = λούκι στη στέγη για το βρόχινο νερό
ατσίγγανος = λιγόφαγος, ιδιότροπος στο φαγητό, λιτοδίαιτος
αφορμίζω = επί πληγής: επιμολύνομαι, κακοφορμίζω
αχαμνά = τα απόκρυφα μέρη
αχαΐρευτος = ανεπρόκοπος
άχνα = αχνός, ατμός, μτφ. τσιμουδιά, (δεν έβγαλε άχνα)
αψιώνω = γίνομαι αψύς , εκνευρίζομα

Β

βάβω = γιαγιά
βάια = δάφνη
βαϊζω = γέρνω από το βάρος
βακίζω = κόβω σε κομμάτια, τεμαχίζω κρέας, κόβω κρέας σε κιμά
βάκρα = προβατίνα με μαύρο τρίχωμα στο πρόσωπο
βαλμάς = βουκόλος
βάντα = φουντωτό κλαδί δέντρου ή θάμνου

βαρβαρίτσα = χρυσόμυγα αλλά και δερματικό νόσημα
βαρκεστάω = βαριέμαι, απογοητεύομαι
βαρκό = ελώδες μέρος, μέρος που κρατάει νερό
βαρύκριτος = δύσκολος, αργός στην ομιλία
βατσ(ι)νιά = βάτος
βελανίδα = αδένας στη ρίζα του μηρού
βελούχι = μεγάλη πηγή με άφθονο νερό
Βελούχι = το όρος Τυμφρηστός. (Βλέπει ψύλλο στο Βελούχι. Το Βελούχι ήταν ορατό ανατολικά του χωριού)
βερβερίτσα = σκίουρος
βετούλι = νεογέννητο τραγί
βίκα = είδος μικρού δοχείου για το λάδωμα φαγητών
βιλάρι ή βηλάρι (βλάρι) = είδος λεπτού υφάσματος, κάθε ύφασμα τυλιγμένο συνήθως για τοποθέτηση σε ράφι καταστήματος
βίραγγας = νερό που λιμνάζει σε ρέματα
βίτσα = λεπτό ξύλινο ραβδί, βέργα , συνήθως από λυγιά, που χρησιμοποιούσαν παλιά οι δάσκαλοι για τιμωρία των μαθητών
βλουγούδ(ι) = αρτίδιο
βλυχά = γλυφά
βόμπρας = βρυκόλακας και μτφ. μικρός σε ανάστημα, νεαρό άτομο έξυπνο και ανήσυχο, μπόμπιρας
βούγκα = τρέχοντας γρήγορα (έφυγε βούγκα0
βουργάρα = το πτηνό μελισσοφάγος αλλά και είδος φασολιού
βουρλίζομαι = γίνομαι έξαλλος, εκνευρίζομαι
βουνιά (βνια) = κοπριά μεγάλου ζώου (αλογοβνιά, αγελαδοβνιά)
βουτσώνω = κάνω μούτρα, θυμώνω
βραγγανίζω = περπατώ πάνω κάτω μουρμουρίζοντας, τριγυρνώ ψιθυρίζοντας. π.χ. Τι βραγγανίζεις όλη την ώρα;

βρετίκια = εύρετρα

Γ

γαζέπι =δαρτή βροχή
γανιάζω = η γλώσσα μου καλύπτεται από άσπρο επίχρισμα, μτφ διψώ πολύ
π.χ. γάνιασα από τη δίψα
γατσιάζω ή κατσιάζω = αναστέλλω την ανάπτυξη (το γάτσιασε από τα πολλά χάδια)
γατσιόμαλλα = μαλλιά κακής ποιότητας
γιάϊα = αδερφή
γιατάκι = στρώμα, κρεβάτι, κατάλυμα, καταφύγιο
γιδοβύζα = είδος πουλιού
γιόμα = γεύμα, μεσημέρι (Έλα ταχιά το γιόμα)
γιούκος ή γοίκος = στοίβα κλινοσκεπασμάτων κάθε είδους
γκαϊδός = αλλήθωρος, γκαβός
γκιολιάζω = (λέγεται για το νερό) γυρίζω πίσω, λόγω εμποδίου, και λιμνάζω (γκιόλιασε το νερό στην αυλή)

γκισέμ(ι) ή γκεσέμι = τράγος οδηγός, προπορευόμενος συνήθως του κοπαδιού
Γιαραμπής = Θεός, στη φράση: Δόξα να ΄χει ο Γιαραμπής
γιρεύω (ή γερεύω) = γίνομαι καλά, θεραπεύομαι
γονός (για μελίσσια) = νεαρό μελίσσι
γκιζεράω = ταλαιπωρούμαι, απογοητεύομαι
γκλάβα = κεφαλή, νους (δεν του κόβει η γκλάβα)
γκλαβανή ή γλαβανή =άνοιγμα στο ταβάνι , στη στέγη ή καταπακτή, άνοιγμα δηλαδή στο πάτωμα προς το υπόγειο

γκόρτσα = αγριαχλαδιά
γκοσιά = είδος δρεπανιού για το κόψιμο χόρτων

γκριλώνω = πετάγονται τα μάτια μου από τις κόγχες, εκπλήσσομαι
γκριλομάτης = με πεταχτά μάτια
γκρινιάς = κοκκινωπό σιτάρι, που τα στάχυα του γίνονται αγανωτά
γκριντάλι = πολύ ψηλό άτομο
γκώνομαι = γεμίζω μέχρι απάνω (γκώθ(η)κε από το πολύ φαϊ)
γλίτσα = γλιστερή λάσπη, γλίνα, λίγδα
γλότζος = εξόγκωμα, όζος
γλίνα = χοιρινό λίπος, λίγδα και μτφ. πηλός, λάσπη
γλωσσιάζω = δοκιμάζω με τη γλώσσα (δε γλωσσιάζεται το φαγητό),
γούλη = στόμιο (μτφ επί πολλής βροχής: γύρισε με τη γούλη κάτω)
γουρνομυτιάζω = σκύβω μέχρι ν' ακουμπήσει η μύτη μου στο έδαφος
γούτσι = ρόκα καλαμποκιού πριν ωριμάσει
γράδα = χαραμάδα , σχισμή
γρέκι (γρεκιάζω) = κατάλυμα, προσωρινή διαμονή
γραδώνω = πιάνομαι σε γράδα, σκαλώνω
γρίβος = ψαρός, ψαρομάλλης
γρικάω = καταλαβαίνω, νιώθω(είναι μικρό δε γρίκ(η)σε)
γριπίδα = κρηπίδα
γρίτσα = ρίζωμα
γριτσιάζω = βγάνω ρίζες , μτφ.είμαι κατάκοιτος (γρίτσιασα τόσο καιρό ακίνητος στο κρεβάτι)
γρουμπός = καμπούρης, σγουμπός
γρουμπούλι = ογκίδιο
γρουμπιάζω = καμπουριάζω
γρούσπα = μικρή χαράδρα

Δ

δανεικαριά = βοήθεια με υποχρέωση ανταπόδοσης κυρίως σε γεωργικές και κτηνοτροφικές εργασίας
δαυλίτης = ασθένεια των σιτηρών
δείξος = στη φράση: ο πείξος και ο δείξος = ο κάθε άσχετος
διάσελο ή διασέλωμα = στενή φυσική διάβαση, αυχένας
διασίδι = υφάδι
διάτα = συμβουλή (δεν παίρνει από διάτες)
διατάζω = δίνω εντολές αλλά και συμβουλεύω (και με διάταξε
μια θεια της = με συμβούλεψε)
διάφορο = κέρδος (και ποιο θα ΄ναι το διάφορο για μένα;)
διβόλισμα = δεύτερο όργωμα
δικριάνι = εργαλείο για το μάζεμα τ' άχυρου στο αλώνι
δοξάρι = ουράνιο τόξο
δράζω = στάζω αργά, έχω μικρή διαρροή
δρολάπ(ι) = βόρειος άνεμος μτφ. έντονη βροχόπτωση που συνοδεύεται από δυνατό αέρα.
δροτσίλα = εξάνθημα από ιδρώτα
δούγα = ξύλο λυγισμένο βαρελιού ή κάδης. (τις δούγες τις έσφιγγαν με τα στεφάνια για να μην ξεφεύγουν)
δύνομαι = μπορώ, έχω τη δύναμη να κάνω κάτι

Ε

ειδή = φυσιογνωμία
ειδήσματα = είδη του σπιτιού
επιτούτου = επίτηδες, από πρόθεση
έχος = βιος, περιουσία

Ζ

ζαβός = δύστροπος, ιδιότροπος
ζαβλακωμένος = αποβλακωμένος

ζαβράκι = έντονο μάλωμα, ξύλο (έρχεται καθένας και μου δίνει κι από ένα ζαβράκι)
ζαβρακιασμένο = μαραμένο
ζαγάρι = κυνηγόσκυλο, μτφ παλιάνθρωπος
ζακόνι = τοπικό έθιμο, συνήθεια (κάθε χώρα και ζακόνι)
ζαλίγκα = φόρτωμα στην πλάτη ή στους ώμους
ζάντζα = ιδιοτροπία, δυστροπία
ζαντζεύω = δυστροπώ, ιδιοτροπώ
ζαντραβέλι = γαϊδούρι
ζάπι ή ζάφτι = υποταγή, καθήλωση (δε μπορεί να τον κάνει ζάπι = δεν μπορεί να τον υποτάξει)

ζαπώνω = κάνω ζάφτι, δαμάζω, επιβάλλομαι

ζάρκα = ξεγύμνωτος (κότα ζαρκολαίμα = χωρίς φτερά στον λαιμό)
ζαρκώνω(και ξεζαρκώνω, -ομαι) = γδύνω
ζάφτω = πέφτω κάτω με δύναμη, χτυπώ με δύναμη
ζεβζέκι = ύπουλος, κακεντρεχής
ζέλιο = νεύρο στη βάση του μηρού, προσαγωγός
ζερβίλα ή ζερβά = ανήλιο μέρος
ζερβοχέρης = αριστερόχειρας
ζέχνω = βρωμάω υπερβολικά
ζεύκια = φαγοπότι, καλοπέραση
ζιαφέτι = γεύμα ειδικά για τους μαστόρους, όταν ολοκλήρωναν τη δουλειά π.χ. το κτίσιμο ενός σπιτιού, γλέντι

ζιόγκος = εξόγκωμα
ζορμπάς = ανυπότακτος, τυραννικός, ζωηρός
ζουγκλιάζω = επί μεταλλικών κουτιών αλλάζω το σχήμα τους πιέζοντάς τα, παραμορφώνω το σχήμα τους
ζούδι = μικρό ζώο, ζωύφιο, ζουζούνι
ζούλα = ώριμο φρούτο παραγινωμένο (υπάρχει και η φράση: στη ζούλα = στα κρυφά και αρπαχτά)
ζουλάπι = άγριο ζώο, μτφ. άνθρωπος αστοιχείωτος
ζουμπάς = πολύ μικροκαμωμένος, κοντοπίθαρος
ζουμπάω = ζουλώ
ζουμπερέκι = μεταλλικό εξάρτημα κλειδαριάς, που ανοίγει, πιέζοντάς το, το μάνταλο και κατ΄επέκταση την πόρτα.

ζούμπερο = έντομο, ζούδι
ζούφιο = κούφιο
ζουχνάω = παρενοχλώ σπρώχνοντας ή τσιγκλώντας κάποιον

Θ

θαραπεύομαι = ευχαριστιέμαι, απολαμβάνω
θερμαίνομαι = έχω πυρετό
θέρμη = πυρετός (δεν δίνει ούτε τ' θέρμη τ' τον Αύγουστο)
θιαμαίνομαι = θαυμάζω, απορώ (στέκομαι τη θιαμαίνομαι)
θιοτ(ι)κά = του Θεού (αυτά είναι Θιοτκά)
θρασεύω = βγάζω πυκνά φύλλα και βλαστούς μτφ. μτφ. γίνομαι θρασύς
θρασίμ(ι) = θρασύδειλος, αυθάδης
θρασομανάω = επί φυτών : φουντώνω, θεριεύω
θραψερός = επί φυτών: καλοαναπτυγμένος

Ι

ίγκλα = πέδη αλόγου, π.χ.: ίγκλωσε τ'άλογο
ίσκα = μύκητας που ζει παρασιτικά στους κορμούς των δέντρων (παλιά απαραίτητο σύνεργο, μαζί με τον πριόβολο -πυριόβολο, το τσακμάκι και το φυτίλι, του καπνιστού)

Κ

καβούλι = σύνθημα, ορισμός τόπου και χρόνου προς συνάντηση, ραντεβού
κάδος =ξύλινο δοχείο, δοχείο μέτρησης και χωρητικότητας 30 οκάδων
καζαντάω = πλουτίζω, αποκτώ περιουσία, καζαντίζω
κακάβι = κατσαρόλα
κακαράντζα = κοπριά γίδας ή προβάτου
κακάτσι = ακαθαρσία μύτης
κάλεσια =λευκή αρνάδα με μαύρο περίζωμα στα μάτια
καλούδια = δώρα κυρίως για μικρά παιδιά
καλιάζω = ταιριάζω (δεν καλιάζουν = δεν ταιριάζουν)
καλοπίχερα = εύκολα (δεν τον κάνεις ζάπι καλοπίχερα)
καλοσκαιρίζω = δοκιμάζω πρώτη φορά εποχικό φρούτο ή προϊόν
καμπρολάχανο = κράμβη, μάπα
καναπίτσα = το φυτό λυγιά
κανίσκι = ειδικό πανέρι που χρησιμοποιούσαν για μεταφορά των δώρων του γάμου
καπέτι = τυρόγαλο
καπίστρι = χαλινάρι
καραματιάζω = στοχεύω, σημαδεύω, βάζω στόχο
καραουλίζω = παρατηρώ από καραούλι, αγναντεύω
καργάρω = σφίγγω, δένω σφιχτά
καρέλι = τροχαλία , ξύλινο κουτί με καρούλια, ανοιχτό από δυο πλευρές, που σύρονταν πάνω σε συρματόσχοινα δεμένα στις δυο όχθες ποταμού, για να περνούν το κατεβασμένο ποτάμι.(τέτοιο καρέλι υπήρχε στα Κρεμαστά, πριν γίνει το φράγμα)
καρκαλέτσι = κοκκύτης
καρκώνω = πνίγω πιάνοντας από το λαιμό
καρλαύτης = με προτεταμένα αυτιά
καστραβέτσι = αγγούρι
κατακλείδια = σαγόνια
κατακραή = κατακραυγή (δεν μου φτάνουν όλα τ' άλλα να ' χω και την κατακραή του κόσμου)
καταπιώνα = φάρυγγας,
κατάστρατα = στη μέση του δρόμου
κατασάουρα = κατάχαμα
κατσιάζω = προκαλώ σταμάτημα της ανάπτυξης, εξασθενίζω, μαραζώνω (το κάτσιασε το γατί από τα χάδια)
κατσίνα = κοπριά ζώου
κατσκαρίκα ή κασκαρίκα = χουνέρι, κατεργαριά, απατεωνιά
κατσούλι ή κατσιούλα = καλύπτρα κεφαλής, κουκούλα
καψερός = δύστυχος
κενώνω = αδειάζω , σερβίρω το φαγητό στα πιάτα
κεφαλάρια = πονοκέφαλος
κίκαρη = φλιτζάνι του καφέ
κλαπακίζω ή χλαπακιάζω = τρώγω λαίμαργα και θορυβωδώς
κλαπατάρια = χοντρά φτερά αετού
κλαροκοπάω = κλαρίζω, κόβω κλαδιά για τα ζώα
κλαρώνω = αναρριχώμαι, ανεβαίνω, σκαρφαλώνω (έμπηξαν παλούκια να κλαρώσουν οι φασολιές)
κληματσίδα = κλαδί κληματαριάς
κλήρα = κληρονόμος, κληρονομιά (δεν άφησε κλήρα)
κλουκακίζω = επί υγρών μεταφερομένων σε δοχεία (όχι πλήρως γεμάτα): ο θόρυβος που ακούγεται από το υγρό που μεταφέρεται στο δοχείο
κλούκι = νέο βλαστάρι, παραφυάδα
κλουρώνω = κυκλώνω
κόθρος = γωνία ψωμιού, το ξύλινο περίβλημα του κόσκινου
κοκόσια = καρύδα
κοιλορεύω = πάσχω από δυσεντερία
κονακιάζω = κάνω κονάκι, εγκαθίσταμαι

κοντοπίθαρος = κοντόχοντρος σαν πιθάρι
κοντοσβόιρας = μικρός αλλά αεικίνητος
κόπτσα(κόπιτσα) = μικρή πόρπη, θηλύκωμα (όλο κόπτσα και λαγκιόλι
κορακιάζω = διψώ υπερβολικά
κορδοκυλάω = παίρνω τούμπες, κουτρουβαλιάζομαι
κορδομπάτσος (ή σκορδομπάτσος) = παιχνίδι που παίζεται με το κόκαλο αστράγαλου ζώου, τα κότσια
κουρδουμπούλι = μάζα σε σχήμα στρογγυλό, ογκίδιο
κορίτος ή κουρίτος = ξύλινο ή πέτρινο λούκι για το πότισμα ή τάισμα ζώων
κορφίγκι = αφρόγαλα
κοτάω = τολμώ (χαρακτηριστικός παιδικός διάλογος: -Αν κοτάς ,έλα. – Τρώω κότα κι κοτάω).
κοτσάνα = πλεξούδα μαλλιών
κ(ου) βέλι = κυψέλη
κουντούρια = ξύλα (συνήθως δύο) που τοποθετούσαν επάνω το ψωμί
κουκουμέλα = μανιτάρι
κουκουμπλιέμαι = αναπηδώ, χοροπηδώ
κουκοφρίγκι = είδος γλυκού
κ(ου)λαίνομαι = αδυνατώ να χρησιμοποιήσω τα άκρα (πόδια ή χέρια) από κούραση ή αρρώστια
κουμάσι = χώρος για διαμονή χοίρων
κουνακάκι = είδος μικρής σαύρας
κουντουτάμπουρα = μάλλινο ρούχο, πατατούκα
κουντράω = χτυπώ με τα κέρατα (για ζώα), μτφ. πέφτω πάνω σε εμπόδιο (κούντρησε στον τοίχο).
κουρκούλι = σκουλήκι
κουρκουσούλα = είδος βολβού
κουρλός = τρελός
κουρμπέτι = ξενιτιά (χρόνια στο κουρμπέτι) μτφ. αγώνας για επιβίωση (μικρός βγήκε στο κουρμπέτι).
κούρος = κούρεμα αιγοπροβάτων
κουρουγκάτσα = αγκαθωτός θάμνος
κουσεύω = τρέχω
κοτσάνα = πλεξούδα μαλλιών
κουτσαρίδα = κουτσαμάρα, αδυναμία βαδίσματος
κουσή = τρέξιμο
κούσιαλο = άνθρωπος πολύ γερασμένος και ανήμπορος
κουταπέτα = είδος καρφίτσας σε μακρουλό σχήμα με σκαλίσματα (λουλούδια κλπ)
κουτέλι = αδέσποτο σκυλί
κουτελεύω = γυρίζω σαν αδέσποτο σκυλί, τριγυρνώ άσκοπα
κουτσαπ(η)δάω = χοροπηδάω, πηδώ με το ένα πόδι
κούτσ(ι)κο = μικρό και ανήλικο
κουτσούνα = κούκλα
κουτσ(ου)πιά = είδος δέντρου (κουτσ (ο)πόφυλλο = το φύλλο της κουτσουπιάς)
κ(ου)φό = τυφλοπόντικας
κουφοκαίει = καίει κρυφά χωρίς φανερά ίχνη (κουφοκαίει η φωτιά).
κριτσιανίδα = χόνδρος
κρούνης-α = άμοιρος, άτυχος
κτιάζομαι = είμαι κατάκοιτος, κείτομαι
κτσιούμπ (κουτσιούμπι) = ο κορμός κομμένου δέντρου
κωλοκαθιά = χορευτική φιγούρα
κωλοκάθομαι = κάθομαι με τα οπίσθια
κωλοκούρι = το χειρότερης ποιότητας μαλλί του προβάτου
κωλορίζια = παραφυάδες
κωλοφωτιά = πυγολαμπίδα

Λ

λαβούρα = απελπισία
λαγαρός = καθαρός, διάφανος
λαγαρίζω = απομένω, καταλήγω (δεν λαγάρισε = δεν απόμεινε)
λαγγεύω = σκιρτάω, ξαφνιάζομαι
λαγγιόλι = πιέτα Π.χ. «όλο κόπτσα κι λαγγιόλι» ή Η φουστανέλα τ' είχε πολλά λαγγιόλια.

λακάω -λακίζω= το βάζω στα πόδια
λακ(ι)νιά = αγέλη αλόγων
λακριντί = ακατάσχετη φλυαρία, πολυλογία
λάλας = αδελφός
λαμπίκος = λάμπει από καθαριότητα, κατακάθαρος, γυαλισμένος
λαντζοκόβομαι = πηγαίνω πάνω κάτω, αναστατώνομαι, ανησυχώ πολύ για κάτι (λαντζοκόφκαν τα σκλιά απόψε)
λάου-λάου = σιγά σιγά με προφυλάξεις (Στη φράση: το πάει λάου λάου για καυγά = επιδιώκει ύπουλα καυγά)
λαουτιάζω = σαουριάζω, κάθομαι ήσυχα
λαπασάρω = καταπραΰνω
λαριδιάζω = Για φυτά: σκληραίνω, χάνω την τρυφεράδα
λαρώνω = σωπαίνω, σταματώ να κλαίω (το μωρό δε λάρωσε όλη νύχτα)
λέσιο = ψοφίμι, πτώμα ζώου σε αποσύνθεση
λιάρα = (λιάρα και κανούτα) = γίδα άσπρη στην κοιλιά
λιάτιρο = αδύνατο πλάσμα, κοκκαλιάρικο
λιμασμένος = πολύ πεινασμένος, πολύ λαίμαργος
λιμπά = γεννητικοί αδένες, τα αχαμνά του ζώου
λίμπα = πήλινο ή ξύλινο αγγείο, γαβάθα
λιογκρίζω = ίσα που διακρίνω, μετά βίας βλέπω
λ(ι)παταράτος = λαίμαργος
λ(ι)παταράω = λαιμαργώ για κάτι
λοβοδιά = είδος λάχανου
λογγά = χωράφι ποτιστικό δημιούργημα των προσχώσεων ποταμού
λουιρνάω = τριγυρίζω άσκοπα (πιθανώς από το ολογυρνάω)
λούμπαρδος = κάτι που εμφανίζεται απρόσμενα (πιθανώς από το βομβάρδα ή λουμπάρδα = μεσαιωνικό πυροβόλο που εκτόξευε λίθινα βλήματα)

λούρος = ραβδί για το τίναγμα καρπών δέντρου (ελιών, αμυγδαλιών, καρυδιών κλπ)
λουρώνω = σκληραίνω, γίνομαι άκαμπτος σαν λούρος
λουτιάζω = ξεμωραίνομα
λότζα = είδος σκεπαστού χώρου στην είσοδο του σπιτιού, αυλή.
λυγκιάζω = έχω λόξυγκα

Μ

μαβλάω (από το μαυλίζω) = καλώ ζώο, κάνοντας συγκεκριμένο ήχο ή μιμούμενος τη φωνή του.
μαλάζω = αγγίζω (δε μαλάζεται ντιπ)
μαμαλίγκα = είδος χυλού που γίνεται από καλαμποκίσιο αλεύρι με προσθήκη λίπους.
μαντζαρία = τσιμπούσι, συμπόσιο, φαγητό
μαξούλ(ι) = η συνολική παραγωγή σε γάλα και τυροκομικά προϊόντα, σοδειά
μαξούμ(ι) = μικρό παιδί
μαραφέτ(ι) = μικρό εργαλείο, σιδερικό (τι το κβαλάς αυτό του μαραφέτ)
μαργώνω = κρυώνω
μαρτίνι = αρνί ή κατσίκι προς πάχυνση, που τρέφεται σπίτι έξω από το κοπάδι
ματσιάζω = κάνω μάτσο, συνθλίβω
ματσιαλάω = μασώ
μελάδερφος ή μελαδερφός = αδελφός από άλλη μάνα ή άλλον πατέρα
μελίστα = διαβρωμένο πετρώδες έδαφος

μεσιακός = μισός μισός
μεσοκόβομαι = μου κόβεται η μέση, πονάει η μέση μου
μιρλίζω = μυξοκλαίω, γκρινιάζω κλαίγοντας, κλαψουρίζω
μισάλι = τραπεζομάντηλο
μισερκά = εντόσθια ζώου
μίτζα = μίζα, (θέση σε παιχνίδι π.χ. η φράση «αλλαγή κι αλλάξτε μίτζες» στο παιχνίδι της «γρούνας»)
μόζα ή μώρα = (τον, την πάτησε η μόζα) = μελανό σημάδι σαν μώλωπας από χτύπημα, που απέδιδαν στο πάτημα της μόζας, είδος ξωτικού.
μοίρεται = οδύρεται, μοιριολογά, κλαίει τη μοίρα του
μολογάω = ομολογώ, διηγιέμαι
μουζιάζω = αισθάνομαι ρίγος.
μουλαΐμκο = ήρεμο
μουνούχ(ι) = ευνουχισμένο ζώο.
μουτλάκ = σώνει και καλά, οπωσδήποτε (Ήθελε μουτλάκ να μπεί στου χορό).
μούτυλη = παχιά λάσπη.
μπαϊλίζω = γέρνω από το βάρος, αποκάνω, απαυδίζω.
μπαϊλντίζω = αποκάμνω, καταβάλλομαι από μεγάλο κόπο.
μπακατέλα = άχρηστο πράγμα
μπακακονέρια = νερά που ζουν βατράχια.
μπακανιάρικο = με πρησμένη κοιλιά.
μπάλα = μέτωπο
μπάλιος = παρδαλός
μπαντίδος = κακοήθης, πλανημένος, ανακόλουθος.
μπάστακας = ασάλευτος μτφ.κάτι που συνεχώς εμφανίζεται μπροστά μας (όπου και να πάω τον βρίσκω μπάστακα μπροστά μου).
μπακράτσι = μικρό χαλκωματένιο δοχείο.
μπαλαμούτι = τέχνασμα, κόλπο
μπαλιμπακούρια = άχρηστα ρούχα, τσιλόνια
μπάλιος = ζώο με σημάδι στο μέτωπο
μπανταλό = κακοφτιαγμένο
μπατάλικ(ο) = άκομψο, άχαρο
μπατσακούτσια = σκεύη διάφορα
μπερντάχι = μάλωμα, ξυλοφόρτωμα (έρχεται καθένας κι μου δίνει κι ένα μπερντάχι)
μπέρτα = είδος πλεχτού, που οι γυναίκες έριχναν γύρω από τους ώμους
μπιζεράω = χορταίνω, απογοητεύομαι, αηδιάζω
μπικιόνι = μεταλλική, συνήθως τσίγκινη, κούπα για νερό
μπιρικέτ(ι) = αφθονία παραγωγής προϊόντων
μπιρμπιλογάω = διαλέγω επιλεκτικά
μπιρμπιλόνια = φαγητό με κομμάτια ζυμάρι περασμένα στον αρέλεγο
μπλάνα = χοντρός σβώλος χώματος
μπλαντσιάζω = συναντώ , πέφτω επάνω, πετυχαίνω (δε θα σε μπλαντζιάξω πουθενά;)
μπλαστή = στη φράση: «με πήρε μπλαστή = έπεσε απάνω μου και με παρέσυρε»
μπλιτσιανάω = παίζω με τα νερά
μπλιόρα = δίχρονη προβατίνα
μπόλια = πετσέτα
μπόβολος = σαλίγκαρος
μπουλίτσα = μικρό ορθογώνιο ντουλαπάκι στον τοίχο δίπλα στο τζάκι των παλιών σπιτιών
μπούμστος = χαζός, (Μπούμστος είναι και το όνομα μιας κορυφής των Ακαρνανικών βουνών στο Ξηρόμερο)
μουνούχ(ι) = ευνουχισμένο ζώο
μπουνώρα = πολύ πρωί
μπουρδουκλώνω = μπερδεύω, ανακατώνω
μπουρδούνι = καλοθρεμμένος
μπουρμπλώνω = καλύπτω το κεφάλι και το πρόσωπο εκτός από τα μάτια

μπουρμπουτσέλι = σκαθάρι
μουσκλώνω = σκυθρωπάζω
μουτεύω = σωπαίνω, χάνω τη φωνή μου
μ(που)χαρί = καμινάδα
μπουχός = Στη φράση: Έγινε μπουχός =εξαφανίστηκε με μεγάλη ταχύτητα. (Η φράση προήλθε από το λίχνισμα στο αλώνι. Τα ανακατεμένα με το χώμα ντύματα (ο μπουχός) σε τύφλωναν. Όταν όμως φύσαγε αέρας, έπαιρνε τον μπουχό και τον εξαφάνιζε.
μπριστούρα = οι ακαθαρσίες των εντέρων σφαγμένου ζώου
μυγιάζομαι = υποπτεύομαι, παίρνω τα λόγια κάποιου ως εναντίον μου υπαινιγμούς
μυλοπονάω = πονάω γύρω από την εστία του πόνου ή της πληγής
μυξίτης = σπυρί, δοθιήνας
μυρμάλ(ι) = μεγάλος αριθμός, πολυάριθμο, μύριος
μυρμηγκιάζω = τσερμιάζω, μουδιάζω
μ(υ)τάρια = εξάρτημα του αργαλειού
μυτώνω = περνώ το νήμα στα μυτάρια του αργαλειού

Ν

νείρομαι = ονειρεύομαι, επιθυμώ
νερομπλέτσι = νερωμένο φαγητό
νεροσυρμή = μικρό ρυάκι που σχηματίζεται μετά από έντονη βροχή
νίλα = μεγάλη ζημιά μτφ. οργή - « έγινε νίλα τ' = εξοργίστηκε πολύ»
νισάφ(ι) = έλεος, στη φράση: νισάφι πια = έλεος, αρκετά
νογάω = καταλαβαίνω, εννοώ (είναι μικρό, δε νογάει)
νότη = υγρασία.
νοτίζω = υγραίνομαι, τραβώ υγρασία
ντάβανος = μύγα του δάσους-βοϊδόμυγα
νταϊνταγα = άντεχα
νταλκάς = στενοχώρια, μεγάλος καημός
ντερλικώνω = καταβροχθίζω μεγάλες ποσότητες, παραγεμίζω το στομάχι μου με τροφή
ντζόρας = δίραβδο για το στούμπισμα καλαμποκιού, μτφ. πεισματάρης, ξεροκέφαλος, ισχυρογνώμων
ντιμέλλα = μαξιλαροθήκη
ντιπ κατά ντιπ = ολωσδιόλου, εντελώς
ντιρέκ(ι) = μακρύ και λεπτό ξύλο μτφ. πολύ ψηλός άνδρας
ντιριέμαι = ντρέπομαι, διστάζω (π.χ. να της το πω ντιριέμαι)
ντορός = ίχνος
ντουλαμάς = μανδύας, πανωφόρι
ντράβαλο = φασαρία, μπέρδεμα (είχαμε ντράβαλα μαζί του)

Ξ

ξαγκλίζω = ξεμπλέκω τα μαλλιά με το χτένι (ξάγκλισε τα μαλλιά της)
ξαγκρίζω = ιδιοτροπώ
ξαδειάζω = ευκαιρώ (δεν ξαδειάζω σήμερα)
ξάισμα = το μερίδιο (ξάι) του μυλωνά από τ' άλεσμα (από κάθε κάδο έπαιρνε, πριν το άλεσμα, με την ξαϊάρα, το μερίδιό του)
ξακριάζω = απομονώνω, αποσύρω κάποιον ιδιαιτέρως, αποκόπτω, βγάζω στην άκρη,
ξακρίζω
ξαμολιέμαι = ξεπετάγομαι, ξεχύνομαι
ξαμώνω = κάνω κίνηση για να χτυπήσω κάποιον με τα χέρια, ορμάω.
ξαχουρδάω ή ξαχουρδίζω = ξεφεύγω
ξεδίνω = το ρίχνω έξω-διασκεδάζω (άστο το παιδί να ξεδώσει)
ξεδοκιέμαι = εκδικούμαι, τιμωρώ (τουν ξεδοκήθκι ου Θεός)
ξεζγαλάω = ξεφλουδίζω
ξεθονίζω = βγαίνω απ'τα όρια

ξεκατελώνω = ξεβρωμίζω
ξεκοπή ή ξέκοπα = το σύνολο μιας συμφωνημένης δουλειάς, (πήραν τη δουλειά ξεκοπή).
ξεκούτης = ξεμωραμένος
ξεκουτιάζομαι = χάνω τα μυαλά μου, χαζεύω, ξεμωραίνομαι
ξελαβαίνω = πληρώνω τα σπασμένα (Κάθισε ήσυχα γιατί θα τα ξελάβεις εσύ).
ξελάστρα = ακόπριστο χωράφι
ξελωλιάζω = ξεμωραίνω
ξεμπλέτσωτος =ξεμανίκωτος, με γυμνά μπράτσα ,ξεμπράτσωτος

ξενοκρένω = παραμιλάω στον ύπνο

ξενούρα = πλήθος ξένων (πλάκωσε πολλή ξενούρα)
ξενοψωμάω = τρώω εκτός οικογένειας, δουλεύω μακριά από το σπίτι μου
ξεντραχτώνω = βγάζω από τη θέση του, ξεθεμελιώνω
ξεπατώνομαι = κουράζομαι υπερβολικά
ξέπετο = φράση στο παιχνίδι, που σημαίνει σταμάτημα του παιχνιδιού, διάλειμμα
ξεπρογκάω = διώχνω με φωνές (συνήθως για τα ζώα)
ξεσκαρίζω = βγάζω το κοπάδι από το μαντρί, ξεκινώ
ξεσκαρμώνω = ξεκολλάω
ξεσκλίζω ή ξεσκλάω = ξεσχίζω, κουρελιάζω
ξεσπράω = βγάζω τους σπόρους, ξεσποριάζω
ξετζανίζω = αποκτώ ιδιοτροπίες, κακομαθαίνω
ξεφαγγρίζω = γίνομαι διάφανος, αδυνατίζω (ξεφάγγρισε απ’την πείνα).
ξεφέγγω = γίνομαι διάφανος, διαπερατός από το φως, αδυνατίζω υπερβολικά.
ξέφτερος = γεράκι
ξεχαβδώνω = ανοίγω τα πόδια, γίνομαι ξεδιάντροπος.
ξικ(ι) = στη φράση: «ξίκι να γίνει» = χαλάλι.
ξίκικος = ολιγοβαρής
ξιμοτόχου = επίτηδες
ξοθειό μ’ = έξω το κακό από μένα.
ξώπετσα = επιφανειακά ,ξυστά, ξώφαλτσα (με πήρε ξώπετσα).

Ο

οϊδίζω = μοιάζω. Δεν όιδισε (=δεν έμοιασε) στον πατέρα τ’ (πιθανώς από το ολόιδιος)
όμπυο = πύον
ορμώνω = παρακινώ με φωνές το κοπάδι να κινηθεί προς συγκεκριμένη κατεύθυνση (όρμωσε τα πρόβατα κατά το βουνό).
ούρδα = τυρί ζυμωτό στρογγυλό.
ουρλάκια = γυρίνοι, νεογέννητα βατραχάκια.
όψομαι = Στη φράση: Ας όψεται = ας έχει την ευθύνη ή την ενοχή.

Π

παγάνα = ανίχνευση, καταδίωξη, ομαδικό κυνήγι αγρίων ζώων
παγανά = δαιμόνια, καλικάντζαροι
παγκλίδια = μικρά κομμάτια (έγινε παγκλίδια)
πάκια = Στη φράση: μου ΄πεσαν τα πάκια = κουράστηκα
παλιούρι = αγκαθωτός θάμνος
παλούμπα = στρογγυλή κουλούρα ψημένη στη θράκα
παντέχω = προσδοκώ, περιμένω
παντ(υ)χαίνω = περιμένω (δεν το παντύχαινα αυτό από σένα)
παραγκώμι = παρόνομα, παρατσούκλι
παραντάρα = παίρνω χωρίς σειρά, παίρνω σβάρνα (πήρε τα σπίτια παραντάρα να πει τα τα νέα)
παραξοφαίνεται = Δε μου φαίνεται παράξενο, (δε μου παραξοφαίνεται = δεν με εκπλήσσει κάτι)
παραπαίρνω = αποπαίρνω, (π.χ. μη το παραπαίρνεις το παιδί)

παρασάνταλος = κακοφτιαγμένος, άτσαλος
παρασολάω = εκφοβίζω, τρομάζω
παρασπόρι = στις σεμπριές το χωράφι που κρατούσε το αφεντικό για λογαριασμό του και εξαιρούσε απ’ τη σεμπριά.
παρατορίζω = τρέμω από κρύο, φόβο κλπ (παρατόρσε απ’ το κρύο).
παραχέρι = βοήθεια με τα χέρια, συνδρομή
παράωρα = πριν της ώρας του, αργά το βράδυ
παρδαλίτσα πληθ.παρδαλίτσες = μικρά σημάδια από τη συνεχή έκθεση γυμνών κνημών (κυρίως) σε δυνατή φωτιά .

παρέθου = παραδώ (έλα παρέθου).
παταγουδιάζω = παγώνω, κρυώνω πολύ, ξεπαγιάζω.
πατικώνω = συμπιέζω υλικό (π.χ. βούτυρο) σε δοχείο κλπ για να χωρέσει περισσότερο
πατ(ου)λιά = αγκαθωτός θάμνος.
πατσιαλός = στραβός
πατσιαούρα = πατσαβούρα, σφουγκαρόπανο μτφ πολύ λερωμένο (έγινε πατσιαούρα).
πάφλας = πάφιλας, ορείχαλκος, τενεκές
πεδικλώνω = ιγκλώνω το ζώο, βάζω πέδη, πέδικλο στα πόδια του ζώου για να μην απομακρυνθεί.

πεζούλα = τοίχος χαμηλός που συγκρατεί το χώμα στο χωράφι.
περιδρομιάζω = τρώω τον περίδρομο, τρώω υπερβολικά.
πέταυρο = σανίδα λεπτή ακατέργαστη, σκιζάρι.
π(η)δούλι = μικρό σκουλήκι στο τυρί
πιγκώνομαι = πνίγομαι, πνίγομαι από αγανάκτηση.
πιδιλόγα ή πεδιλόγα = ύφασμα ειδικά τυλιγμένο, που τοποθετείται στο κεφάλι για μεταφορά δοχείου ή μικρού φορτίου.

πιλατεύω = παρενοχλώ με ερωτήσεις, γκρινιάζω (τι με πιλατεύεις όλη την ώρα).
πισλί = ρούχο, επανωφόρι
πιστάγκωνα = με τους αγκώνες πίσω (δεμένος πιστάγκωνα).
πιστρόφια = η επιστροφή των νιόπαντρων, επιστρόφια
πιστρώνομαι = εγκαθίσταμαι (τι πστρώθκες εδώ πέρα κι δε φεύγεις), πιθανώς από το επιστρώνομαι.
πιτσίκα = χαζούλα
πλακανήθρα = πέτρα (πλάκα) μεγάλη και επίπεδη συνήθως σε ρεματιές.
πλαντάζω = σκάω από τη ζέστη, κλαίω απαρηγόρητα και ασταμάτητα (πλάνταξε στο κλάμα).
πλαστάρι = ψωμί ψημένο στο μέγεθος και το σχήμα του ταψιού (Έφαγε ένα πλαστάρι ψωμί).
πλαχούρα = με πλατιά αυτιά
πλόχερο = ό,τι χωράει η χούφτα ενός χεριού (από το απλόχερο).
πονίδι = μικρός πόνος
πόντλα = ρέματα (πήρε τα πόντλα).
πορδοκοπάω = πέρδομαι
πουντιάζω = κρυώνω, αρπάζω κρύωμα
πούντος = μικρή λίμνη από εγκλωβισμένο νερό σε ρέμα
πουσνάδια = πίτουρα καλαμποκιού
πραούρα = απόλυτη ησυχία
πρέκνα = κηλίδα στο πρόσωπο, φακίδα
προγκάω = (για τα ζώα) = ξαφνίζομαι, απομακρύνομαι ξαφνικά τρέχοντας.
προζομπούκι = πρόγευμα
πρυοβολ(ι)κά = τα σύνεργα του καπνιστή (τσακμάκι, ίσκα , πριόβολος).
πρωμάδα = ψωμί πυρωμένο στα κάρβουνα
πτιδιεύομαι (επιτηδεύομαι) = είμαι επιτήδειος σε κάτι, τα καταφέρνω.
π(υ)τιά = ένζυμο που περιέχεται στο στομάχι μικρών μηρυκαστικών ζώων (αρνιών, κατσικιών) και χρησιμοποιείται για το πήξιμο του γάλακτος σε τυρί.

πχαστά = αινίγματα, μαντέματα (πιθανώς από από το ρήμα απεικάζω).

Ρ

ρεκάζω = ουρλιάζω, ξεφωνίζω
ρεκλιάζω = γίνομαι χάλια, ράκος (ρέκλιασα απ' τον πόνο)
ρεκομανάω = βάζο το ρέκο, ουρλιάζω, ρεκάζω.
ρεμπεσκές = τεμπέλης
ρεμέντι (ή ριμέντι) = φάρμακο (Σχετική παροιμία: Καλά και τ' άγια του Θεού καλά και τα ριμέντια).

ρέντζελο = κουρέλι
ρεούλι = χατίρι (του κάνει όλα τα ρεούλια).
ρέσα = ανησυχία (το΄πιασε ρέσα).
ρεύω ή ρέβω =καταρρέω (έρεψε από την αρρώστια).
ρίγλα = γέμισμα μέχρι το χείλος
ρικέλα = κουβαρίστρα, το ξύλο της κουβαρίστρας
ρόγγι = κομμένο ή καμένο τμήμα δάσους
ρόκα = ηλακάτη αλλά και καρπός καλαμποκιού
ροκόφυλλα = φύλλα καλαμποκιού
ρουποθέμελα = εκ θεμελίων, συθέμελα (δεν έμεινε ρουποθέμελο)
ρουπώνω = χορταίνω
ρούτι = ρούχο (παλιορούτι)

Σ

σαλαγάω = βγάζω τα ζώα για βοσκή (πρόβατα ή γίδια) με φωνές και σφυρίγματα.
σαλ(ι)βάρι = μικρό ξύλο που τοποθετείται στο στόμα μικρού κατσικιού, που δένεται με σχοινί στα κέρατα του ζώου, για να το εμποδίζει να θηλάζει.
σαλεύω = κινούμαι νωχελικά, αργά.
σαλίτης = γυμνοσάλιαγκας
σάλ(ι)τσούρα = είδος μικρής ιδιαίτερα επιθετικής οχιάς
σαρμανίτσα = λίκνο, κούνια μωρού
σαουριάζω = κάθομαι ήσυχος, μαζεύομαι φοβισμένος σε μια γωνιά.
σβουρλίζω = εκσφεντονίζω περιστρέφοντας
σγαρλεύω = σκαλίζω, ανασκαλεύω (τι το σγαρλεύεις).
σγαρόνια = παπούτσια από δέρμα χοίρου
σγουλώνω = μαζεύομαι σε μιαν άκρη (σγούλωσε σε μια γωνιά).
σέμπρος = συνέταιρος στις δουλειές του χωραφιού (συνήθως ο ιδιοκτήτης έβαζε το χωράφι και το σπόρο κι ο σέμπρος έκανε όλες τις δουλειές μέχρι τη συγκομιδή).
σερπετό = ερπετό
σερσέγκι = μεγάλο έντομο, μεγάλη σφήκα με κεντρί
σιάδι = ίσιωμα (μτφ.το έχει σιάδι = δεν πήρε είδηση για κάτι που τον αφορά).
σιαϊλός = χαζός
σιακαφό = χαζό, ανόητο
σιακούτης = χαμένος, ξεκούτης
σιακουτιάζω = το χάνω, χαζεύω, ξεκουτιάζομαι
σιαμουρλός = πολύ χαζός
σιάμπαλο = μτφ. κακογερασμένος
σιαπέρα = προς τα πέρα , προς άγνωστη κατεύθυνση
σιατλός = χαζός
σιάψαλο = άχρηστο
σιγκούνι = σεγκούνι, χοντρό μάλλινο ρούχο που φορούσαν παλιά οι χωρικοί.
σιγόντα = εύνοια, συγκυρία (δε μου πάει η σιγόντα = δεν μου έρχονται ευνοϊκά τα πράγματα).
σιουρεύω (ή σιορεύω) = γυρίζω άσκοπα.
σιούτος = χωρίς κέρατα
σκαίνομαι = σιχαίνομαι

σκαμαγκιόλες = ποπ κορν, καλαμπόκι που ψήνονταν στον ψήστη και άνοιγε σκάζοντας.
σκάλος = η εργασία του σκαλίσματος.
σκαμπάζω = καταλαβαίνω (δε σκαμπάζει από …)
σκανιάζω = στενοχωριέμαι, χολοσκάω (τι σκανιάζεις;)
σκαπετάω = το σκάζω , φεύγω, δραπετεύω.
σκεβρώνω(επί ξύλων) = στραβώνω
σκιαζούρης = δειλός, φοβιτσιάρης.
σκιαζούρ(ι) = σκιάχτρο
σκλήθρα = είδος χόρτου
σκόρτσα = βρωμιά, λέρα.
σκούπρο = σκουπίδι
σκουτέλ(λ)α =μικρή γαβάθα
σκρούμπος = καμένο ρούχο, αποκαΐδι.
σκρόφα = γεννημένη γουρούνα (μτφ. παλιογύναικα).
σκύβαλα = απομεινάρια, υπολείμματα δημητριακών τροφή για πουλερικά.
σκυρεύω = κάνω δουλειές του νοικοκυριού (μαγειρικής, καθαριότητας κλπ.).
σούμπρο = ψίχα καρυδιού, αμύγδαλου κλπ.
σουργούνι = περίγελος, ρεντίκολο (έγινε σουργούνι).
σουρλάω = με τη σούρλα, τη μύτη (όπως το γουρούνι).
σουρτάρα = χωρίς σειρά, ακατάστατα.
σουρτούκο = είδος παλτού
σπερδούκλι = το φυτό σφένδαμος
σπλόιμο = είδος χόρτου με αναισθητικές ιδιότητες . Χρησιμοποιούνταν για ψάρεμα σε εγκλωβισμένα νερά ρεμάτων(πούντους).
σπρούχνη = στάχτη με υπολείμματα φωτιάς
σταλίζω = είμαι στο σταλό, αναπαύομαι το μεσημέρι σε σκιερό μέρος (τα πρόβατα σταλίζουν κάτω από το δέντρο).
σταλίκι = πάσσαλος μπηγμένος στο έδαφος για ορόσημο
σταλικώνω = μένω ακίνητος σαν σταλίκι (με σταλίκωσες εδώ όλη μέρα).
σταφλοπατάω = είμαι σε εγρήγορση
σταφνίζω, -ομαι = στολίζω, στολίζομαι
σταχτοπάνι = πανί για να βάζουν την αλυσίβα για το πλύσιμο των ρούχων.
στουμπάω = χτυπώ με πέτρα
στουμπιά = πέτρα
στουρνίζω και ξεστουρνίζω = μιλώ απερίσκεπτα, πετώ λόγια στον αέρα (τι τη στούρνισες αυτή την κουβέντα τώρα).
στούρνος = στουρνάρι μτφ αγροίκος άνθρωπος.
στραβοτσιαουλιάζω = στραβώνω το σαγόνι
στραβοτσιάουλος = με στραβό σαγόνι
στράφι = χωρίς κέρδος, άχρηστο (όσα έκανα για σένα πήγανε στράφι).
στρέομαι = συμφωνώ
στρίηρος = πάσσαλος δέντρινος στη μέση τ' αλωνιού για να συγκρατεί τ' άλογα στο αλώνισμα.
στοιβανιά = σωρός από ίδια πράγματα
στρόφος = οξύς κοιλιακός πόνος (συνήθως σε μεγάλα ζώα).
συγκαθάω , -ιέμαι = είμαι σε διαρκή κινητικότητα
συγκυριάζω = ενώνω μαζί (συγκύριασέ τα όλα μαζί).
συδαυλίζω(συνδαυλίζω) = ανακατεύω τα δαυλιά της φωτιάς.
συμπάω = συνδαυλίζω τη φωτιά (σύμπα τη φωτιά).
συμπράγκαλα = διάφορα πράγματα όπως εργαλεία κλπ. (μάζεψε τα συμπράγκαλά σου και φύγε).
συνιαρίζω, -ομαι = ετοιμάζω, στολίζω - ετοιμάζομαι ,στολίζομαι
συντελεύω = φέρνω στο τέλος, αποτελειώνω, χτυπώ αλύπητα (τον συντέλεψε στο ξύλο)
συντρόφι = εσώρουχο, σώβρακο.
σύπραγος = ήσυχος, αμίλητος (καθόταν σύπραγος)
συχαριάτης = αυτός που φέρνει ευχάριστη είδηση
σφάλαγγας = αράχνη
σφάμελος = με όλη την οικογένεια (συν +φαμελιά), πανοικεί

Τ
ταρναρίζω = νανουρίζω με ταχταρίσματα
τάτας = πατέρας
ταχιά = αύριο
τελεύομαι = υποφέρω, βασανίζομαι (τελεύκα απόψε από τον πόνο)
τέμπλα = μεγάλο ξύλινο δοκάρι
τεμπλαρώνομαι = ξαπλώνω νωχελικά., ξαπλώνω σαν τέμπλα
τζάντζαλο = κουρέλι, άχρηστο πράγμα
τζιαουνάω = βογγάω από τον πόνο
τζιόρας = ξεροκέφαλος (από το τζιόρα = μπαστούνι ποιμενικό)
τζίφια = μάτια (θα σου βγάλω τα τζίφια)
τίγκα, τιγκάρω = παραγεμίζω
τόκα = αναπάντεχο συναπάντημα (κάναμε τόκα=πέσαμε τυχαία ο ένας επάνω στον άλλο)
τοπράκι = λημέρι, καταφύγιο
τ(ου)λουπώνω = τυλίγω
τριτσόνι = τριζόνι
τραγάνα = στραγγερό αλλά όχι καρπερό χώμα ιδιαίτερα σε περίοδο ξηρασίας.
τραπέτσι = πολύ ξινό
τρεμοκουκρίζω = χτυπούν τα δόντια μου από το κρύο.
τσάγκαρος = είδος σκαθαριού με μεγάλες κεραίες
τσακλοκούδουνο = κουδούνι χωρίς καλό ήχο
τσάκνο = μικρό θραύσμα κλαδιού κατάλληλο για προσάναμμα.
τσακτσίρα = περισκελίδα μάλλινη
τσαλαφός = άγαρμπος, απροσάρμοστος
τσαλαφτιάζομαι = αλαφιάζομαι, τεντώνω τ'αυτιά (επι ζώων), εντείνω την προσοχή μου, υποψιάζομαι.
τσανάκι = σκεύος φαγητού, πιάτο (χώρισαν τα τσανάκια τους) μτφ. δουλοπρεπής,
αχρείος άνθρωπος.
τζάντζαλα-μάντζαλα =άχρηστα πράγματα, σαβούρα
τσαπερδόνα = νεαρή πανέξυπνη και σκερτσόζα, καταφερτζού
τσάρκος = χώρος ειδικά διαμορφωμένος στο μαντρί για τα μικρά ζώα.
τσατή = στέγη από κλαδιά δέντρων
τσατούρι ή τσιατούρι = πρόχειρο στέγαστρο με κλαδιά δέντρων για τη δημιουργία
σκιάς και την προφύλαξη, κατά τους καλοκαιρινούς μήνες,
από την έκθεση στις ακτίνες του ήλιου.
τσέντζιλα = κουρελιασμένα ρούχα
τσερμιάζω = μουδιάζω
τσιακλατίζω-ομαι = ανακατεύω χτυπώντας
τσιαμπάς = κόμμωση αντρική, χτένισμα
τσιαούλι = σαγόνι μτφ. στόμα, πολυλογία (έχει ένα τσιαούλι)
τσιαπαλίζω = προφέρω με δυσκολία. (τσιαπάλισε τ' όνομά τ')
τσιάτα = χαστούκι, φούσκος
τσιαταλίζω = χαστουκίζω
τσιάφι = πάχνη
τσίγαλο = πράσινο, τρυφερό, ανώριμο, χλωρό αμύγδαλο, τσάγαλο.
τσιγκλάω = παρενοχλώ, εκνευρίζω με λόγια
τσίκα = σπίθα
τσιλόνι = κουρέλι (ντυμένος με τσιλόνια).
τσινάω = κλωτσάω, λακτίζω, αντιτίθεμαι σε κάτι
τσιόβολο = κρανίο, κεφάλι, τσερβέλλο
τσιοκανίζω ή τσιουκανίζω = χτυπώ με το τσουκάνι, ευνουχίζω ζώο
τσιόκανο = εργαλείο ευνουχισμού ζώων, τσουκάνι.
τσιουνός = αφελής, χαζός
τσιούρα = γίδα με μικρά αυτιά
τσιοπελέκα ή τσιουπελέκα = είδος πράσινης σαύρας
τσιρλιέμαι = έχω ευκοιλιότητα
τσίρλος = ευκοιλιότητα

τσιρούτκο = λειψό, ελλειμματικό
τσίτι = λεπτό βαμβακερό ύφασμα
τσίτσι = για τα μωρά το κρέας
τσιτώνω = τεντώνω, χορταίνω (΄Εφαγα αλλά δεν τσίτωσα)
τσιώκος = γεννητικό όργανο (να μ' δεις τον τσιώκο, στο τσιώκο μ').
τσιώνος = σπίνος
τσουπουρίσια = ζώα μαθημένα στις κακοτοπιές, ντόπια
τσουτσουρδέλι = ατίθασο, αυθάδες
τσουτσουρίζω και τσιτσιρίζω = καίγομαι με συριστικό ήχο μτφ. Βασανίζω.
τσουχαλίζω = ευνουχίζω, τσουκανίζω
τ(υ)λώνομαι = ζορίζομαι
τυλώνω = παραγεμίζω, πατικώνω

Υ

ύψωμα = μτφ. λειτουργιά, άρτος για την εκκλησία

Φ

φάκλα = ζέστη ανυπόφορη
φακλάνα = αδιάντροπη
φαρφατιάζω = μαλακώνω
φάουσα = σπυρί
φέξος = λυχνάρι (φέρε το φέξο κατά δω).
φερνάδα = μικρό άνοιγμα
φίτσιος = Στη φράση: ΄Οπου και να πάω φίτσιος μπροστά μου = πανταχού παρόν.
φλάτο = ελάττωμα (το ΄χει φλάτο), κουσούρι
φλέρι = είδος σταφυλιού
φλέτρας = πεταλούδα
φλετράω = πετάω
φλέσουρα ή φλέσυρα = σκόρπια πεσμένα φύλλα, σκουπίδια.
φλεσουριάζω = γεμίζω πολλαπλασιαστικά , φλουμιάζω (φλεσούριαξε από τις ψείρες)
φούλης-α = αδελφός, -ή
φουμίζω = γεμίζω φούμο, μτφ.τα κάνω θάλασσα (το φούμ(ι)σες τώρα-δηλαδή τα έκανες μούσκεμα).
φουρδάκλα-ιάζω = εξάνθημα-βγάζω εξανθήματα –ερεθίζεται το δέρμα μου.
φουρτσέρι ή φορτσέρι = μπαούλο ξύλινο
φουσκαμπούκας = με προτεταμένα μάγουλα
φρετζάτο = πρόχειρο κατάλυμα με κλαδιά για σκιά το καλοκαίρι, τσιατούρι
φρόκαλο = ποταμίσιο λιθάρι
φροξυλιά = αφροξυλιά
φτουράω = αντέχω, κρατάω
φυλλερούδια = μικρά κομματάκια
φωτίκια = τα ρούχα του νεοβάπτιστου, που προσκομίζει ο ανάδοχος.

Χ

χαβαλές = μτφ. κουβέντα ενοχλητική, φασαριόζικη συζήτηση
χαϊβάνι = αφελής, αθώος
χαΐρι = προκοπή, ευδοκίμηση
χαϊμαλί = φυλακτό
χάκια = Στη φράση «πήρε τα χάκια τ'» = εκδικήθηκε, ικανοποιήθηκε.
χαλέβω = ζητώ
χαλέπιτο = ερείπιο
χανάκα = ξύλινο περιλαίμιο σε σχήμα ρόμβου στο λαιμό χοίρου για να τον εμποδίζει να περνάει τις φράχτες.
χαράμι = άδικο, χωρίς όφελος (να σου γίνει χαράμι).

χαρδακάω = αναμένω κάτι με ανυπομονησία
χαρχαλεύω = ψαχουλεύω
χερακώνω = βάζω μέσα στο χέρι
χλαπακιάζω ή χλαπακίζω = τρώω με λαιμαργία
χλεμπονιάρικο = χλωμό
χλίβομαι = θλίβομαι
χλιμάρα = κακομοιριά
χόβολη = στάχτη ζεστή
χολογιέμαι = κλαίγομαι, κλαίω με κραυγές
χολοσκάω = στεναχωριέμαι υπερβολικά
χούι = συνήθεια, ελάττωμα
χουιάζω = φωνάζω κάποιον, καλώ με φωνές μτφ. μαλώνω.
χ(ου)λιάρι = ξύλινο κουτάλι
χ(ου)νέρι = πάθημα
χουχούτα = φυτό ποώδες καλαμοειδές
χοχλάζω = κοχλάζω, βράζω
χόχλος = βρασμός
χτικιό = φυματίωση

Ψ

ψανός = μεστωμένος, εύθραυστος.
ψανίζω = μεστώνω (ψάνισαν τα σιτάρια).
ψωμίζω, - ομαι = εξοικονομώ τα απαραίτητα για επιβίωση.
ψωμόλυσσα = μεγάλη πείνα
ψωμώνω = ωριμάζω
ψωροφύτης = δερματική νόσος
.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1.Φωτογραφίες (1932 -1960)

Οι φωτογραφίες δεν είναι σε απόλυτη χρονολογική σειρά. Τοποθετήθηκαν σε μια λογική σειρά και αναφέρονται τα ονόματα όσων προσώπων ήταν δυνατή η αναγνώριση. Ελπίζω ότι οι αναγνώστες του βιβλίου θα διακρίνουν και θα αναγνωρίσουν όσα πρόσωπα η δική μου μνήμη δεν συγκράτησε.

Φωτ. 1. Από το χτίσιμο του σχολείου (δάσκαλος και μάστορες)

Φωτ. 2. Συγκέντρωση χωριανών
(Διακρίνονται:Χριστ. Παπαϊωάννου, Διονύσης Κλεφτοσπύρος, Ηλίας Τριάντης, Κώστας Καρκάνης κ.α.)

Φωτ. 3 Συγκέντρωση χωριανών (την ίδια μέρα όπως στην προηγούμενη φωτογραφία)
(Διακρίνονται Μιχάλης Καρακώστας, Αθανάσιος και Νίκος Κοντοκώστας κ.α.)

Φωτ.4 Έξω από το υπό κατασκευή σχολείο

Φωτ 5. Δάσκαλος και μαθητές .(Η φωτογραφία είναι προ του 1940). Μεταξύ των μαθητών διακρίνονται: Βασίλης Ζάχος, Πέτρος Κλεφτογιώργος, Κώστας Ανωγιάτης, Κώστας Καρακώστας κ.α.).

Φωτ.6. – Διακρίνονται όρθιοι: Διονύσης Κλεφτοσπύρος, Ταξιάρχης Κλεφτογιώργος, Τριάντης Γεώργιος (;), Ντούλιας Παν., Πέτρος Κλεφτογιώργος, Σαλαούνης Θωμάς, Κωσταντής Κλεφτογιώργος, Αλέκος Παπαϊωάννου.
Διακρίνονται καθιστοί: Καλοσπύρος Σπ., Καρακώστας Κώστας, Τουφεξής (;) κ.α.

Φωτ.7. (Διακρίνονται:Κώστας Κλεφτογιώργος (Ντούζιας) και Ν.Παπαδημητρίου (καθιστοί). ΄Ορθιοι από αριστερά: Κλεφτογιώργου Ελένη (Ντούζαινα), Χριστοφ.Παπαϊωάννου, Σωτήρης Καρακώστας, Ευλαμπία Καρακώστα, Ελευθερία (Νίκαινα) Κλεφτοσπύρου, Πενιώ Κλεφτογιώργου, Σία Καλοσπύρου,κ.α.)

Φωτ. 8 Στο καφενείο. (Χριστόφ. Παπαϊωάννου, Αθανάσιος Κοντοκώστας, άγνωστος και Διονύσιος Κλεφτοσπύρος)

Φωτ. 9. Διακρίνονται:Αγαθονίκη Μουλαρογιώργου, Θεοδώρα Παπαϊωάννου, Μαρία Καρκάνη-Ανωγιάτη, Πάνος Ντούλιας, Παπα-Γιωργάκης, Γεώργιος Μπαρτσιόκας (όρθιοι), Μάρκος Καρκάνης, Στέλιος Καρκάνης, Καρκάνης Χρήστος, Ελευθερία Παπαϊωάννου, Τάσος Καρκάνης (καθιστοί) κ.α.

Φωτ.10. Χριστόφορος Παπαϊωάννου, Παπα-Γιωργάκης, Θανάσης Κοντοκώστας και …..αστυνομία

Φωτ. 11. Διακρίνονται από αριστερά: Διον. Κλεφτοσπύρος, Χ.Παπαϊωάννου, Σωκρ. Μπλαντζούκας, Αστυνόμος(;), Παπα-Γιώργης, Αθανάσιος Μπαρτσιόκας & Κώστας Μπλαντζούκας

Φωτ. 12. Διακρίνονται από αριστερά: Χριστοφ.Παπαϊωάννου, Αστυνόμος;, Γιώργος Μουλαρογιώργος, Γεώργιος Γκρέκας, Ανδρέας Μουλαρογιώργος και Κώστας Γάκης (Μουλαρογιώργος)

Φωτ.13. – Δάσκαλος και μαθητές: Πάνος Ντούλιας, Παντελής Τουφεξής, Σπύρος Καλοσπύρος και πίσω όρθιοι: Δημ.Παπαϊωάννου, Λάμπρος Ζάχος, Βασίλης Πλάκας

Φωτ.14. Χιόνι στο χωριό. Διακρίνονται από αριστερά: Σπ.Καλοσπύρος, Ταξιάρχης Κλεφτογιώργος, Ηλίας Μουδούρης, Διον.Κλεφτοσπύρος, Πάνος Κωνσταντάρας, Γιάννης Μουλαρογιάννης και Πάνος Ντούλιας.

Φωτ.15 – Σπ. Καλοσπύρος, Πάνος Ντούλιας, Χριστοφ. Παπαϊωάννου

Φωτ.16. Δάσκαλος και μαθητές

Φωτ.17. Σχολικό έτος 1948-1949(;). Τάξεις Δ΄, Ε΄, & Στ΄

(Διακρίνονται μπροστά καθιστοί από αριστερά: Θανάσης Μαντζανάς, Ανδρέας Μαντζανάς, (;), Βαγγέλης Καρακώστας, Πάνος Κλεφτοσπύρος, Τουφεξής Λ. , Παπαϊωάννου Κώστας. Στις πίσω σειρές καθιστοί αναγνωρίζονται οι: Αρετή Κλεφτοσπύρου, Βαγγελή Κλεφτοσπύρου, Δημήτρης Τσιούτσιος, Αλέκος Καλοσπύρος, Ιωάννης Καρακώστας, Νταλαπέρας και από τους όρθιους πρώτος από αριστερά ο Σωτήρης Καρακώστας.

Φωτ. 18. – Δάσκαλος και μαθητές

Φωτ. 19. Μαθητές και δάσκαλος

Φωτ.20

Φωτ.21 - Από την εκδρομή 3 σχολείων (Αλευράδας, Πετρώνας και Τρικλίνου) στη Γούβα το 1951

Φωτ.22 .

Φωτ.23

Φωτ. 24. Διακρίνονται από τους καθισμένους: Νίκα Τριάντη, Μουλαρογιώργου Αγαθή. Αλκιβιάδης Σαλαούνης και από τους όρθιους: Φάνης Μαντζανάς, Γιάννης Μουλαρογιώργος, Πάνος Κωνσταντάρας, Πέτρος Κλεφτογιώργος κ.ά.

Φωτ.25. Το χωριό χιονισμένο

Φωτ.26. Γιάννης Καρακώστας, Κώστας Παπαϊωάννου. Μαθητές στο Γυμνάσιο Αμφιλοχίας.

Φωτ.27 – Αθηνά Κλεφτοσπύρου, Ελευθερία Παπαϊωάννου, ΄Ολγα Γερονίκου-Σαλαούνη

Φωτ.28. Ο συγγραφέας με 4 από τις 5 αδελφές του (λείπει η μικρότερη).

Φωτ.29 – Ηλίας Μουδούρης και Στέφανος Μπαρτσιόκας

Φωτ.30. Ο Κώστας Αντωνίου (δασικός υπάλληλος, στο δασοφυλακείο Αλευράδας) και Χριστόφορος Παπαϊωάννου

ΕΠΑΡΧΙΑ ΒΑΛΤΟΥ

ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΑΛΕΥΡΑΔΑΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΕΩΣ : Κοινότης 'Αλευράδας, Β.Δ. 22-5-1919, Φ.Ε.Κ. 112, Τεῦχος Α΄) 1919.

Προῆλθεν ἐκ τοῦ τέως Δήμου 'Ιθωμένης.

ΕΔΡΑ : 'Αλευράδα, ἡ

ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΙ ΑΡΧΙΚΩΣ ΑΠΑΡΤΙΣΑΝΤΕΣ ΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ :

'Αλευράδα

ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΙ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝΤΕΣ ΝΥΝ ΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ :

'Αλευράδα, ἡ

ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΕΙΣ :

Ἡ καταργηθεῖσα Κοινότης Πετρώνας (1) μετὰ τοῦ ὁμωνύμου Συνοικισμοῦ, Δ. 26-11-1929, Φ.Ε.Κ. 428) Α) 1929.

ΑΠΟΣΠΑΣΕΙΣ :

Ὁ Συνοικ. «Πετρώνας» ἀναγνωρισθεὶς εἰς ἰδίαν Κοινότητα, Δ. 1-12-1933, Φ.Ε.Κ. 375) 1933, Τεῦχος Α΄.

(1) Βλέπε στήλην «Διοικητικαὶ μεταβολαὶ—Παρατηρήσεις».